

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za sociologiju
Odsjek za pedagogiju

Nadja Čekolj

**STAVOVI STUDENATA
PEDAGOGIJE PREMA SAMOHRANOM
MAJČINSTVU**

Diplomski rad

Mentorice:

Dr. sc. Branka Galić, red. prof.

Dr. sc. Barbara Kušević

Zagreb, rujan 2015.

ZAHVALA

Posebno se zahvaljujem dr. sc. Kseniji Klasnić na stručnoj pomoći pri izradi upitnika i statističkoj obradi rezultata te na prijateljskoj podršci i vrijednim savjetima tijekom pisanja rada.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. TEORIJSKI KONCEPT RADA.....	3
2.1. Određenje obitelji	3
2.2. Pluralizacija oblika obitelji.....	6
2.3. Određenje samohranog majčinstva.....	9
2.4. Obiteljski kontekst samohranog majčinstva.....	13
2.4.1. Ekonomska sigurnost	13
2.4.2. Opća dobrobit.....	17
2.4.3. Socijalna podrška	19
2.5. Kvaliteta obiteljskog odgoja samohranih majki	23
2.5.1. Nadzor	25
2.5.2. Potpora	27
2.5.3. Kažnjavanje.....	28
3. STAVOVI PREMA SAMOHRANOM MAJČINSTVU	32
3.1. Važnost istraživanja stavova prema samohranom majčinstvu	34
4. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA.....	38
5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	39
5.1. Provođenje istraživanja	39
5.2. Statistička obrada podataka	39
5.3. Opis uzorka.....	40
5.4. Korišteni instrumenti i njihove mjerne karakteristike	42
6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA.....	48
6.1. Deskripcija.....	48
6.2. Razlike u stavovima prema kategorijama samohranog majčinstva.....	50
6.3. Razlike u stavovima s obzirom na spol	52
6.4. Razlike u stavovima s obzirom na godinu studija	53
6.5. Razlike u stavovima s obzirom na obrazovanje roditelja	54
6.6. Razlike u stavovima s obzirom na obiteljsku strukturu u kojoj su ispitanici proveli većinu života	54
6.7. Razlike u stavovima s obzirom na stupanj religioznosti	55
6.8. Razlike u stavovima s obzirom na veličinu mjesta u kojem su ispitanici proveli većinu života.....	56
7. RASPRAVA.....	56
8. OGRANIČENJA STUDIJE I PREPORUKE.....	61
9. ZAKLJUČAK	63
10. LITERATURA	65
11. PRILOZI.....	72
12. SAŽETAK/SUMMARY	104

1. UVOD

Suvremeno društvo obilježava pluralitet obiteljskih struktura, u kojem se uz tradicionalnu nuklesnu strukturu brojnošću ističe jednoroditeljska obiteljska struktura. Jedan od razloga je nagli porast razvoda te pojava novog fenomena kao što su samohrane majke po izboru, odnosno pojava obrazovanih i financijski stabilnih, neudanih žena koje se samostalno odlučuju na majčinstvo. U jednoroditeljskim obiteljima najčešće su majke nositeljice kućanstva te se uz njih često spominje pojava feminizacije i infantilizacije siromaštva. Osim toga, uz samohrano majčinstvo povezuje se i lošije psihičko i tjelesno zdravlje majki, nedostatak socijalne podrške, loši materijalni uvjeti i uvjeti stanovanja kao i suočavanje sa spolnom diskriminacijom na tržištu rada.

Rad je orijentiran na stavove studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu, budući da se očekuje da će oni u svojoj budućoj praksi raditi s djecom iz jednoroditeljskih majčinskih obitelji te surađivati s njihovim majkama. Za ostvarivanje kvalitetnog pedagoškog odnosa s djetetom i kvalitetne suradnje s roditeljima nužno je poznavati potrebe i probleme samohranih majki koji proizlaze iz njihove obiteljske strukture, ali i imati pozitivne stavove prema roditeljskim kompetencijama samohranih majki i cjelokupnoj obiteljskoj dinamici u takvim obiteljima. Obrazovanje stručnjaka pritom ima veliku važnost, no kurikulumi studija ne prilagođavaju se diversifikaciji obiteljske strukture u suvremenom društvu, čime budući pedagozi po završetku studija u praksu ulaze nedovoljno pripremljeni za ovaj segment svoje profesionalne uloge.

Cilj rada je usporediti stavove studenata prve godine preddiplomskog studija (u daljnjem tekstu: prva godina) i prve godine diplomskog studija (u daljnjem tekstu: četvrta godina) pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu prema različitim kategorijama samohranog majčinstva (udovice, razvedene i samohrane majke po izboru). Želi se saznati ima li znanje stečeno tijekom studija ulogu u oblikovanju stavova prema samohranom majčinstvu, budući da je prva godina odslušala kolegij Obiteljska pedagogija, a četvrta godina uz to i Partnerstvo obitelji i odgojno-obrazovnih institucija, kolegije koji se bave problematikom obitelji i alternativnih oblika obitelji, kao i niz kolegija iz interkulturnog modula, koji problematiziraju pitanje različitosti u odgojno-obrazovnom sustavu. Drugi cilj je analiza razlika u stavovima studenata

pedagogije prema različitim kategorijama samohranog majčinstva s obzirom na socio-demografska i socio-kulturna obilježja studenata.

Da bi se ovi ciljevi rada ostvarili, u drugom poglavlju postavlja se teorijski koncept rada u kojem se definiraju ključni termini: obitelj, pluralizacija obitelji, samohrano majčinstvo (s kategorijama udovica, razvedenih i samohranih majki po izboru), obiteljski kontekst samohranog majčinstva te kvaliteta obiteljskog odgoja samohranih majki. Treće poglavlje bavi se stavovima prema samohranom majčinstvu te se izlažu prijašnja istraživanja navedene teme, a također se govori o važnosti istraživanja stavova prema samohranom majčinstvu, kao i o važnosti ostvarivanja kvalitetnog partnerstva samohranih majki i odgojno-obrazovnih institucija. Nakon toga se postavljavaju hipoteze i objašnjava metodološki dio rada, u kojem se izlažu podaci o uzorku istraživanja, statističkoj obradi podataka te korištenim instrumentima i njihovim mjernim karakteristikama (4. i 5. poglavlje). U šestom se poglavlju iznose rezultati istraživanja, a u sedmom se raspravlja o dobivenim rezultatima. Na kraju se kritički promišlja o ograničenjima studije i daju se preporuke za buduća istraživanja samohranog majčinstva (8. poglavlje).

2. TEORIJSKI KONCEPT RADA

2.1. Određenje obitelji

Obitelj je složeni društveni fenomen za koji ne postoji jednoznačna definicija ni u jednoj disciplini. Jedini način na koji se mogu obuhvatiti svi aspekti obitelji jest da se ona promatra iz različitih perspektiva kao što su sociološka, pedagoška, psihološka, pravna i slično. Pritom je važno imati na umu da definiranje obitelji mora biti u skladu s društvenim, kulturnim i vremenskim aspektom te dovoljno široko kako bi obuhvatilo sve oblike obitelji (Kušević, 2013). Nažalost, definicije najčešće ne obuhvaćaju sve obiteljske strukture i njihove raznolikosti, stoga ovo poglavlje neće dati konačnu definiciju obitelji na kojoj bi se bazirao ovaj rad, već će se iznijeti neka pedagoška i sociološka određenja i probleme koji se vežu uz ta određenja. U ovom je radu sociološko određenje obitelji važno jer je ono usmjereno na društvenu ulogu obitelji i njene funkcije, na promjene u obitelji uzrokovane društvenim promjenama, kao što je u ovom radu slučaj sa sve većim porastom jednoroditeljskih obitelji na čelu s majkom. Pedagoška perspektiva je važna jer je usmjerena na određenje obitelji kao odgojne zajednice, odnosno na kvalitetu odgojnog procesa između roditelja i djece, u ovom slučaju samohranih majki i njihove djece, uvažavajući pritom da je ta kvaliteta također determinirana društvenim kontekstom.

Maleš (1988) obitelj iz pedagoške perspektive definira kao odgojnu zajednicu roditelja i djece koja je zasnovana na emocijama ljubavi i privlačenja te ju karakterizira zajedničko stanovanje i ekonomska kooperacija članova. Rosić (1998) dodaje kako je obitelj društvena skupina u kojoj se ostvaruje proces odgoja i socijalizacije djece. S pedagoškog gledišta u obitelji kao odgojnoj zajednici nužno je postojanje pedagoškog odnosa u smislu hijerarhijskoga (generacijskoga) odnosa i stoga partneri bez djece prema tom gledištu ne mogu biti obitelj (Bašić, 2009). Navedena definicija diskriminira parove koji ne žele ili ne mogu imati djecu, no kako su u fokusu pedagoške perspektive aktivnosti odgajanja, koje ne mogu postojati u zajednici bez djece, ova definicija nije sporna. Kušević (2013:35-36) je za potrebe svoga rada obitelj definirala kao „odgojnu zajednicu djeteta i najmanje jedne (odrasle) osobe koja živeći s djetetom svakodnevno obnaša roditeljsku ulogu“, pri čemu je naglasak na vršenju roditeljske uloge, a ne na formalnom preuzimanju te uloge. Dakle, za pedagošku definiciju obitelji nije nužno samo biti roditelj, već je važno u kojem se obiteljskom kontekstu odvija odgoj te koliko se kvalitetno obavlja uloga roditelja.

Neki sociolozi smatraju kako obitelj tvori osnovnu jedinicu društvene organizacije te je teško zamisliti ljudsko društvo bez nje. Murdock (1949; prema Haralambos i Holborn, 2002) je definirao obitelj kao zajednicu osoba koje zajedno žive, ekonomski surađuju, imaju društveno prihvatljive seksualne odnose i stvaraju potomstvo te je zaključio da je tako određena obitelj univerzalna. U domaćem kontekstu, Mladenović (1987; prema Petani, 2007), slično kao i Murdock, smatra da obitelj karakteriziraju srodnički odnosi, socijalizacija te osiguravanje i obavljanje određenih ekonomskih djelatnosti u sklopu obitelji. Milić (1989; prema Ljubetić, 2007) uz već navedeno dodaje individualizaciju te proces društveno-kulturne reprodukcije njenih članova kao bitna obilježja obitelji. Međutim, Gough (1959; prema Haralambos i Holborn, 2002) smatra da je takvo određenje obitelji preusko, budući da postoje društva u kojima navedene karakteristike obitelji nisu pronađene te zaključuje da obitelj ipak nije univerzalna društvena institucija.

Navedene definicije sociološke perspektive fokusiraju se na važnost obitelji kao društvene institucije koja osigurava uvjete za prilagodbu pojedinca društvu u kojem živi te mu omogućuje uspješno funkcioniranje u njemu. Također, Cox (1990) naglašava kako je obitelj sustav koji društvo koristi za podršku te kontroliranje reprodukcije i seksualnosti. Takve su definicije preširoke i zanemaruju raznolikosti obitelji, kao i odnose među članovima obitelji.

Postoje još neka radikalnija određenja obitelji. Gillespie (2010) smatra da obitelj kao takva ne postoji budući da su obiteljski oblici toliko raznovrsni i fluidni u suvremenom društvu. Haralambos i Holborn (2002:507), zaključuju kako je „beskorisno ponuditi jednu definiciju koja bi obuhvaćala sve tipove kućanstava i odnosa koje s pravom možemo smatrati obiteljima“. Način na koji se definira obitelj ovisi o vlastitom doživljaju i iskustvu, što jasno prikazuju rezultati istraživanja Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003:86-87) čiji su sudionici „pokazali da oni obitelj uglavnom određuju pomoću pozitivnih obilježja koja opisuju kako se u njoj osjećaju ili kakvi su odnosi između članova obitelj“.

Obitelj se može definirati i prema funkcijama koje ispunjava. U starijoj literaturi spominju se četiri temeljne funkcije obitelji u svim društvima: seksualna, reproduktivna, ekonomska i odgojna (Murdock, 1949; prema Haralambos i Holborn, 2002; Rosić, 1998). Navedene funkcije obitelji naišle su na kritiku budući da te funkcije ne moraju nužno obavljati obitelji, već i druge društvene institucije. Obitelj kao institucija

neodvojiva je od društva i promjena u tom društvu, stoga su se teorije o obiteljskim funkcijama također mijenjale u skladu s društvenim promjenama. Parsons, pripadnik funkcionalističke perspektive, 1965. godine navodi primarnu socijalizaciju i stabilizaciju ličnosti odraslih osoba kao glavne funkcije obitelji. Primarna socijalizacija podrazumijeva socijalizaciju tijekom ranog djetinjstva u okviru obitelji te uključuje dva temeljna procesa: internalizaciju kulture danog društva i strukturiranje ličnosti. Parsons je tvrdio da su „obitelji 'tvornice' koje proizvode ljudske ličnosti“ te smatrao da nijedna druga institucija ne može preuzeti tu funkciju (prema Haralambos i Holborn, 2002:509). Stabilizacija ličnosti odraslih osoba podrazumijeva dobre bračne odnose i emocionalnu sigurnost u tom bračnom odnosu. Obitelj u ovom smislu ima funkciju smanjenja stresa i pritiska društva koji destabiliziraju ličnosti (prema Haralambos i Holborn, 2002). Parsonsova teorija o funkcijama obitelji je kritizirana kao i Murdockova, budući da idealizira obitelj kao takvu i ne uzima u obzir različitosti obitelji.

Nye (1974; prema Cox, 1990) definira funkcije obitelji u potpuno drugačijem smjeru. Obitelj za njega ima rekreacijsku funkciju u smislu zajedničkog provođenja vremena te terapijsku funkciju, odnosno rješavanje individualnih problema unutar obitelji. Znači li to da su funkcije obitelji koje su predlagali Murdock i Parsons u suvremenoj obitelji nestale? Smatra se da to ipak nije u potpunosti točno. Obitelj se prilagođava promjenama koje se događaju oko nje, stoga su nužne i neke izmjene i dopune u smislu njenih funkcija, kao što je to Nye prikazao.

Osim funkcija obitelji, struktura obitelji je također važna kod određenja same obitelji. Pod strukturom obitelji podrazumijevaju se njeni članovi i njihovi međusobni odnosi. Proširena obitelj koja je bila karakteristična za razdoblje prije industrijalizacije i modernizacije sastojala se od muškarca koji je predstavljao glavu obitelji, njegove žene i djece te njegovih ostarjelih roditelja, braće i sestara. Usporedno s razvojem industrijalizacije i modernizacije dolazi do modificiranja proširene obitelji u nukleusnu obitelj čiju strukturu čine samo roditelji i djeca (Haralambos i Holborn, 2002). Takva nukleusna obitelj doživljava vrhunac tijekom 1950-ih i ranih 1960-godina (Thorne, 1992; prema Haralambos i Holborn, 2002). Obitelj je u suvremenom društvu postala kompleksnija te ju karakterizira pluralitet obiteljskih struktura. Čudina-Obradović i Obradović (2006) razlikuju deset tipova obitelji: dvoroditeljske obitelji s dva biološka roditelja, dvoroditeljske obitelji s dva adoptivna roditelja, jednoroditeljske obitelji s podjednakom podjelom roditeljstva oca i majke, jednoroditeljske obitelji s majkom kao

glavom obitelji uz kontakte s ocem, jednoroditeljske obitelji s majkom kao glavom obitelji bez poznatog oca, jednoroditeljske obitelji s ocem kao glavom obitelji, dvoroditeljske obitelji s majkom i poočimom, dvoroditeljske obitelji s ocem i pomajkom te jednoroditeljske obitelji unutar majčine roditeljske obitelji. Iako navedena klasifikacija struktura obitelji djeluje kao da je obuhvatila sve oblike obitelji, to ipak nije tako. Jednoroditeljske obitelji na čelu s majkom mnogo su detaljnije razrađene, dok se kod jednoroditeljskih obitelji na čelu s ocem ne spominju kontakti s majkom što je karakteristično za hrvatski kontekst u kojem majka najčešće dobiva primarnu skrb nad djecom (Kušević, 2013). Također, dvoroditeljske obitelji s dva adoptivna roditelja nisu specificirane, odnosno nije naglašeno mogu li to biti i osobe istog spola. Isto tako, dvoroditeljske obitelji s jednim biološkim roditeljem također mogu biti zajednice osoba istog spola. Izostanak navedenih klasifikacija također možemo povezati s društvenim i kulturnim kontekstom, budući da su obitelji s roditeljima istog spola još uvijek stigmatizirane u našem društvu. Osim toga, postoje i razlike među jednoroditeljskim obiteljima na čelu s majkom s obzirom na uzrok nastanka takve strukture. Među samohranim majkama možemo razlikovati udovice, razvedene i nevjenčane majke koje se još mogu podijeliti na planirano i neplanirano samohrano majčinstvo. Određenje samohranog majčinstva relevantno za ovaj rad se nalazi u poglavlju 2.3.

U prethodnim odlomcima ponuđena analiza različitih određenja obitelji upućuje na to da su povijesne mijene tih određenja uvelike determinirane pluralizacijom struktura obitelji, stoga se u sljedećem poglavlju detaljnije analizira pluralizacija obitelji u Hrvatskoj i Europi.

2.2. Pluralizacija oblika obitelji

U literaturi se unazad par desetljeća često piše kako je nukleusna obitelj u krizi, a razlozi za to su pad stope fertiliteta, odgađanje dobi rođenja prvog djeteta, povećan broj samačkih kućanstava i jednoroditeljskih obitelji, smanjenje sklapanja brakova te povećanje broja razvoda. U Hrvatskoj se u odnosu na 2001. godinu smanjio broj obitelji, s 1 252 025 na 1 215 865 (Popis stanovništva 2001., Popis stanovništva 2011.). Također, konstantno se smanjuje broj bračnih parova s djecom: 1971. godine je udio bračnih parova s djecom u ukupnom broju hrvatskih obitelji iznosio 63,8 posto, 1981. godine 62,4 posto, 1991. godine 60,5 posto, 2001. godine 58 posto te 2011. godine 54,3 posto (Raboteg-Šarić i sur., 2003; Popis stanovništva 2011.). S druge strane, udio

jednoroditeljskih obitelji u ukupnom broju hrvatskih obitelji se povećava: 1971. godine iznosio je 11,4 posto, 1981. godine 10,8 posto, 1991. godine 12,4 posto, 2001. godine 15 posto te 2011. godine 17,1 posto (Raboteg-Šarić i sur., 2003:15; Popis stanovništva 2011.). Samohranih majki je 2001. godine bilo 83 posto, a 2011. godine 84 posto, a očeva 17, odnosno 16 posto (Popis stanovništva 2001.; Popis stanovništva 2011.). Ovi su trendovi usklađeni s prosjekom Europe. Prema podacima Eurostata, jednoroditeljskih obitelji u Europskoj uniji ima 12 posto, najmanje u Španjolskoj (5%) koju karakterizira snažna katolička tradicija, a najviše u Finskoj i Velikoj Britaniji (19%; 22%) koje su pak razvijenije zemlje u Europi te ih karakterizira veća sloboda izbora životnog stila (Puljiz, Zrinščak, 2002). U jednoroditeljskim obiteljima u Finskoj i Velikoj Britaniji žene dominiraju kao nositeljice kućanstva¹ (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Prema podacima OECD-a iz 2007. godine, Grčka i Španjolska imaju najmanji postotak jednoroditeljskih obitelji (5,3%; 7,2%), dok Irska i Estonija imaju najveći (24,3%, 21,8%) (OECD, 2011). Možemo pretpostaviti da je razlog zašto Grčka ima najmanji broj jednoroditeljskih obitelji, kao i kod Španjolske, katolička tradicija. Irska i Estonija su visoko industrijalizirane države te povećanje jednoroditeljske obiteljske strukture možemo povezati s tvrdnjom Puljiza i Zrinščaka (2002) kako se usporedno s povećanjem gospodarskog rasta i poboljšanjem općih prilika u zemlji i obiteljska struktura sve više pluralizira.

Osim smanjenja broja obitelji i bračnih parova s djecom te povećanja jednoroditeljske obiteljske strukture, rođenje djece izvan braka je trend koji se povećava kod nas kao i u ostatku Europe. Godine 2000. u Europskoj uniji bilo je 27,3 posto djece rođeno izvan braka, dok je 2011. taj broj narastao na 39,3 posto. Rađanje izvan braka može se definirati kao samohrano majčinstvo ili se može dogoditi u izvanbračnoj zajednici. U nekim zemljama Europe djece rođene izvan braka ima više nego djece rođene u braku: Island ima 66,9 posto djece rođene izvan braka, Estonija 58,4 posto te Slovenija 57,6 posto. Zemlje s najmanjim brojem djece rođene izvan braka su Turska (2,6%), Grčka (7,6%), Hrvatska (15,4%) i Cipar (18,6%). Iako Hrvatska spada u zemlje s malim brojem rođene djece izvan braka, svejedno se kroz vrijeme broj drastično povećao: 1970. godine 5,4 posto, 1990. godine 7,0 posto 2000. godine 9,0 posto 2010. godine 13,3 posto 2012. godine 14 posto 2012. godine 15,4 posto (Eurostat: Marriage

¹ Podaci iz istraživanja koje je proveo Eurostat 1996. godine pod nazivom *European Community Household Panel Survey*

and divorce statistics²). Povećanje broja rođene djece izvan braka možemo objasniti porastom alternativnih oblika zajednica kao što je kohabitacija, odnosno izvanbračna životna zajednica neudane žene i neoženjenog muškarca koja traje najmanje tri godine, ali i kraće ako je u njoj rođeno dijete (Obiteljski zakon, 2003). Nakon tri godine zajedničkog života, osobe u kohabitaciji ostvaruju jednaka prava kao i osobe u bračnoj zajednici, stoga možemo pretpostaviti kako je nekima takva struktura prihvatljivija od braka, što nas dovodi do trenda smanjenja broja sklopljenih brakova.

Godine 1974. broj sklopljenih brakova iznosio je 36 034, godine 1980. se smanjuje na 33 310, 1990. godine na 21 583, zatim se blago povećava od 1991. do 2009. godine, da bi 2013. godine bilo sklopljeno 19 169 brakova, što je najmanji broj od 1974. godine (Statistički ljetopis Republike Hrvatske, 2014). Stopa divorcijaliteta raste u svim europskim zemljama, sredinom 60-ih godina je iznosila 10 posto, 80-ih oko 30 posto, a na prijelazu stoljeća u nekoliko se zapadnoeuropskih zemalja bilježi razvod svakog drugog braka (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Razvedenih je brakova u Hrvatskoj u razdoblju od 1985. do 1989. godine bilo 18,3 posto od svih sklopljenih brakova, od 1990. do 1994. godine 19,6 posto, zatim pada na 16 posto u razdoblju od 1995. do 1999. godine. Godine 2000. ponovno se povećava na 20,4 posto, 2010. godine na 28 posto te 2013. na 31 posto (Puljiz i Zrinščak, 2002; Statistički ljetopis Republike Hrvatske, 2014).

Prema navedenim podacima vidi se da se obiteljska struktura u Hrvatskoj mijenja, no znatno sporije u usporedbi s europskim zemljama te da su se zadržala tradicionalna obilježja (Puljiz, Zrinščak, 2002). Autori daju zanimljiv zaključak da je spora promjena u strukturi obitelji u Hrvatskoj „posljedica gospodarske i socijalne krize u kojoj su egzistencijalni problemi osnovni razlog zbog kojeg mnogi parovi nastavljaju održavati bračne zajednice koje bi inače iz više razloga napustili“ (Puljiz i Zrinščak, 2002:7).

Navedene promjene u obitelji uzrokovane promjenama u društvu za neke autore predstavljavaju krizu obitelji te isti smatraju kako takva transformacija ima negativne posljedice za društvo te da je ona znak nestabilnosti i nesigurnosti ljudskog života u cjelini (prema Haralambos i Holborn, 2002). Raboteg-Šarić i Pećnik (2009:6) navode pesimiste koji smatraju da dolazi do „moralnog pada, gubitka obiteljskih vrijednosti,

² Link: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics

manjka socijalne stabilnosti i solidarnosti, manjkavog roditeljstva i sebičnog individualizma“. Giddens također govori o desničarima koji smatraju kako dolazi do krize obitelji zbog raspada tradicionalne nukleusne obitelji, „u kojoj su otac i majka u braku i žive u istom kućanstvu sa svojom biološkom djecom, otac ekonomski uzdržava obitelj, a majka je kućanica“ (Giddens, 1999:91). Navedeni kritičari pluralizacije obitelji rješenje vide u otežavanju mogućnosti dobivanja razvoda braka, neodobravanju i ilegalizaciji homoseksualnih brakova kao i ukinuću socijalnih mjera kojima se potiču jednoroditeljske obitelji (Giddens, 1999). Socijaldemokratska ljevica prema Giddensu (1999) pak smatra da je pluralitet suvremene obitelji odraz zdrave raznolikosti te da se ona ne bi smjela kočiti u pogledu obitelji budući da je promjenu društva nemoguće zaustaviti. Na toj su poziciji i optimisti koji smatraju kako proces individualizacije omogućava otvorenije i demokratičnije odnose, odnose koji su za sve strane zadovoljavajući (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2009).

Iako je vidljiva transformacija društva i obitelji, vrijednost obitelji kao takve u hrvatskom društvu nije doživjela transformaciju. U istraživanju provedenom 1999. godine pod naslovom „Europsko istraživanje vrednota“ čak 98,2 posto sudionika navelo je da im je obitelj veoma važna ili važna (Matulić, 2003). Može se zaključiti kako strah o raspadu obitelji nije opravdan, odnosno, obitelj je i dalje itekako važna u hrvatskom društvu, samo što ona doživljava duboke promjene usporedno s ostalim aspektima društva.

2.3. Određenje samohranog majčinstva

Kao i kod pojma obitelji, postoje poteškoće s određenjem samohranog majčinstva i samohranih obitelji općenito. U starijoj literaturi samohrane su obitelji nazivane krnjima i nepotpunima (Mladenović, 1969) pa čak i abnormalnima (prema Gongla i Thompson, 1987). Može se pretpostaviti da su ti za današnje poimanje pogrdni nazivi povezani sa strahom od propadanja tradicionalne nukleusne obitelji. Problem određenja samohrane obitelji pokušao se riješiti pojmom „jednoroditeljske obitelji“, no ni to nije najbolje rješenje budući da maskira ulogu drugog roditelja u odgoju djeteta. Raboteg-Šarić i sur. (2003:34) smatraju da definicija samohranog roditelja ovisi o tome što se podrazumijeva pod riječju samohran; „to može značiti sam, samostalan, usamljen, prepušten sam sebi, nevjenčan, izvan stalne veze“. Autorice daju ovu definiciju samohranog roditeljstva: „to su roditelji koji samostalno, bez drugog roditelja skrbe o djetetu“ (Raboteg-Šarić i sur., 2003:34). Ovakva definicija ne uključuje slučajeve u

kojima jedan od roditelja nakon razvoda ipak sudjeluje u skrbi djeteta. Također, nije objašnjen utjecaj novog partnera ili partnerice ukoliko postoje. U stranoj literaturi definicije samohranog roditeljstva su također široke. Samohrani roditelji su roditelji koji žive s ovisnom djecom, sami ili u proširenom kućanstvu, bez supruga/supruge ili partnera/partnerice (Feltey, 2003). Navedena definicija također ne pruža informacije o ulozi drugog roditelja u slučaju razvoda, no uvodi novu kategoriju u definiciju - život u proširenom kućanstvu, što nije rijetkost za jednoroditeljske obitelji, budući da mnoge od njih imaju slabiji materijalni status.

Samohrano se roditeljstvo najčešće tretira kao dihotomna varijabla, što je većinom pogrešno jer je ona najčešće kontinuirana varijabla (Raboteg-Šarić i sur., 2003), dakle obitelj ne mora biti isključivo samohrana, već razvedeni roditelji mogu ponovno stupiti u brak s drugim partnerom ili partnericom ili nevjenčana samohrana majka može stupiti u brak ili živjeti s partnerom ili partnericom u kohabitaciji.

Imajući na umu poteškoće definiranja samohranog majčinstva, u ovom se radu samohrane majke definiraju ovako: *samohrane majke su majke koje dominantno samostalno bez pomoći drugog roditelja skrbe o djetetu*, što je u skladu s određenjem Raboteg-Šarić i suradnica (2003). Samohrane se majke razlikuju prema uzrocima i okolnostima postanka samohranima. Kao što postoji pluralitet među strukturama obitelji, tako postoji i pluralitet među samohranim majkama. Razlikujemo majke koje su postale samohrane nakon razvoda ili nakon smrti drugog roditelja, zatim nevjenčane samohrane majke, među kojima se mogu razlikovati maloljetne samohrane majke, samohrane majke koje su neplanirano zatrudnile i samohrane majke po izboru, odnosno koje su same odlučile bez partnera odgajati dijete. Iako se obiteljska situacija različitih kategorija samohranog majčinstva uvelike razlikuje, samohrane majke dijele i neke zajedničke probleme kao što je osiguravanje kvalitetnog odgoja za dijete, balansiranje između majčinstva i karijere i sl. (Weinraub i sur., 2002).

Ovaj rad je fokusiran na samohrane razvedene majke, udovice i samohrane majke po izboru te na stavove budućih stručnjaka prema tim kategorijama jer se pretpostavlja da postoje razlike među tim kategorijama, što pokazuju i prijašnja istraživanja koja su navedena u 3. poglavlju. Osim toga, uzeti su u obzir i ostali faktori, kao što je nedavni rat koji je uzrokovao veći broj udovica. Razvedene majke su u fokusu jer se broj razvoda tijekom godina povećao, što je objašnjeno u daljnjem tekstu. Kategorija samohranih majki po izboru izabrana je zbog neistraženosti te teme na domaćem terenu, kao i zastarjelosti stranih istraživanja. Važno je naglasiti da je ovaj rad

usmjeren samo na stavove prema samohranim majkama koje su u ovom trenutku samohrane, dakle koje se nisu ponovno udavale i koje nisu u kohabitaciji. Ovo ograničenje je važno jer isključuje bilo kakvu pomoć partnera ili partnerice te su u fokusu poteškoće koje doživljavaju samohrane majke i način na koji se one same nose s njima. Razvedene majke su iznimka jer postoji mogućnost pomoći od bivšeg partnera te je to navedeno u definiciji u upitniku kako bi ispitanici uzeli to u obzir prilikom ispunjavanja. Partner ili partnerica mogu imati velik utjecaj na ekonomski status obitelji, pružati emocionalnu podršku te imati utjecaja na sam odgoj djece, bilo pozitivan ili negativan. Takav utjecaj ometa istraživanje u smislu da nije moguće sa sigurnošću znati kako se samohrane majke doista nose sa svim poteškoćama samohranog majčinstva.

Razvedene majke su u ovom radu definirane kao majke koje nakon razvoda postaju primarne skrbnice svojoj djeci, uz mogućnost financijske, odgojne ili emocionalne pomoći djetetova oca. Razvedenih žena u Republici Hrvatskoj je 2001. godine bilo 80 086, odnosno 4 posto u ukupnom broju žena, a 2011. godine 95 578, odnosno 5 posto u ukupnom broju žena (Popis stanovništva 2001. i 2011. godine). Razvedenih samohranih majki u ukupnom broju samohranih majki 2001. godine bilo je 24,7 posto (38 544)³, a 2011. godine 25,92 posto (45 233) (European Statistical System⁴).

Udovice su u ovom radu definirane kao majke koje samostalno odgajaju djecu nakon smrti supruga. U Hrvatskoj ima oko 345 000 udovica, odnosno 18% od ukupnog broja žena, te se taj broj nije mnogo mijenjao od 2001. godine. Broj udovaca je puno manji te ih je 2001. i 2011. godine ih bilo oko 60 000 (Popis stanovništva 2001. i 2011.), što možemo povezati s nedavnim ratom. Udovica je u ukupnom broju samohranih majki 2001. godine bilo 54,7 posto (85 345)⁵, a 2011. godine 51,12 posto (89 220) (European Statistical System⁶).

Samohrane majke po izboru u ovom su radu definirane kao neudane majke koje se samostalno odlučuju na majčinstvo bez partnera. Samohrana majka po izboru je žena koja od samog početka odgaja dijete bez partnera. Bock (2000) naglašava kako samohrane majke po izboru moraju zadovoljavati ove kriterije: moraju biti starije od 30

³ Korespondencija s Državnim zavodom za statistiku

⁴ Link:

<https://ec.europa.eu/CensusHub2/query.do?step=selectHyperCube&countrycode=en&clearSession=true>

⁵ Korespondencija s Državnim zavodom za statistiku

⁶ Link:

<https://ec.europa.eu/CensusHub2/query.do?step=selectHyperCube&countrycode=en&clearSession=true>

godina, odgovorne te emocionalno i financijski stabilne. Samohrane su majke po izboru rezultat feminističkih strujanja i želje za neovisnim životnim stilom daleko od tradicionalnih obiteljskih stilova (Eiduson i Weisner, 1978; prema Weinraub, i sur., 2002). No, kao razlog za odabir samohranog majčinstva se također navodi i otkucavanje „biološkog sata“ (Bock, 2000), odnosno nemogućnost pronalaska odgovarajućeg partnera s kojim bi žene/majke podizale dijete. Kušević (2013) se bavila fenomenom odgođenog roditeljstva koji je definirala kao roditeljstvo u kojemu roditelji (ili samohran roditelj) pri rođenju svoga prvog djeteta ima(ju) 35 ili više godina. Kao razloge odgađanja roditeljstva za tridesete ili kasnije godine, autorica navodi dulje školovanje i postizanje višeg stupnja obrazovanja, što se može povezati s navedenom skupinom žena koje se samostalno odlučuju na samohrano majčinstvo. Odluka da se postane samohrana majka teška je i dugotrajna, zbog nje je potrebno mijenjati životni stil, okruženje u kojem se živi, posao ili karijeru. Suvremene žene, bez obzira na socio-ekonomski status, teže se odlučuju na brak, a ekonomski faktori sve su važniji u donošenju te odluke. Naime, žene ne žele ulaziti u brak s financijski nestabilnim muškarcima koji neće doprinositi dobrobiti obitelji, isto tako, ne žele biti podređene te očekuju od supruga emocionalnu potporu, stoga radije odabiru samohrano majčinstvo nego da riskiraju brak s muškarcem koji će biti na teret cijeloj obitelji (Edin, 2000; prema Weinraub, i sur., 2002).

Za samohrane majke po izboru nemamo statističkih podataka, imamo samo podatke za nevjenčane majke koje mogu biti samohrane majke po izboru, ali isto tako mogu biti i majke adolescentice ili samohrane majke koje su neplanirano zatrudnile. Samohranih nevjenčanih majki u Hrvatskoj je u ukupnom broju samohranih majki 2001. godine bilo 8,22 posto (12 828)⁷, a 2011. godine 9,52 posto (16 620) (European Statistical System⁸).

Nakon određenja polazne terminologije, sljedeća su poglavlja usmjerena na kontekst i kvalitetu obiteljskog odgoja koji su specifični za samohrano majčinstvo te će se preko njih objasniti praktični problemi svake od triju izdvojenih kategorija samohranog majčinstva.

⁷ Korespondencija s Državnim zavodom za statistiku

⁸ Link:

<https://ec.europa.eu/CensusHub2/query.do?step=selectHyperCube&countrycode=en&clearSession=true>

2.4. Obiteljski kontekst samohranog majčinstva

Obiteljski i širi društveni kontekst čini ekonomska sigurnost obitelji, struktura obitelji i međusobni odnosi roditelja, društvena podrška te usklađenost radne i obiteljske uloge (Belsky, 1984; Bronfenbrenner, 1979; Martin i Colbert, 1997; Stevenson-Hinde, 1998; van Bakel i Riksen-Waldraven, 2002; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006). U narednim će se poglavljima definirati faktori obiteljskog konteksta specifični za samohrane majke: ekonomska sigurnost, opća dobrobit te socijalna podrška.

Obiteljski je kontekst jednoroditeljskih obitelji vođenih majkama općenito lošiji od obiteljskog konteksta dvoroditeljskih obitelji. Samohrane majke općenito imaju više financijskih poteškoća, lošije materijalne uvjete, nižu socijalnu podršku, veću izloženost stresu te su sklonije depresiji. No, postoje razlike među kategorijama samohranih majki koje ćemo izložiti u nastavku.

Domene u kojima ćemo promatrati kontekst obiteljskog odgoja u ovom radu su: ekonomska sigurnost, opća dobrobit te socijalna formalna i neformalna podrška. Navedeni koncept djelomično je preuzet iz istraživanja autorica Raboteg-Šarić i sur. (2003) koje su ispitivale doživljaje roditelja iz jednoroditeljskih obitelji prema ovim domenama. U ostalim se znanstvenim člancima, knjigama i priručnicima također najčešće spominju navedene domene kada se govori o samohranom majčinstvu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006; Hetherington i Stanley-Hagan, 2002; Amato, 2000).

2.4.1. Ekonomska sigurnost

Većina jednoroditeljskih obitelji vođena je ženama. Žene, općenito, imaju veću vjerojatnost da postanu siromašne (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Feminizacija siromaštva ozbiljan je društveni problem koji pogađa razvijene zemlje i zemlje u razvoju (Hossfeld, 2009; prema Galić, 2011). Prema Chant (2007; prema Galić, 2011:28) „zajedničke karakteristike „feminizacije siromaštva“ znače da žene češće iskušavaju siromaštvo nego muškarci te iskušavaju veću dubinu/ozbiljnost tog problema, da više žena trpi ekstremno siromaštvo nego muškarci, da žene trpe siromaštvo dugotrajnije nego muškarci, da se teret siromaštva žena relativno i disproporcionalno povećava u odnosu na muškarce, te da se žene suočavaju s više prepreka da bi izašle iz siromaštva“. Prema Garfinkelu i McLanahanu (1986; prema Weinraub i sur., 2002) nijedna demografska grupa nije toliko siromašna te nijedna grupa ne ostaje toliko dugo u siromaštvu kao što su to jednoroditeljske obitelji vođene ženama. Kod siromašnih kućanstava vođenih

majkama siromaštvo se nerijetko prenosi na djecu, odnosno dolazi do infantilizacije siromaštva. Prema Šućur, jednoroditeljske obitelji imaju iznadprosječan rizik od siromaštva u svim europskim zemljama, a stope siromaštva djece u jednoroditeljskim obiteljima četiri su puta veće od onih iz dvoroditeljskih obitelji (Šućur, 2001; prema Raboteg-Šarić, i sur., 2003).

Uzroci siromaštva samohranih majki i njihove djece su lošije plaćeni poslovi u odnosu na muškarce te nezaposlenost (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Žene na tržištu rada imaju većih poteškoća u pronalasku posla u odnosu na muškarce i manje su plaćene od njih. Postojanje rodnog jaza plaća na štetu žena opravdavano je predrasudama kako je ženino mjesto u kući i briga za djecu te kako je njen rad na tržištu rada manje vrijedan od muškarčevog (Galić, 2011). Žene nisu glavni opskrbljivači, već one rade samo kako bi upotpunile kućni budžet.

Tipovi posla koje žene obavljaju rodno su segmentirani, one najčešće rade u školstvu, zdravstvu, socijalnoj skrbi, činovništvu te uslužnom sektoru. U tim sektorima plaće su niže te se mnogo teže dolazi do rukovodećih položaja (Galić, 2011). Takva rodno obojena podjela poslova na tržištu rada preslika je patrijarhalnog modela obiteljskih odnosa, odnosno smatra se da je „prirodno“ da se žena brine za obitelj i odgaja djecu, dok muškarcima po „prirodi“ pripada javna sfera (Hosffeld, 2009, Moghadam, 2005; prema Galić, 2011). Takvo stajalište olakšava eksploataciju žena na tržištu rada i unutar obitelji.

Poteškoće kao što su orodnjenost rada, rodni jaz plaća kao i postojanje staklenog stropa vidljivi su i danas. Uz sve navedene poteškoće na tržištu rada, žene se također moraju nositi s rodnom diskriminacijom pri zapošljavanju. Osim toga, u istraživanju Raboteg-Šarić i suradnica (2003) svaki peti intervjuirani samohrani roditelj (majke i očevi) naveo je da mu/joj je obiteljski status predstavljao problem u pronalaženju posla, a svaki deseti da mu/joj obiteljski status otežava ili onemogućava napredovanje u karijeri.

Može se zaključiti da su žene, općenito, trostruko opterećene i uz plaćeni posao koji rade na tržištu rada moraju usklađivati obiteljske obaveze te kućanske poslove, a samohrane su majke u lošijem položaju budući da sve same rade. One isto tako nerijetko rade i „treću smjenu“, odnosno dodatan posao u sivoj ekonomiji kako bi upotpunile obiteljski budžet (Galić, 2011), što često podrazumijeva rad vikendom i praznicima (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

Međutim, financijske i materijalne prilike nisu iste za sve tri ranije spomenute kategorije samohranih majki, već među njima postoje značajne razlike. Materijalne prilike majčinske jednoroditeljske obitelji uzrokovane razvodom vrlo su loše, imaju nizak standard života te doživljavaju više financijskih poteškoća (Hao, 1996, Marks, 1996, Ross, 1995, Teachman i Paasch, 1994; prema Amato, 2000). Samohrane razvedene majke se u odnosu na majke iz dvoroditeljskih obitelji ili u odnosu na razvedene očeve češće suočavaju s nemogućnošću plaćanja računa ili kupovine potrepština (Fisher et al., 1998, Ross, 1995, Shapiro, 1996, Simons i Associates, 1996; prema Amato, 2000). Rezultati istraživanja autorica Raboteg-Šarić i sur. (2003) pokazuju kako je više od polovice ispitanih samohranih roditelja (majke i očevi) izjavilo da su jedva spajali kraj s krajem. Najčešće financijske teškoće s kojima se nose samohrani roditelji su odgađanje kupnje za sebe kako bi mogli kupiti nešto djetetu, kašnjenje s plaćanjem računa, odustajanje od putovanja na odmor/ljetovanje, smanjenje režijskih troškova, nemogućnost plaćanja djetetu slobodne aktivnosti ili osiguravanja djeci bolje odjeće, posudba novca za plaćanje računa, nemogućnost davanja djeci džeparca ili kupnje slatkiša i voća (Raboteg-Šarić i sur., 2003)⁹. Također, siromašne samohrane majke rijetko su u mogućnosti djeci osigurati potreban pribor za školu, mogućnost pohađanja izvannastavnih aktivnosti ili osigurati stimulativno odgojno okruženje (Letherby, 2010; Magnuson i Duncan, 2002).

Osim navedenih poteškoća, razvedene samohrane majke najčešće se nose i s problemom neostvarivanja prava na uzdržavanje djeteta. Prema Raboteg-Šarić i sur. (2003) čak 43 posto samohranih rastavljenih majki uopće ne prima alimentaciju. U SAD-u je prema podacima iz 1995. godine dobiven gotovo isti postotak: alimentaciju ne dobiva 44 posto majki (Hetherington i Stanley-Hagan, 2002). Velike prepreke u naplaćivanju naknade za uzdržavanje djeteta su slučajevi kada drugi roditelj živi u inozemstvu, kada je nezaposlen, privremeno zaposlen ili zaposlen „na crno“ te nedjelotvornost sudskih postupaka (Raboteg-Šarić, i sur., 2003). U okviru Nacionalne obiteljske politike bilo je predviđeno osnivanje državnog alimentacijskog fonda kojim bi se trebalo stati na kraj neplaćanju naknade za uzdržavanje djece, međutim, to se još nije ostvarilo (Bayley i Gorančić-Lazetić, 2006). Kada bi se osnovao navedeni fond, samohrani bi roditelji dobivali alimentaciju od države, koja bi zatim naplaćivala od

⁹ Uzorak navedenog istraživanja obuhvaćao je samohrane razvedene majke (N=239), nevjenčane samohrane majke (N=80) te udovice (N=59). Navedene podatke smo iznijeli u ovom dijelu teksta budući da je samohranih razvedenih majki najviše.

roditelja koji ima obavezu plaćanja. Time bi se izbjeglo neplaćanje alimentacije te bi to pozitivno utjecalo na financijsku stabilnost razvedenih majki, odnosno svih razvedenih roditelja i njihove djece.

Udovice, slično kao i razvedene žene, doživljavaju pogoršanje materijalnih prilika i ugrožavanje sigurnosti, odnosno smanjenje prihoda i otežan pristup imovini (Daggett, 2002, Kahana, 1995; prema Cicak, 2010). No, za razliku od razvedenih majki, udovice prema Zakonu o mirovinskom osiguranju (2015) imaju pravo na obiteljsku mirovinu, stoga nemaju problema s neplaćanjem naknade za uzdržavanje djeteta.

Ipak, prema nekim istraživanjima, udovicama prijete opasnost od siromaštva. Stopa siromaštva se nakon smrti supružnika povećava od 9 do 42 posto (Hurd i Wise, 1989), a stopa siromaštva u prvoj godini udovištva se kreće od 38 do 50 posto (Holden, 1986; prema Holden i Smock, 1991). Trećina žena koje su doživjele siromaštvo nakon smrti supruga uspiju poboljšati svoj materijalni status (Bound, 1989; prema Holden i Smock, 1991), no to je prilično mali broj žena s obzirom na to koliko ih još ostaje u siromaštvu. Također, važno je napomenuti kako udovci imaju manje šanse postati siromašni, što možemo povezati s prije navedenim poteškoćama žena, kao što su: lošije plaćeni poslovi, rodno segmentirani poslovi te diskriminacija pri zapošljavanju. Osim toga, hrvatsko društvo je još uvijek patrijarhalno i očekuje se da je muškarac glava obitelji koja ekonomski pridonosi obitelji, dok je ženin ekonomski doprinos samo dodatak kućnom budžetu, a takav je sustav vrlo štetan za obitelj nakon smrti muškarca. Isto tako, važno je napomenuti kako su udovice, kao i ostale kategorije samohranog majčinstva, vrlo heterogena skupina. Važni faktori koji utječu na ekonomsku stabilnost jednoroditeljske obitelji nastale smrću supruga su krediti i ostale vrste zaduženja, koje nisu rijetkost u domaćem kontekstu, kao i (ne)zaposlenost majke, koja nakon smrti supruga postaje glavna opskrbljivačica. Zick i Smith (1988) vide ponovni brak kao rješenje za ekonomsku nestabilnost obitelji vođene udovicama.

Samohrane majke po izboru¹⁰ rijetko su predmet mjerenja, pogotovo za domaće istraživače, stoga o njihovoj ekonomskoj stabilnosti se može samo nagađati koristeći se dostupnom literaturom. Samohrane majke po izboru najviše se razlikuju od ostalih samohranih majki jer su financijski potpuno neovisne o bivšem suprugu ili obiteljskoj mirovini. Prema Mannis (1999) one su financijski stabilne, obrazovane te zaposlene na

¹⁰ Mnogo literature o samohranim majkama po izboru je nedostupno.

dobro plaćenim poslovima. Osim toga, mnoge žene zbog te odluke mijenjaju životne stilove, štede i sele se u okolinu koja je pogodna za odgoj djece (Bock, 2000). Pretpostavljamo da zbog svega navedenog, samohrane majke po izboru nemaju poteškoća s neplaćanjem režija i nemogućnosti pružanja osnovnih potrepština obitelji kao što to najčešće imaju razvedene majke.

Međutim, ovako postavljen ekonomski status samohranih majki po izboru je idealiziran i može se pretpostaviti kako su samohrane majke po izboru također suočene s ekonomskim poteškoćama, samo druge vrste. U literaturi stoji kako su one najčešće zaposlene na upravljačkim pozicijama (Mattes, 1994, prema Bock, 2000) koje su, u hrvatskom kontekstu, još uvijek muška domena u kojoj se žene moraju dokazivati i raditi više od muškaraca. Isto tako, takav tip posla zahtjeva dulje radno vrijeme, stoga majka mora osigurati čuvanje djece i izvan vrtića ili škole, što je dodatan trošak. Uz navedeno, dodaju se još i obiteljske obaveze te neizbježni kućanski poslovi, koji se teško usklađuju s poslovnim obavezama. Iako visoko plaćeni poslovi nose određene povlastice te osiguravaju ekonomsku sigurnost obitelji, ipak postoji visoka cijena koja se plaća za takav posao, a to je manje provođenja vremena s djecom i poteškoće s usklađivanjem posla i obitelji. Osim toga, nužno je naglasiti da su samohrane majke po izboru, jednako kao razvedene i udovice, heterogena skupina, te se mora uzeti u obzir da možda nisu sve samohrane majke po izboru na upravljačkim pozicijama te da se moraju nositi sa sličnim problemima kao i razvedene i udovice.

2.4.2. Opća dobrobit

Opća dobrobit roditelja uključuje psihičko i tjelesno zdravlje, ali i zadovoljstvo životom i različitim životnim područjima. Samohrane majke općenito su nezadovoljnije životom, lošijeg su tjelesnog zdravlja, depresivnije, doživljavaju više stresa od majki iz dvoroditeljskih obitelji, poput gubitka partnera, razvoda, usklađivanja poslovnih i obiteljskih obaveza (Benzeval, 1998, Hope, Power i Rodgers, 1999, Macran, Clarke i Joshi, 1996, Whitehead, Burstroemi Diderrichsen, 2000; prema Weinraub i sur.; Raboteg-Šarić i sur., 2003), te se teže nose sa svakodnevnim obavezama (Weinraub i Wolf, 1983; prema Weinraub i sur., 2002). Važno je naglasiti da se depresivnost u ovom radu odnosi na „psihološko stanje oslabljenog fiziološkog i mentalnog funkcioniranja u kojemu su prisutni znakovi depresivnosti, a ne na stanje kliničke depresije“ (Raboteg-Šarić i sur., 2003:124).

U sljedećim se odlomcima prikazuju razlike u općoj dobrobiti za razvedene samohrane majke, udovice i samohrane majke po izboru. Najviše se autora bavilo samohranim razvedenim majkama, stoga za njih postoji najviše podataka, dok su udovice prilično zapostavljene u literaturi, a samohrane majke po izboru se tek spominju.

Razvod je veoma stresan proces u kojem problemi i poteškoće počinju puno prije samog razvoda te traju dugo nakon istog. Razvod za mnoge samohrane majke znači drastičnu životnu promjenu, pogoršanje materijalnih prilika, nerijetko i dodatan posao, moguće preseljenje, promjenu posla i okoline. U prijašnjim istraživanjima dobiveni su oprečni rezultati te je za neke žene razvod bio pozitivna promjena, dok za druge izvor poteškoća. Mnoge razvedene majke izjavljuju da su sretnije nakon razvoda, imaju više uspjeha u karijeri, bolji društveni život te više samopouzdanja. Prema Hetherington i Stanley (2002), samohrane razvedene majke manje su depresivne, manje anksiozne te manje sklone zdravstvenim problemima. Razvod ima pozitivne posljedice ukoliko je brak bio pun konflikata te ukoliko je postojalo nasilje u obitelji i nije postojala vjerojatnost za poboljšanje braka (Amato, 2000).

U slučaju da je razvod nastupio iznenadno te nije bio na inicijativu žene, razvod može biti izuzetno stresan za nju te se mogu pojaviti psihička i fizička oboljenja (Hetherington i Stanley-Hagan, 2002). Majke nakon razvoda najčešće doživljavaju ljutnju, anksioznost i depresiju, asocijalno ponašanje, česte promjene u ponašanju te manjak samopouzdanja (Amato, 2000; Weinraub i sur., 2002). Također, nerijetko se javljaju i problemi sa zdravljem uzrokovani povećanim doživljavanjem stresa (Amato, 2000; Richard, 1982; prema Weinraub i sur., 2002). Potrebne su dvije do tri godine nakon razvoda za prilagodbu na novu situaciju (Hetherington i Stanley-Hagan, 2002), no prilagodba na novu situaciju ovisi i o emocionalnom opterećenju iz razdoblja prije razvoda te o situacijama koje su dovele do razvoda (Grozđanić, 2000). Za uspješnu prilagodbu važno je da samohrana majka ima osjećaj vlastite dobrobiti koja ovisi o ekonomskoj stabilnosti, dobrom ili neutralnom odnosu s bivšim suprugom, pozitivnoj percepciji vlastitih roditeljskih vještina te o dobrim odnosima s okolinom (Thiriot i Buckner, 1991; prema Hetherington i Stanley-Hagan, 2002).

Smrt partnera smatra se jednim od najstresnijih životnih događaja (Schaie, Willis, 2001; prema Cicak 2010; Wilcox i sur, 2003). Isto kao i kod razvedenih majki, udovice doživljavaju psihička i fizička oboljenja uzrokovana stresom zbog gubitka partnera. Prema istraživanju skupine autora (Wilcox i sur., 2003), u odnosu na žene u

braku udovice imaju puno lošije fizičko i psihičko zdravlje. No, valja napomenuti da postoji razlika među udovicama ovisna o vremenskom periodu njihove samoće. U navedenom istraživanju, žene koje su udovice godinu dana imaju puno lošije psihičko i fizičko zdravlje od žena koje su već dulje same. Najteže razdoblje za njih je šest mjeseci nakon smrti partnera, a do oporavka dolazi za oko dvije godine (Cicak, 2010).

Samohrane se majke po izboru, kao i u domeni ekonomske sigurnosti, razlikuju od ostalih kategorija samohranih majki. Njih karakterizira emocionalna zrelost, visoko samopouzdanje, psihička stabilnost te veća spremnost na izazove samohranog roditeljstva, budući da su se dugo pripremale za tu ulogu za razliku od udovica i razvedenih majki koje nisu samovoljno pristale na samohrano majčinstvo (Bock, 2000). Osim toga, one doživljavaju promjenu samo vezanu uz dijete, ne i promjenu bračnog statusa koja može biti stresna.

2.4.3. Socijalna podrška

Prisutnost socijalne podrške može poboljšati opću dobrobit roditelja, kao i olakšati suočavanje sa stresom te usklađivanje roditeljske i radne uloge. Socijalna podrška složen je konstrukt koji ujedinjuje stvarno primljenu podršku i očekivanja pomoći od socijalne mreže (Raboteg-Šarić, i sur., 2003). Autori Cochran i Niego (2002) razlikuju četiri tipa socijalne podrške: instrumentalna pomoć, emocionalna potpora, savjeti o odgoju te pružanje ostalih potrebnih informacija. Slično razlikovanje socijalne podrške možemo naći u istraživanju Raboteg-Šarić i sur. (2003): financijska potpora, podrška u obliku materijalnih darova, praktična podrška te emocionalna i moralna podrška. Za potrebe empirijskog djela ovog rada navedene kategorije socijalne podrške podijeljene su u dvije kategorije: neformalnu i formalnu socijalnu podršku. Neformalna podrška podrazumijeva instrumentalnu i emocionalnu podršku obitelji i prijatelja, a formalna podrazumijeva pomoć države i nadležnih institucija te će se u narednim poglavljima detaljnije pojasniti.

Autorice Raboteg-Šarić i sur. (2003) istraživale su najčešće izvore neformalne socijalne podrške samohranim roditeljima. Glavni izvori financijske pomoći, podrške u obliku materijalnih darova te praktične pomoći u smislu čuvanja djece, pomoći u kućanskim poslovima i slično, najčešće su roditelji samohranih roditelja, prijatelji i poznanici, susjedi te članovi šire obitelji. Emocionalna i moralna podrška podrazumijeva razgovor, slušanje, davanje savjeta i slično, a glavni davatelji te podrške su prijatelji, vlastiti roditelji te braća i sestre (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Miljević-

Riđički i Pavin-Ivanec (2008) utvrdile su da samohrane majke (udovice, rastavljene i nevjence) dobivaju podjednaku razinu podrške od rodbine i prijatelja. Rezultati istraživanja u drugim europskim zemljama također su pokazali kako su vlastiti roditelji najznačajniji izvor podrške roditeljima (Wall i sur., 2001; prema Raboteg-Šarić i sur., 2003). U istraživanju autorica Wells Gladow i Ray (1986) rodbina i prijatelji se također navode kao glavni izvor neformalne podrške.

Formalna socijalna podrška za samohrane roditelje u Hrvatskoj nije regulirana posebnim zakonima, odnosno ne postoji ni jedan poseban zakon koji bi regulirao status i prava samohranih roditelja, već su ona definirana u različitim zakonima. Prava po osnovi socijalne skrbi, kao što su prednost pri upisu u vrtić za pojedine vrtiće koji pružaju tu mogućnost, jeftiniji smještaj u vrtiću, besplatni udžbenici za školu i slično, samohrani roditelji mogu tražiti u Centru za socijalnu skrb, no pravo na to imaju samo oni koji imaju loš materijalni status. Pravo na doplatku za djecu imaju samo majke koje ispunjavaju određene uvjete za to, odnosno one čiji ukupan dohodak u prethodnoj godini po članu kućanstva mjesečno ne prelazi 50 posto proračunske osnovice (Zakon o doplatku za djecu, 2012).

Prava vezana za rad propisuju se Zakonom o radu (2014) te prema njemu samohrani roditelji s djecom do šest godina imaju pravo odabrati da ne rade prekovremeno. Osim navedenog Zakona, druge pravne regulacije vezane za rad samohranih roditelja ne postoje, a prema Izvješću o društvenom razvoju (Bayley i Gorančić-Lazetić, 2006) gotovo svaki drugi roditelj u Hrvatskoj smatra kako bi prioritet države trebao biti osiguranje i sigurnost zaposlenja kako bi se poboljšala kvaliteta obitelji, stoga bi bilo potrebno obiteljsku politiku usmjeriti k rješavanju tog problema. Fišer i sur. (2007) kao velik problem vide zapošljavanje samohranih roditelja, budući da su poslodavci svjesni teškog usklađivanja radne i obiteljske uloge samohranih roditelja i ne odlučuju se na njihovo zapošljavanje. U tom bi slučaju pomogla državna intervencija s povlasticama za one poslodavce koji zaposle samohranog roditelja. Uz to, također je važno uskladiti skrb o djeci s radnim vremenom roditelja kao i klizno radno vrijeme i oslobođenje rada vikendom. Uz zapošljavanje se vežu i servisi za skrb o djeci koji, ako su dobro organizirani, povećavaju mogućnost zapošljavanja žena (Raboteg-Šarić i sur., 2003; Letherby, 2010). Produženi boravak, kao servis skrbi za djecu koji je izuzetno važan za samohrane majke, nije omogućen u svim odgojno-obrazovnim institucijama, što može biti izuzetno problematično za majke koje rade. Također, ta usluga najčešće nije besplatna te stoga nije dostupna svima.

Zemlje u Europi koje pružaju najviše formalne socijalne podrške jednoroditeljskim obiteljima su Norveška, Francuska, Luksemburg i Danska (Fišer i sur., 2007). U europskim državama općenito, obiteljska politika temelji se na stvaranju prijateljskog okruženja prema obitelji, odnosno u mnogim su zemljama uvedeni roditeljski dopusti te je roditeljima povratak na posao osiguran (Puljiz i Bouillet, 2003), što u Hrvatskoj još uvijek nije slučaj.

Rezultati istraživanja Raboteg-Šarić i sur. (2003) pokazuju kako roditelji najčešće nisu zadovoljni formalnim sustavom podrške. Nisu ni zadovoljni ni nezadovoljni podrškom stručnjaka u vrtićima i školama, nešto više je nezadovoljnih podrškom Crkve, dok je najviše roditelja nezadovoljno podrškom nevladinih udruga, Centra za socijalnu skrb te podrškom od strane predstavnika vlasti. Centar za socijalnu skrb ima veliku ulogu u procesu razvoda te su stoga i očekivanja o pomoći u rješavanju teškoća samohranog roditeljstva također velika. Odnos prema samohranim roditeljima, stručnost, zalaganje i brzina mogu biti indikatori nezadovoljstva, no isto tako mogu biti i neki objektivni problemi kao što su opterećenost centara brojem funkcija i korisnika, loši radni uvjeti, nedostatak supervizije te stručnog usavršavanja.

U navedenom istraživanju, samohrani roditelji bili su manje zadovoljni podrškom Crkve od roditelja iz dvoroditeljskih obitelji. Crkva pruža manje podrške razvedenim roditeljima nego udovicama i udovcima, što se može objasniti kao posljedica negativnog stava Crkve prema alternativnim oblicima obitelji (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Prema stavovima Crkve, samohrani razvedeni roditelji su moralno pogriješili. Ako zatraže pomoć ili savjet, može se dogoditi da ih se optereti s osjećajem srama i da izgube potporu ukoliko su je imali prije no što su postali samohrani (Gongla i Thompson, 1987).

Veliko nezadovoljstvo samohranih roditelja s predstavnicima vlasti u Republici Hrvatskoj moglo bi se objasniti razlikom u očekivanoj i primljenoj pomoći. Također, negativni stavovi nekih političara prema alternativnim oblicima obitelji mogli bi biti izvor nezadovoljstva samohranih roditelja (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

U sljedećim odlomcima analiziraju se karakteristike socijalne podrške za svaku kategoriju samohranog majčinstva posebno.

Samohrane razvedene majke često su žrtve socijalne izolacije zbog postojanja predrasuda prema njima, ali i zbog gubitka zajedničkih prijatelja, kao i podrške partnerovih roditelja (Grozđanić, 2000). Socijalna podrška obitelji i prijatelja za

razvedene majke ima velik utjecaj na prilagodbu nakon razvoda, no isto tako veća potreba za podrškom je povezana i s osjećajem srama i zaduženosti, što može pogoršati opću dobrobit samohrane majke u smislu da joj je potreba za financijskom pomoći stresna (Miller i sur. 1998; prema Amato, 2000). Razvedene se majke suočavaju s neplaćanjem alimentacije te najčešće ne dobivaju podršku od države i nadležnih institucija za rješavanje tog problema.

Udovice se, kao i razvedene majke, suočavaju sa socijalnom isključenosti te većom potrebom za neformalnom socijalnom podrškom. Međutim, u boljem su položaju od razvedenih majki jer se ne suočavaju s predrasudama i negativnim stavovima, budući da se udovice smatraju najzaslužnijom skupinom među samohranim majkama, odnosno, ne krivi ih se za njihovu situaciju (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Neformalna socijalna podrška izuzetno je važna za udovice budući da je ona povezana s njihovom općom dobrobiti, odnosno udovice koje imaju veću podršku, imaju manje problema sa zdravljem općenito (Wilcox i sur., 2003).

Samohrane majke po izboru prema stranim istraživanjima imaju veliku podršku obitelji i prijatelja (Mannis, 1999, Murray i Golombok, 2005; prema Čudina-Obradović i Obradović, 2006), no ne zna se kakva je situacija u Hrvatskoj jer se ne zna njihov broj, a u literaturi se samo spominju.

Može se zaključiti da primanje zadovoljavajuće formalne i neformalne socijalne podrške uvelike utječe na dobrobit samohranih majki, a iz jedinog sveobuhvatnog istraživanja jednoroditeljskih obitelji u Hrvatskoj vidimo kako samohrani roditelji nisu zadovoljni podrškom i osjećaju se marginaliziranima (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Naše društvo još uvijek nije senzibilizirano za njihove poteškoće, što je vidljivo i u nedostatku istraživanja, pogotovo u nedostatku istraživanja samohranih majki po izboru, a za osiguravanje potrebne podrške jednoroditeljskim obiteljima ključno je znanje o njihovim poteškoćama (Fišer i sur, 2007). U nedostatku socijalne podrške, samohrani su roditelji počeli sami stvarati mrežu uzajamne podrške i organiziraju se u vidu udruga u kojima nalaze potporu, ali i razmjenjuju usluge i dobra (Raboteg-Šarić i sur, 2003). Neke od tih udruga su: Udruga jednoroditeljskih obitelji Hrvatske, Udruga S.R.C.E, Udruga Let i druge. Problem navedenih udruga je taj što postoje samo u većim gradovima, poput Zagreba, Splita, Osijeka i Karlovca, te su nedostupne samohranim roditeljima iz manjih mjesta.

2.5. Kvaliteta obiteljskog odgoja samohranih majki

Maleš (1988:16) obiteljski odgoj definira kao „djelovanje cjelokupnog obiteljskog konteksta, kao cjeline međusobno zavisnih pojava, na razvitak ličnosti djeteta, radi izgrađivanja njegovih osobnih kvaliteta i kvaliteta koje mu omogućuju uspješno uključivanje u okolinu u kojoj živi i djeluje u njoj“. Obiteljski odgoj u užem smislu čine namjerni roditeljski postupci koji imaju za cilj pravilno djelovati na razvitak djeteta, dok širi smisao pretpostavlja odgojno djelovanje faktora na koje se ne može direktno utjecati, kao što su socio-ekonomski status, socijalna podrška i slično (Kušević, 2013).

U ovom poglavlju se usmjerava na obiteljski odgoj u užem smislu: definiraju se odgojni postupci te se objašnjava njihova povezanost s odgojnim stilovima i razlike u odnosu na iste.

Odgojni postupci se odnose na roditeljsko ponašanje koje je usmjereno k ostvarivanju postavljenih odgojnih ciljeva (Darling i Steinberg, 1993), koji podrazumijevaju postizanje društvenih vještina, pristojno ponašanje, školsku uspješnost, samostalnost i slično. Naravno, važno je uzeti u obzir da nisu u svim društvima i kulturama odgojni ciljevi jednaki: u nekim se kulturama više cijeni poslušnost i prilagodba društvu, dok se u nekima potiče samostalnost i samopoštovanje (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Mnogi autori i autorice prema navedenim kriterijima navode različite odgojne postupke ovisno cilju i hipotezama svojih istraživanja. Deković i Raboteg-Šarić (1996) nude sljedeću klasifikaciju odgojnih postupaka: prihvaćanje (zadovoljstvo roditelja tjelesnim, intelektualnim i emocionalnim osobinama djeteta), privrženost (stupanj bliskosti, intimnosti, razumijevanja i povjerenja roditelja prema djetetu), uključenost roditelja u odgoj djece, razumijevanje (osjetljivost roditelja za potrebe djeteta), uskraćivanje ljubavi i nadzor (nadgledanje djeteta i njegovih svakodnevnih aktivnosti).

U istraživanju navedenih autorica nisu se ispitivali odgojni postupci samohranih majki, već roditelja iz dvoroditeljskih obitelji. Međutim, klasifikacija odgojnih postupaka samohranih majki ne razlikuje se mnogo od one za roditelje iz dvoroditeljskih obitelji. Ipak, važno je uzeti u obzir drugačiji obiteljski kontekst jednoroditeljskih obitelji, opisan u prethodnim poglavljima, koji je obilježen slabijim ekonomskim statusom, lošijom općom dobrobiti roditelja i nedostatkom socijalne podrške.

Imajući to na umu, MacCallum i Golombok (2004) u svom su radu ispitivali sljedeće odgojne postupke isključivo samohranih majki: toplina ili bliskost (izražavanje topline u smislu izraza lica i gesti, osjetljivost na potrebe djeteta, emocionalna uključenost u djetetov život) te disciplina (fizičko kažnjavanje djece, razdražljivost, temperamentnost). Thomson i suradnici (1994) su u svom istraživanju definirali potporu i nadzor kao odgojne postupke samohranih majki. Argument za takvu klasifikaciju su prethodno objašnjene poteškoće s kojima se nose samohrane majke. Potpora je predstavljala količinu vremena i aktivnosti provedenih s djecom, kao što su zajedničko objedovanje, igranje, pomoć oko zadaće i komunikacija, dok nadzor podrazumijeva restrikcije gledanja televizije, znanje o djetetovim aktivnostima i mjestima gdje se nalazi u slobodno vrijeme.

Bank i suradnici (1993) ispitivali su koje odgojne postupke primjenjuju samohrane majke za dječake jer su pretpostavili da su njima više nego djevojčicama potrebne disciplina i nadzor. Dakle, oni su kao odgojne postupke naveli disciplinu u smislu verbalnog i fizičkog kažnjavanja (poniženje i vikanje te udaranje i prijetnje) te nadzor u smislu znanja gdje se djeca kreću u slobodno vrijeme.

Odgojni postupci često se izjednačavaju s odgojnim stilovima, što je pogrešno jer ne označavaju isto. Odgojni stil definira se kao „zbroj vrijednosti i stavova prema djetetu te emocionalnih prilika u kojim se donose različite roditeljske odluke“ (Čudina-Obradović i Obradović, 2006:268). Razlikujemo četiri roditeljska odgojna stila: autoritaran, autoritativan, permisivan i zanemarujući. Autoritaran stil podrazumijeva zahtjevno i restriktivno ponašanje roditelja, neosjetljivost na potrebe djeteta te strogo nadziranje djeteta bez pružanja dovoljno topline i podrške. Postavljaju se stroge granice i pravila koja se ne objašnjavaju, a nepridržavanje tih pravila se kažnjava, često i fizički. Autoritativni roditelji također određuju jasne granice i pravila koja se obrazlažu i dosljedni su u provođenju istih, no za razliku od autoritarnih roditelja, djeci pružaju podršku i toplinu. U ovom se odgojnom stilu naglasak stavlja na suradnički odnos, kreativnost i samostalnost. Permisivan stil karakterizira slaba kontrola i nezahtjevnost roditelja, ali djeci se pruža podrška i toplina. Za zanemarujući roditeljski stil karakteristična je nezahtjevnost te nepostojanje nadzora, podrške i topline (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

Iako roditeljski odgojni postupci i odgojni stilovi ne označavaju isto, oni su usko povezani, budući da određeni stilovi zahtijevaju određene odgojne postupke. Na

primjer, u autoritativnom odgojnom stilu bit će prisutno prihvaćanje, razumijevanje i uključenost u zajedničko donošenje odluka, ali i nadzor i dosljednost u odgoju. Roditelji neće koristiti takve postupke i ponašanja u zanemarujućem odgojnom stilu budući da nisu zainteresirani za kontroliranje djeteta te mu ne pružaju podršku ni toplinu. Iako su roditeljski postupci i odgojni stilovi usko povezani, važno ih je razlikovati. Odgojni stil je stav prema djetetu, a ne prema djetetovu ponašanju, dok su odgojni postupci ili ponašanja usmjereni na oblikovanje ponašanja djeteta s obzirom na odgojne ciljeve i vrijednosti (Darling i Steinberg, 1993).

Uzimajući u obzir specifičnosti samohranog majčinstva i prethodno navedenih definicija odgojnih postupaka i klasifikacija pojedinih autora, za potrebe ovog rada napravljena je nova klasifikacija odgojnih postupaka koja je u skladu s navedenima, no drugačije operacionalizirana. Budući da su u svim navedenim istraživanjima o odgojnim postupcima ispitanici bile majke i njihova djeca te su se tražile njihove procjene o primjenjivanju određenih odgojnih postupaka, što u ovom radu nije slučaj, bilo je potrebno prilagoditi klasifikaciju ciljevima rada i ispitanicima. Domene kojima se u ovom radu nastoji uvidjeti kvaliteta obiteljskog odgoja su: nadzor, potpora i kažnjavanje.

2.5.1. Nadzor

Nadzor se u ovom radu definira kao znanje majke o djetetovim aktivnostima, društvu u kojem se kreće i mjestima na koje zalazi te načinu provođenje njegova/njena slobodnog vremena. Također, nadzor znači i postavljanje granica i pravila ponašanja (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Postavljanje granica znači dati djetetu strukturu koje se i roditelji moraju pridržavati, u smislu dosljednosti i predstavljanja uzora djetetu, kako bi osigurali njegovu tjelesnu i psihološku sigurnost te razvoj vlastitih vrijednosti i osjećaja odgovornosti (Kušević, 2013).

Pettit i sur. (1999) zaključili su da nedovoljan nadzor te nenadziranje društva u kojem se dijete nalazi postupno dovodi do delinkvencije adolescenata. Isto tako, Dishion i sur. (1991, prema Crouter i Head, 2002) smatraju kako je nadzor roditelja glavni faktor u smanjenju mogućnosti da dijete bude uključeno u devijantne vršnjačke skupine. Osim toga, veći nadzor povezan je i s izostankom konzumiranja droge ili alkohola, a to su u svojim radovima/istraživanjima potvrdili Mott i sur. (1999; prema Crouter i Head, 2002) te Steinberg i suradnici (1994; prema Crouter i Head, 2002).

Također, postoji povezanost nadzora i boljeg akademskog uspjeha. White i Kaufman (1997; prema Crouter i Head, 2002) zaključili su kako djeca pod nadzorom manje napuštaju školu. Isto tako, Crouter i suradnici (1990; prema Crouter i Head, 2002) povezali su smanjen roditeljski nadzor, tj. znanje o djetetovim aktivnostima, sa slabijim napretkom u školi. Međutim, ta je povezanost bila značajna samo za dječake.

Važno je nadzor uskladiti s podrškom i toplinom kako ga se ne bi shvatilo nametljivim (Čudina-Obradović i Obradović, 2006), što su i potvrdili Otto i Atkinson (1997; prema Crouter i Head, 2002) u svom istraživanju u kojem su uspostavili korelaciju između visokog stupnja nadzora nad djetetovim školskim obavezama i njegovim lošijim uspjehom u školi.

U sljedećim se odlomcima analizira nadzor u jednoroditeljskim obiteljima vođenim majkama. U istraživanju autora Hetherington i Stanley-Hagan (2002) potvrđeno je da u obiteljima čija je struktura promijenjena postoji manje nadzora roditelja nad djecom. Uzrok tome su stresne situacije koje su pratile transformaciju obitelji, odnosno zaokupljenost roditelja svojim problemima i prilagodbom na novu situaciju, u kakvim se okolnostima teže održava bliskost s djecom.

Maleš (1992) je u svom istraživanju o aspektima odgoja u dvoroditeljskim i jednoroditeljskim obiteljima također krenula od pretpostavke da su jednoroditeljske obitelji u lošijem položaju od dvoroditeljskih u aspektu odgoja, budući da imaju snižen socio-ekonomski status, što negativno utječe na odnose roditelja i djece. U svom je istraživanju vezanom za nadzor otkrila kako samohrani roditelji više nadziru dječake od djevojčica jer se boje da bi mogli upasti u loše društvo. Bank i suradnici (1993) također smatraju kako je nadzor kao odgojna mjera mnogo važnija u odgoju dječaka budući da su skloniji delinkvenciji. Isto tako, navedeni autori su zaključili da je nadzor mnogo važniji u adolescentskoj dobi dječaka nego u ranijoj dobi jer je povezan s antisocijalnim ponašanjem, što je pogotovo važno u jednoroditeljskim obiteljima vođenim majkama koje zbog povećanog stresa i nižeg socio-ekonomskog statusa manje nadziru djecu.

Pettit (2001; prema Crouter i Head, 2002) zaključuje kako je socio-ekonomski status ključan u količini nadzora samohranih roditelja. Siromašni samohrani roditelji manje nadziru svoju djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji, što možemo objasniti češćom potrebom za dodatnim poslom te češćim radom noću i vikendima. Osim socio-ekonomskih poteškoća, i poteškoće s psihičkim zdravljem utječu na nadzor djece, što su

potvrdili Hetherington i Stanley-Hagan (2002) u svom istraživanju, zaključivši da samohrani roditelji koji doživljavaju stres i oni koji su depresivni manje nadziru djecu.

2.5.2. *Potpورا*

Potpura je ovom radu definirana kao toplina koju majka pruža djetetu kroz pokazivanje ljubavi, brižnost i brzinu odgovora na djetetove potrebe, dostupnost i razumijevanje za djetetove probleme i poteškoće te zajedničko odlučivanje. Roditelji koji pružaju potporu djetetu prijateljski su raspoloženi prema njemu, strpljivi su, razgovaraju s njim te ga aktivno uključuju u zajedničko donošenje odluka koje se tiču obitelji. Ova je definicija nastala kao kombinacija definicija raznih radova (Delale i Pećnik, 2010; MacCallum i Golombok, 2004; Raboteg-Šarić i sur., 2002; Keresteš, 2001; Deković i Raboteg-Šarić, 1996), prilagođena ciljevima empirijskog dijela ovog rada i ispitanicima, odnosno studentima pedagogije.

Daljnji je tekst usmjeren na potporu koju samohrane majke pružaju svojoj djeci. Golombok i suradnici (MacCallum i Golombok, 2004; Golombok i sur., 1997) su u svom longitudinalnom istraživanju provjeravali kvalitetu odgoja samohranih majki i majki istog spola te su ih uspoređivali s onom majki iz dvoroditeljske obitelji. Osim toga, zanimao ih je i djetetov socio-emocionalni razvoj. U prvom valu su ispitivali obitelji s djecom predškolske dobi, a u drugom adolescente. Autori su utvrdili kako je majčina toplina i količina interakcije s djetetom veća u jednoroditeljskim obiteljima nego u nukleusnim obiteljima. No, važno je napomenuti da su uzorak samohranih majki činile visokoobrazovane žene koje su radile na visoko pozicioniranim poslovima te se može pretpostaviti da nisu imale financijskih poteškoća koje bi mogle utjecati na količinu topline i interakcije s djecom, budući da imaju više vremena za njih jer ne moraju raditi dodatni posao. Isti rezultat dobila je i Keresteš (2001) u svom istraživanju, no samo kod povezanosti majki i djevojčica. Autorica zaključuje kako samohrano majčinstvo može povećati emocionalnu bliskost između samohranih majki i djevojčica. Maleš (1992), čije je istraživanje opisano u prethodnom poglavlju, također je utvrdila kako samohrane majke pokazuju više nježnosti, ljubavi i pažnje djevojčicama jer smatraju da moraju nadoknaditi odsutnost drugog roditelja.

Jednoroditeljska obiteljska struktura često se smatra problematičnom za odgoj djece, no isto tako često se zanemaruju pozitivne strane, kao što su veće razumijevanje između roditelja i djece, veće odgovornosti djece, zajedničko odlučivanje s djecom te

veća usmjerenost roditelja na djecu zbog prestanka eventualnog sukoba s partnerom u slučaju razvoda (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

2.5.3. *Kažnjavanje*

Ovaj je rad usmjeren na tjelesno i verbalno kažnjavanje jer su to najčešći oblici kažnjavanja djece, ali postoje još neki, kao što su ukidanje privilegija i ograničavanje slobode djetetova kretanja (Kušević, 2013). Kažnjavanje se definira kao „primjena negativnih stimulansa za smanjivanje ili eliminaciju nepoželjnog ponašanja, a kao dva njena najčešća pojavna oblika navode se verbalno i tjelesno kažnjavanje“ (American Academy of Pediatrics, 1988; prema Kušević, 2013:84). Kako se u ovom radu ispituju stavovi studenata pedagogije o primjeni kažnjavanja djece samohranih majki te se traži njihova procjena najčešćih oblika kažnjavanja, ukidanje privilegija i ograničavanje slobode djetetova kretanja specifičniji su oblici za koje je ispitanicima teško procijeniti koliko ih često samohrane majke koriste i koriste li ih uopće te zbog toga nisu uključeni u istraživanje.

Samohrani roditelji, općenito su skloniji primjeni represivnih metoda, neovisno o tome odgajaju li sinove ili kćeri. McLoyd (1990; prema Magnuson i Duncan, 2002) je utvrdio da postoji povezanost ekonomske nestabilnosti i kažnjavanja djece: siromašni roditelji skloniji su autoritarnom stilu odgoja, što nerijetko dovodi do zanemarivanja i/ili zlostavljanja djece. Osim toga, Colletta (1979; prema Gongla i Thompson, 1987) je utvrdio kako je nezadovoljstvo primljenom socijalnom podrškom povezano s restriktivnim odgojnim postupcima kao i kažnjavanjem.

U sljedećim se odlomcima detaljnije opisuju istraživanja o primjeni tjelesnog i verbalnog kažnjavanja djece samohranih majki.

Tjelesna kazna definira se kao „upotreba sile s namjerom nanošenja boli djetetu, ali ne i ozljede, a s ciljem ispravljanja ili kontroliranja djetetova ponašanja“ (Straus, 1994; prema Kušević, 2013:86). Oblici tjelesnog kažnjavanja mogu biti: udaranje, šamaranje, guranje, bacanje, kao i pranje djetetovih usta sapunom ili prisilno hranjenje te mnogi ostali (Nobes i Smith, 2002). Tjelesno kažnjavanje roditelji koriste diljem svijeta, budući da najbrže zaustavlja neželjeno ponašanje (Kušević, 2013). Ono može prerasti u zlostavljanje djece, a teško kažnjavanje često je povezano s djetetovim antisocijalnim ponašanjem (Nobes i Smith, 2002). Neki autori smatraju da samohrane majke češće koriste tjelesno kažnjavanje, i to u težem obliku, od majki iz

dvoroditeljskih obitelji, a to argumentiraju time što su samohrane majke jedine zadužene za odgoj djece i doživljavaju više stresa te imaju i niži socio-ekonomski status (MacCallum i Golombok, 2004; Sack i sur., 1985, prema Nobes i Smith, 2002). Osim toga, MacCallum i Golombok (2004) objašnjavaju da su dvoroditeljske obitelji najčešće tradicionalne, u smislu da otac preuzima ulogu discipliniranja i kažnjavanja, te je to razlog zašto samohrane majke češće primjenjuju tjelesno nasilje od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

Sack i suradnici (1985; prema Nobes i Smith, 2002) u svom su istraživanju intervjuirali djecu kako bi ispitali njihova iskustva u doživljavanju tjelesnog kažnjavanja. Ispitana su djeca iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji. Djeca iz jednoroditeljskih obitelji doživjela su dvostruko više tjelesnog kažnjavanja od djece iz onih dvoroditeljskih. Međutim, zanimljivo je da više djece iz jednoroditeljskih obitelji (57%) nije nikad doživjelo takav oblik kažnjavanja za razliku od one iz dvoroditeljskih obitelji (51%). Važno je uzeti u obzir da su ispitivana i djeca iz jednoroditeljskih obitelji na čelu s očevima, budući da oni češće nego majke prakticiraju tjelesno kažnjavanje.

Nobes i Smith (2002) u svom su istraživanju ispitali razliku u primjeni tjelesnog kažnjavanja između samohranih majki i majki iz dvoroditeljskih obitelji. Zanimalo ih je postoji li razlika u količini i jačini primjene tjelesnog kažnjavanja. Rezultati koje su dobili u potpunosti su suprotni rezultatima iz ranije navedenih istraživanja. Naime, rezultati nisu pokazali razliku, odnosno samohrane majke tjelesno ne kažnjavaju djecu češće ni teže od majki iz dvoroditeljskih obitelji. Međutim, više od 90 posto majki iz obje kategorije je barem jednom primijenilo tjelesno kažnjavanje kao odgojni postupak. Važno je napomenuti da djecu u dvoroditeljskim obiteljima češće kažnjavaju očevi te su ta kažnjavanja mnogo jača i teža od onih koje primjenjuju majke. Razlika je pronađena među različitim kategorijama samohranog majčinstva, pri čemu razvedene majke i udovice koriste tjelesnu kaznu u mnogo težem obliku od nevjenčanih majki.

Navedeno je istraživanje dobilo različite rezultate od ostalih, u smislu povezanosti majčinog socio-ekonomskog statusa i psihičkog zdravlja s količinom i jačinom tjelesnog kažnjavanja. Majke iz dvoroditeljskih obitelji čiji su socio-ekonomski status i psihičko zdravlje slabiji češće su i jače kažnjavale svoju djecu, dok ti faktori nisu utjecali na samohrane majke i njihovu primjenu kažnjavanja. Osim socio-ekonomskog statusa i psihičkog zdravlja, istraženo je utječu li godina i spol djece na kažnjavanje. Otkriveno je da je spol djece jedini faktor koji utječe na primjenu

kažnjavanja kod samohranih majki koje češće kažnjavaju sinove. Obje kategorije majki češće i jače kažnjavaju stariju djecu. Prema rezultatima istraživanja, obiteljska struktura nije povezana s težim oblicima tjelesnog kažnjavanja. Autori su argumentirali iznenađujuće rezultate na način da samohrane majke vjerojatno imaju bolji odnos s djecom te nemaju potrebu primjenjivati tjelesno kažnjavanje. Kempe (1978; prema Nobes i Smith, 2002) također zaključuje da majke iz dvoroditeljskih obitelji češće kažnjavaju djecu od samohranih majki te smatra da je uzrok tome loš odnos s partnerom. Nobes i Smith (2002) zaključuju da su rezultati dobiveni u drugim istraživanjima, prema kojima samohrane majke češće koriste tjelesno kažnjavanje, pod utjecajem etiketiranja samohranih majki kao loših majki od strane stručnjaka i istraživača. Faktori povezani s tjelesnim kažnjavanjem su loš socio-ekonomski status, poteškoće s psihičkim zdravljem i loši odnosi s partnerom ili partnericom, a ne broj članova u obitelji.

Drugi oblik kažnjavanja važan za ovaj rad je verbalno kažnjavanje. Verbalnom je kažnjavanju također cilj ispravljanje neželjenog ponašanja, a manifestira se kroz posramljivanje djeteta, upotrebu okrutnih riječi, iskazivanje razočaranja djetetom, držanje „lekcija“ i različite prijetnje. Ono se često upotrebljava jer se smatra prihvatljivijim od tjelesnog kažnjavanja (Kušević, 2013). Verbalno je kažnjavanje kompleksno jer ono može imati pozitivnog utjecaja ukoliko se koristi umjereno i ukoliko se roditeljska toplina i ljubav ne dovode u pitanje, no ako se primjenjuje prečesto, može biti neučinkovito u smislu odgoja, budući da se djeca mogu namjerno neprimjereno ponašati ili može loše utjecati na djetetovu sliku o sebi (Kušević, 2013).

Bank i suradnici (1993) istraživali su verbalno nasilje kao odgojne postupke samohranih majki. Istraživali su poniženje i prijetnje kao oblike verbalnog kažnjavanja koje primjenjuju samohrane majke, ali samo kod sinova jer su pretpostavili da je njima potrebna disciplina u ovom obliku nego kćerima zbog njihove sklonosti lošem ponašanju. Također, pretpostavili su da samohrane majke zbog financijskih i zdravstvenih poteškoća, kao i zbog manje socijalne podrške češće koriste represivne metode u odgajanju. Ispitali su dječake i njihove majke. Rezultati su pokazali kako nizak socio-ekonomski status utječe na češću primjenu verbalnog kažnjavanja kao i smanjen nadzor te da takvi odgojni postupci uzrokuju antisocijalno ponašanje dječaka.

Maleš (1992) je u svom istraživanju dobila slične rezultate. Uspoređivala je odgojne aspekte u dvoroditeljskim i jednoroditeljskim obiteljima te istraživala postoji li

razlika u odgoju dječaka i djevojčica. U uzorku su bili samohrani roditelji (rastavljeni, udovci/udovice, oni koji žive zajedno te oni koji nikad nisu živjeli zajedno) te roditelji iz dvoroditeljske obitelji, a ispitivane karakteristike djece bile su razred, spol i školski uspjeh. Autorica je zaključila da su samohrani roditelji skloniji represivnim metodama odgoja podjednako za kćeri i sinove. Oni su češće koristili tjelesno kažnjavanje, uskraćivanje hrane, izlazaka ili novca te oštru komunikaciju koja bi spadala u verbalno kažnjavanje. Maleš (1992) je takve nalaze argumentirala frustriranosti obiteljskom situacijom i većom nesigurnosti u odgoju.

Iz pregleda istraživanja odgojnih postupaka samohranih majki može se zaključiti da su često kontradiktorna. Referirat ćemo se na MacCallum i Golombok (2004) koji tvrde da samohrano majčinstvo samo po sebi nije negativno povezano s primjenom represivnih metoda, manjom potporom ili slabijim nadzorom, već su nizak socio-ekonomski status, doživljavanje stresa i nedostatak socijalne podrške ključni faktori koji umanjuju kvalitetu odgoja. Roditelji iz dvoroditeljskih obitelji također mogu doživljavati navedene poteškoće. Osim toga, važni čimbenici koji utječu na kvalitetu odgoja su i godine i obrazovanje majke, odnosno roditelja općenito. Obiteljska struktura sama po sebi nije čimbenik koji utječe na odgojne postupke. U svakom navedenom istraživanju, kvaliteta obiteljskog odgoja uvelike je ovisila o kontekstu obiteljskog odgoja. Odgojni postupci povezani su s ekonomskom stabilnošću, općom dobrobiti i primljenom socijalnom podrškom te zadovoljstvom istom. Kvaliteta odgojnih postupaka samohranih razvedenih majki i udovica pada zbog smanjenja ekonomske moći te zbog povećanja stresa i suočavanja s depresijom.

O kvaliteti odgojnih postupaka samohranih majki po izboru nedostaje i stranih i domaćih istraživanja. Prema definiciji samohranih majki po izboru može se pretpostaviti kako su one spremnije na samohrano majčinstvo od ostalih kategorija samohranih majki jer su ekonomski stabilnije, emocionalno spremnije te jer su dugo pripremale okolinu i sebe za to majčinstvo. Budući da nema istraživanja o odgojnim postupcima samohranih majki po izboru, u ovom će se radu usporediti s onima koje odgađaju roditeljstvo. Prednost odgođenog roditeljstva je veća uključenost u odgoj jer stariji roditelji imaju više vremena budući da su izgradili stabilnije karijere (Kušević, 2013). Samohrane majke po izboru prema definiciji također imaju izgrađene karijere te su financijski stabilnije od ostalih kategorija samohranih majki, no svejedno su same te se upravo zbog toga mogu manje posvetiti djeci.

Samohrane majke po izboru su također definirane kao žene koje se odlučuju za djecu nakon tridesete godine života. U tom se smislu opet mogu povezati s majkama koje odgađaju roditeljstvo. Iz prijašnjih istraživanja koje je analizirala Kušević (2013) izvodi se zaključak da starije majke rjeđe upotrebljavaju tjelesno i verbalno nasilje te da češće koriste tople odgojne postupke. Kvalitetniji odgojni postupci starijih majki objašnjavaju se hipotezom majčine zrelosti, odnosno smatra se da starije majke imaju više životnog iskustva i mudrosti (Boivin i sur., 2009; prema Kušević, 2013).

Starije se majke također osjećaju smireno, stabilno, osigurano i spremnije na izazove roditeljstva (Dion, 1995; prema Kušević, 2013). U prijašnjim istraživanjima koje spominje Kušević (2013) zaključuje se da su starije majke spremnije za roditeljstvo te da imaju više pouzdanja u sebe i u svoje roditeljske vještine od mlađih majki. Osim većeg samopouzdanja, naglašava se i veće stvarno znanje o roditeljstvu (Kušević, 2013). Navedene karakteristike daju dobre temelje za usporedbu samohranih majki po izboru s majkama koje odgađaju roditeljstvo, no ove teorijske spekulacije svakako traže empirijske provjere.

3. STAVOVI PREMA SAMOHRANOM MAJČINSTVU

Nukleusna se obitelj smatra tradicionalnom obitelji, a kao takva i jedinom „normalnom“ i pravom obitelji. Svaka obiteljska struktura koja odskače od ideala nukleusne obitelji smatra se devijantnom te postoje mnoge predrasude o njima. U takvoj „normalnoj“ obitelji, majka je udana, heteroseksualne je orijentacije, nije premlada niti prestara, mora stavljati djetetove potrebe prije svojih i biti uspješna odgajateljica te slušati savjete stručnjaka o odgoju djece (Gotlib, 2010). Sve što nije u skladu s navedenim karakteristikama „dobrih“ majki nije normalno. Navedeni su uvjeti često nerealni i nedostižni, odnosno, sugerira se kako žena ne bi trebala imati drugih želja osim postati majkom. Takvo patrijarhalno viđenje žena naišlo je na oštru kritiku feministkinja koje su prepoznale važnost identiteta žene pored identiteta majke (Green, 2010a). Feminističke perspektive ističu kako majčinstvo nije „prirodno stanje“ žena, već je ono povijesno, kulturno i društveno konstruiran pojam (Bortolaia Silva, 1996). Majčinstvo se često idealizira i glorificira što uvelike negativno djeluje na žene budući da vrlo često ne mogu postići sve što se smatra „prirodnim“ i „normalnim“.

Takvo idealiziranje majčinstva, imalo je za posljedicu redomestifikacija žena 80-ih godina prošlog stoljeća putem medija koji su usmjeravali žene da postanu bolje majke. Najbolji model majčinstva počiva na ovim uvjerenjima: djeci je potrebna stalna njega bioloških majki, majke moraju slijediti uputstva stručnjaka, majke moraju posvećivati djeci puno vremena i pažnje, majčinstvo je važnije od karijere. Ukratko, podrazumijeva se da su žene, odnosno majke, primarni skrbnici te moraju stalno biti dostupne djeci (Green, 2010b). Takav stav o majčinstvu ugrožavajuć je za žene, budući da je gotovo nemoguće ispuniti sva očekivanja koja patrijarhalno društvo stavlja pred njih. Njime se sugerira da žene koje ne mogu ispuniti navedene uvjete nisu dobre majke, odnosno da su žene na tržištu rada, neudane i samohrane majke sebične i nesposobne za odgoj djece.

Stavovi prema samohranim majkama ili jednoroditeljskim obiteljima općenito nikad nisu bili pozitivni, no ipak postoje neki pomaci prema pozitivnijim stavovima zbog sve brže rastućeg broja jednoroditeljskih obitelji, odnosno samohranih majki. U ovom ćemo dijelu dati pregled prijašnjih istraživanja o stavovima, predrasudama i stigmatiziranju samohranih majki.

Judith Worell (1985) je istražila mitove i stigmatizaciju nevjenčanih, razvedenih i majka lezbijki. Negativni stavovi postoje prema svim kategorijama samohranog majčinstva, no za svaku kategoriju postoje posebni mitovi i stigme. Razvedene majke koje nemaju skrbništvo nad djecom percipirane su kao hladne i manje brižne, a razvedene majke sa skrbništvom okrivljuju se za poteškoće djece pri prilagodbi okolini. Djeca iz jednoroditeljskih obitelji smatraju se velikim društvenim problemom zbog pretpostavke o većoj mogućnosti njihove trudnoće u adolescenciji, lošim akademskim uspjesima te delinkventnosti (Gongla i Thompson, 1987). Kod nevjenčanih majki postoji razlika u stavovima s obzirom na njihovu dob i seksualnu orijentaciju: majke adolescentice društveno su izolirane, dok su lezbijke viđene kao dvostruki problem, zbog seksualne orijentacije i samohranog majčinstva. Samohrane majke općenito su viđene kao loše majke jer ne zadovoljavaju kriterije dobre žene, odnosno devijantne su u pogledu seksualnosti (upuštanje u seksualne odnose prije braka, homoseksualnost) te su nesposobne za ulogu majke i supruge (Worell, 1985).

Ganong, Coleman i Mapes (1990) proveli su meta-analizu istraživanja stereotipa povezanih s obiteljskom strukturom. Zaključili su kako je obiteljska struktura podložna stereotipima te da je nukleusna obitelj postavljena kao standard prema kojem se svi

ostali oblici obitelji procjenjuju. Isti autori su 1995. godine istraživali sadržaj stereotipa o različitim kategorijama majki: onim udanim, razvedenim i nevjenčanim te pomajkama. Majke u braku su najpozitivnije percipirane, viđene su kao one s najpozitivnijim osobinama, kao što su opraštanje, velikodušnost, toplina i briga za djecu. Također, smatra ih se odličnim roditeljima koje će sve podrediti djeci te dobrim partnericama. U usporedbi s udanim majkama, sve ostale kategorije majki su negativno percipirane. Pomajke su okarakterizirane s manje pozitivnih osobina od udanih majki, manje obiteljski orijentiranima te neuspješnima u braku. Razvedene majke su stereotipizirane kao usamljene, nesretne, siromašne i pod stresom, no nisu viđene kao loše majke u smislu odgoja. Nevjenčane majke percipirane su kao majke s najmanje pozitivnih osobina, kao neodgovorne, sebične i nestrpljive, neuspješne partnerice te kao majke s najmanje odgojnih vještina (Ganong i Coleman, 1995).

U domaćim istraživanjima (Halmi, 1997; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2009) također su otkriveni negativni stavovi prema samohranim roditeljima. Udovci i udovice percipirani su najpozitivnije, a razvedeni i nevjenčani roditelji najnegativnije. Postoji razlika u percepciji samohranih majki ovisno o uzroku njihova statusa, pa se u skladu s time postavljaju pitanja moralnosti, odnosno zaslužuju li i u kojoj mjeri pomoć od države i društva. Udovice su tretirane kao najzaslužnija skupina jer ih se ne može okriviti za smrt supruga (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2009), dok se razvedene majke i nevjenčane majke smatraju moralno neodgovornima i sebičnima jer stavljaju svoju dobrobit iznad dobrobiti svoje djece (Amato, 2000; prema Hetherington i Stanley-Hagan, 2002).

3.1. Važnost istraživanja stavova prema samohranom majčinstvu

Pogrdni nazivi i negativni stavovi prema samohranim majkama prisutni su i danas te su izuzetno problematični jer stigmatiziraju samohrane majke i njihovu djecu, a takav stav društva može dovesti do osjećaja bespomoćnosti, depresije, srama i niskog samopoštovanja (Davis i Hagen, 1996; prema Dejean i sur., 2012), što pak negativno utječe na cjelokupnu obiteljsku klimu samohranih obitelji i kvalitetu obiteljskog odgoja. Negativni stavovi i predrasude mogu uzrokovati još veću društvenu ranjivost samohranih majki, budući da su ti stavovi dio društvenog konteksta koji na neki način određuje kvalitetu njihova i života njihove djece (Raboteg-Šarić i Pećnik, 2009).

Negativni stavovi utječu na ponašanje prema objektu stava, u ovom slučaju prema samohranim majkama. Stav je jedan od središnjih pojmova u području socijalne

psihologije čiji je cilj objašnjavanje i predviđanje ponašanja, stoga ga je važno poznavati (Pennington, 2001). Petz i suradnici (1992:426) definirali su stav kao „stečenu, relativno trajnu i stabilnu organizaciju pozitivnih ili negativnih emocija, vrednovanja i reagiranja prema nekom objektu“. Eagly i Chaiken (1993; prema Ratus, 2000) pak stav definiraju kao kognitivne i ponašajne sklonosti ili nesklonosti koje se odražavaju u procjenama ljudi, mjesta ili stvari. Petz i suradnici (1992:426) tvrde da se „stavovi formiraju u procesu socijalizacije, stječu se na osnovi iskustva bilo u neposrednom kontaktu s objektom stava ili posredno, u interakciji sa socijalnom okolinom“.

Stav čine tri komponente: kognitivna, odnosno znanje o objektu stava; emocionalna, tj. emocije vezane uz objekt stava i konativna ili akcijska komponenta, koja podrazumijeva spremnost na određeno ponašanje prema objektu stava. Bitno obilježje stava je njegov evaluativni karakter, koji se odnosi na pozitivno ili negativno vrednovanje objekta stava, u skladu s kojim se onda formira i emocionalni odnos prema istom. Pozitivan stav uključuje tendenciju podržavanja i pomaganja objektu, a negativan onu izbjegavanja ili čak napadanja (Petz i sur., 1992). Ovaj je rad usmjeren na akcijsku komponentu stava budućih stručnjaka (pedagoga) o samohranom majčinstvu te će se njegovim utvrđivanjem pokušati predvidjeti njihovo ponašanje u budućoj suradnji sa samohranim majkama.

Predviđanje ponašanja s obzirom na stav nije uvijek jednostavno. Očekuje se logična povezanost između stava i ponašanja, no događa se i da se osobe ne ponašaju prema objektu u skladu sa stavom (Eagly i Chaiken 1993; prema Ratus, 2000). Pojedinac može imati jasan stav o nekom objektu, a da njegovo ponašanje ne bude u skladu s istim. Taj problem se događa jer pojedinac nije izoliran te svoje ponašanje mora prilagoditi okolini. Primjerice, neki poslodavac može ne željeti zaposliti samohranu majku jer ima negativne stavove prema samohranom majčinstvu, no budući da postoji zakonska kažnjivost diskriminacije žena na tržištu rada, to će imati presudnu ulogu i zaposlit će je.

Ovaj je rad usmjeren na stavove budućih stručnjaka, studenata pedagogije, jer će oni biti u kontaktu sa samohranim majkama i njihovom djecom te se može na temelju njihovih odgovora predvidjeti ponašanje prema njima. Važno je da stručnjaci imaju pozitivan stav prema samohranim majkama jer to u većini slučajeva znači da su spremni

pomoći i pružiti podršku koja je samohranim majkama izuzetno važna. Upravo zbog toga bitno je ostvariti kvalitetno partnerstvo između stručnjaka i samohranih majki.

Partnerstvo obitelji i odgojno-obrazovnih institucija podrazumijeva roditeljsko uključivanje i sudjelovanje u radu ustanove te rad s roditeljima (Braun, 1992, Gestwicki, 1987; prema Maleš, 2003). Partnerstvo između stručnjaka i roditelja uključuje „uzajamno poštovanje, dijeljenje informacija, osjećaja i vještina, dogovaranje, zajedničko odlučivanje i priznavanje individualiteta obitelji“ (Pugh i De'Ath, 1989; prema Maleš, 2003:290). U tom su odnosu roditelji i stručnjaci ravnopravni, aktivni u smislu da svi surađuju u poticanju razvoja djece te odgovorni, odnosno imaju određena prava i dužnosti (Pugh i De'Ath, 1989; prema Maleš, 1995). U praksi ovakav idealan oblik partnerstva ne susreće se često. Rezultati istraživanja pokazuju nedovoljnu suradnju institucija i roditelja općenito, odnosno nezadovoljstvo roditelja stručnjacima ili pak njihovu nedovoljnu zainteresiranost za suradnju (Lukaš i Gazibara, 2010). Pozitivno partnerstvo povoljno utječe na sve njegove sudionike. Henderson i Mapp (2002; prema Grant i Ray, 2009) u svom su istraživanju zaključili da djeca čiji su roditelji uključeni u njihovo obrazovanje i surađuju sa školom imaju bolji školski uspjeh, bolje su prilagođena, imaju manje problema u ponašanju i bolje socijalne vještine. Roditelji koji surađuju s odgojno-obrazovnim institucijama su bolje upućeni u školsku strukturu i programe te imaju više razumijevanja za djecu (Diffily, 2004; prema Grant i Ray, 2009). Također, prema istraživanju Cottona i Wikelunda (2001; prema Grant i Ray, 2009) roditelji koji su uključeni u rad odgojno-obrazovnih institucija razvijaju svoje roditeljske vještine te im samopouzdanje u te vještine raste i spremniji su za napredovanje u tom smislu. Naposljetku, stručnjaci na taj način dobivaju podršku roditelja za svoj rad (Grant i Ray, 2009).

Međutim, zbog sve veće pluralizacije oblika obitelji i sve većeg broja jednoroditeljskih obitelji, odnosno samohranih majki, posao stručnjaka postao je puno kompliciraniji. Da bi partnerstvo bilo uspješno, oni moraju biti upućeni u specifičnosti svake obitelji (Olsen i Fuller, 2008). Neznanje, negativni stavovi te nerazumijevanje za specifičnost svake obiteljske strukture, u ovom slučaju samohranih majki, prepreka su u uspostavljanju dobre suradnje između stručnjaka i samohranih majki. Stručnjaci najčešće imaju predrasude prema alternativnim oblicima obitelji, ne smatraju ih kompetentnim roditeljima (Grant i Ray, 2009), što je vrlo ponižavajuće za samohrane majke te manje surađuju s takvim stručnjacima (Bloom, 2001). Odgojno-obrazovne

institucije vide samohrane majke kao problem, a ne kao osobe kojima je potrebna njihova pomoć i podrška (Bloom, 2001).

Grant i Ray (2009) predlažu neke smjernice odgajateljima za stvaranje kvalitetnijeg partnerstva sa samohranim majkama: usklađivanje vremena informacija s radnim vremenom majki, redovito obavješćavanje o napretku djece, dodatna pomoć djeci (dodatna nastava i sl.), pružanje potpore te povezivanje s ostalim samohranim roditeljima, uzimajući u obzir mogućnost njihova slabijeg imovinskog stanja.

Pozitivni stavovi stručnjaka prema samohranim majkama znače i pozitivne stavove samohranih majki prema samima sebi i samohranom majčinstvu općenito, odnosno jačanje njihova pouzdanja u sebe i u svoje roditeljske vještine i znanja. Samim time, samohrane majke bi bile više uključene u proces obrazovanja svoje djece, bile bi više u mogućnosti pomagati im, što bi dovelo do većeg školskog uspjeha djeteta. Eiduson i Weisner 1978. godine i Eiduson 1983. godine (prema Weinraub i sur., 2002) su u svojim longitudinalnim istraživanjima o samohranim majkama došli do zaključka da je roditeljska uključenost u obrazovanje puno važniji faktor za uspješan razvoj djeteta od obiteljske strukture. Upravo je zbog toga važno da stručnjaci imaju pozitivne stavove

4. HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Iz prethodno definiranih ciljeva istraživanja, a temeljem dosadašnjih saznanja navedenih u teorijskom pregledu, proizlaze i osnovne hipoteze ovog rada:

H1: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema različitim kategorijama samohranog majčinstva.

H2: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na njihova socio-demografska i socio-kulturna obilježja.

H2.1.: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na spol.

H2.2.: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na godinu studija.

H2.3.: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na obrazovanje roditelja.

H2.4.: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na obiteljsku strukturu u kojoj su proveli većinu života.

H2.5.: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na stupanj religioznosti.

H2.6.: Postoji razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na veličinu mjesta u kojem su proveli većinu života.

5. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

5.1. Provođenje istraživanja

U istraživanju je sudjelovalo 110 studenata pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Sudjelovali su studenti prve godine preddiplomskog (u daljnjem tekstu: prva godina) i prve godine diplomskog studija (u daljnjem tekstu: četvrta godina). Istraživanje se provodilo od 25. do 29. svibnja 2015. godine na nastavi na Odsjeku za pedagogiju. Provođenje istraživanja odobrilo je Povjerenstvo Odsjeka za sociologiju za ocjenu etičnosti istraživanja.

Podaci su prikupljeni grupno, metodom ankete na prigodnom kvotnom uzorku. Ispitanici su o predmetu, svrsi i ciljevima istraživanja bili obaviješteni usmeno prije podjele anketnih upitnika i pismeno u zasebnom formularu te u uvodnom dijelu anketnog upitnika. Ispitanici su upitnik ispunjavali samostalno te su bili upoznati s pravom na anonimnost i odustajanje od sudjelovanja u istraživanju. Također, naglašeno je kako će rezultati istraživanja biti korišteni isključivo u znanstvene svrhe, odnosno u svrhu pisanja diplomskog rada.

5.2. Statistička obrada podataka

Obrada podataka provedena je u statističkom paketu IBM SPSS Statistics 20. Korištene su metode univarijatne statistike (frekvencije i postoci, aritmetičke sredine, standardne devijacije i prosječni rangovi), bivarijatne statistike (Mann-Whitneyev U test i Kruskal-Wallisov test) za utvrđivanje razlika u stavovima s obzirom na spol, godinu studija, stupanj religioznosti, obrazovanje roditelja, obiteljsku strukturu i veličinu mjesta u kojem su studenti proveli većinu života. Nadalje, korištene su metode multivarijatne statistike, odnosno analiza varijance za ponovljena mjerenja otkrivanja razlike u stavovima prema samohranim majkama s obzirom na uzrok njihova nastanka. Provedena je i faktorska analiza glavnih komponenta te procjena pouzdanosti skala Cronbach alpha koeficijentom interne konzistentnosti. Svi testovi i analize provedeni su na svim subskalama i na svim kategorijama samohranog majčinstva i to na razini statičke značajnosti od 5 posto.

5.3. Opis uzorka

U Tablici 1. prikazana je struktura uzorka s obzirom na socio-demografska i socio-kulturna obilježja.

Tablica 1. Struktura uzorka s obzirom na socio-demografska i socio-kulturna obilježja

		N	%
SPOL	Muški	11	10,0%
	Ženski	99	90,0%
GODINA STUDIJA	1. godina preddiplomskog studija	48	43,6%
	1. godina diplomskog studija	62	56,4%
OBITELJSKA STRUKTURA	U dvoroditeljskoj obitelji (dva roditelja u braku)	93	84,5%
	U izvanbračnoj zajednici (dva roditelja izvan braka)	2	1,8%
	U jednoroditeljskoj majčinskoj obitelji uzrokovanoj smrću oca	4	3,6%
	U jednoroditeljskoj očinskoj obitelji uzrokovanoj smrću majke	0	0,0%
	U jednoroditeljskoj majčinskoj obitelji uzrokovanoj razvodom	4	3,6%
	U jednoroditeljskoj očinskoj obitelji uzrokovanoj razvodom	1	0,9%
	U nekoj drugoj	6	5,5%
STUPANJ OBRAZOVANJA - MAJKA	Osnovna škola	5	4,5%
	Srednja škola	63	57,3%
	Viša škola ili fakultet	34	30,9%
	Magisterij, doktorat, specijalizacija ili više	7	6,4%
	Nije primjenjivo	1	0,9%
STUPANJ OBRAZOVANJA – OTAC	Osnovna škola	4	3,6%
	Srednja škola	62	56,4%
	Viša škola ili fakultet	34	30,9%
	Magisterij, doktorat, specijalizacija ili više	8	7,3%
	Nije primjenjivo	2	1,8%
STUPANJ RELIGIOZNOSTI	Religiozan/na sam u skladu s crkvenim učenjem	27	24,5%
	Religiozan/na sam na svoj način	46	41,8%
	Nisam siguran/na jesam li religiozan/na ili ne	9	8,2%
	Nisam religiozan/na	25	22,7%
	Protivnik/ca sam vjere	3	2,7%
VELIČINA MJESTA	Manje od 10.000 stanovnika	32	29,1%
	Od 10.001 do 70.000 stanovnika	33	30,0%
	Od 70.001 do 150.000 stanovnika	5	4,5%
	Od 150.001 do 500.000 stanovnika	1	0,9%
	Više od 500.000 stanovnika	39	35,5%

Postoji velika razlika u broju ispitanika s obzirom na spol, no na Odsjeku za pedagogiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu ima mnogo više žena u odnosu na muškarce. Studenata u trenutnoj populaciji (ak. god. 2014./2015.) na prvoj godini sveukupno ima 12 (17,1%), a na četvrtoj 5 (6,1%), dok je studentica na prvoj godini 58 (82,9%), a na četvrtoj 77 (93,9%). U uzorku je bilo 8 studenata s prve (66,6%

ukupne populacije muškaraca s prve godine) i 3 studenta s četvrte godine (60% ukupne populacije muškaraca s četvrte godine). Studentica s prve godine bilo je 40 (68,9% ukupne populacije žena s prve godine), odnosno 59 s četvrte godine (76,6% ukupne populacije žena s četvrte godine).

Studenata s prve godine u uzorku je sveukupno bilo 44% (N=48), studenata s četvrte godine 56% (N=62), što je dosta blisko populaciji, budući da je na prvoj godini sveukupno upisanih 70, a na četvrtoj 82 studenata.

Velika razlika u rezultatima na varijabli obiteljska struktura bila je očekivana. Dakle, 85% ispitanika je najveći dio života provelo u dvoroditeljskoj obitelji, dok 15% ispitanika dolazi iz neke alternativne obiteljske strukture. Nitko od naših ispitanika nije odrastao u jednoroditeljskoj očinskoj obitelji uzrokovane smrću majke, a samo je jedna ispitanica označila kategoriju jednoroditeljske očinske obitelji uzrokovane razvodom. Otvorenu kategoriju „u nekoj drugoj“ ispunilo je 6 ispitanica te su njihovi odgovori bili sljedeći: „jednoroditeljska obitelji vođena samohranom majkom po izboru“, „privremena jednoroditeljska obitelj“, „kombinacija dvoroditeljske obitelji te izvanbračne jednoroditeljske majčinske obitelji uzrokovane razvodom, podjednako vremena su oba roditelja bila u braku, sada su rastavljeni, a bilo je i razdoblja kada otac nije živio s nama“, „jednoroditeljska izvanbračna obitelj“.

Na varijabli obrazovanje roditelja dobiveni su gotovo jednaki rezultati za majke i očeve. Najviše ih ima završenu srednju školu (57% majki i 56% očeva), zatim slijedi viša škola ili fakultet (31% majki i 31% očeva). Isto tako, više je roditelja koji imaju magisterij, doktorat, specijalizaciju i više od roditelja koji imaju završenu samo osnovnu školu. Ispitanicima je bio ponuđen odgovor „Nije primjenjivo“ u slučaju da nisu upoznati s informacijom o stupnju obrazovanja jednog od roditelja (sveukupno 3 ispitanika).

Kod varijable religioznost najviše je ispitanika i ispitanica odgovorilo da su religiozni na svoj način (42%) što je pokazatelj individualizacije, odnosno privatizacije religije (Cifrić, 2013). Podjednako je bilo onih koji su religiozni u skladu s crkvenim učenjem (25%) i onih koji nisu religiozni (23%). Onih nesigurnih u svoju religioznost (8%) i protivnika vjere (3%) bilo je vrlo malo.

S obzirom na mjesto u kojem su proveli većinu života bio je podjednak postotak ispitanika u kategorijama manje od 10 000 stanovnika (29%), od 10 001 do 70 000 (30%) te više od 500 000 stanovnika (36%). U kategoriji od 70 001 do 150 000

stanovnika bilo je svega 5, dok je iz mjesta sa 150 001 do 500 000 stanovnika bila samo jedna ispitanica.

5.4. Korišteni instrumenti i njihove mjerne karakteristike

Za potrebe ovog istraživanja konstruiran je instrument koji se sastoji od 32 tvrdnje podijeljene u 6 subskala s obzirom na teorijske domene i poddomene, to su: *Ekonomska sigurnost, Psihičko zdravlje, Procjene za većom potrebom formalne socijalne podrške, Nadzor, Potpora* te *Kažnjavanje*. No, postoji razlika između konstruiranih subskala i konceptualnih dimenzija. U subskale nisu uključene poddomene tjelesno zdravlje samohranih majki te neformalna socijalna podrška jer se pretpostavilo da će ispitanicima biti teško procijeniti kakvog su samohrane majke tjelesnog zdravlja te koliko podrške dobivaju od obitelji i prijatelja.

Zadatak ispitanika bio je da na svakoj od 32 ponuđene tvrdnje odrede svoj stupanj slaganja s navedenom izjavom na pridruženoj ordinalnoj skali procjene od pet stupnjeva (uopće se ne slažem/ ne slažem se/ ne znam, nisam siguran/na/ slažem se/ u potpunosti se slažem). Svaka subskala podvrgnuta je procjeni za svaku kategoriju samohranog majčinstva posebno (udovice, razvedene, po izboru). U potki instrumenta ispitanicima je navedeno određenje samohranih majki, kao i određenje svake kategorije zasebno kako bi se smanjila mogućnost različitog interpretiranja.

Sve subskale nastale su na temelju literature koja je korištena za izradu teorijsko - konceptualnog dijela rada, no čestice nisu preuzete ni iz jednog istraživanja. Kao okvir za izradu instrumenta i subskala korišteno je sveobuhvatno istraživanje Raboteg-Šarić i sur. (2003) o osobnim doživljajima samohranih roditelja i stavovima okoline prema jednoroditeljskim obiteljima. Budući da su ispitanici bili roditelji, skale nisu mogle biti preuzete jer ispituju njihove osobne doživljaje, stoga je djelomično preuzet koncept i okvir istraživanja, ali prilagođen potrebama ovog istraživanja.

U upitniku su se ispitivale i socio-demografske i socio-kulturne karakteristike ispitanika: spol, godina studija, obrazovanje roditelja, stupanj religioznosti, veličina mjesta i obiteljska struktura u kojoj su proveli većinu svog života. Skala stupnja religioznosti i skala veličina mjesta preuzete su iz zbornika „Hrvatski identitet u promjeni? Relacijski identiteti 2“ (Klasnić, Trako-Poljak; 2013). Skala obiteljske strukture konstruirana je za potrebe ovog istraživanja, no nisu iscrpljene sve moguće kategorije obiteljske strukture, već su zadržane samo one relevantne za ovaj rad (obiteljske strukture uzrokovanih smrću supružnika/supružnice, razvodom braka,

dvoroditeljska obitelj te izvanbračna zajednica, odnosno dvoje roditelja koji nisu u braku). Ostavljena je mogućnost dopisivanja odgovora u slučaju da ponuđeni odgovori ne odgovaraju ispitaniku ili ispitanici.

Veći rezultat na svakoj subskali označavao je pozitivniji stav prema predmetu mjerenja, stoga su sve tvrdnje koje su u upitniku negativno formulisane prije provedbe testova i analiza rekodirane tako da sve imaju isti smjer. Na svakoj subskali provedena je faktorska analiza glavnih komponenata (GK kriterij, direct oblimin rotacija), kao i procjena pouzdanosti skala Cronbach alpha koeficijentom interne konzistentnosti, čiji su rezultati i objašnjenja prikazani u daljnjem tekstu.

Subskala ekonomske sigurnosti

Subskala se sastoji od šest čestica (redni brojevi u anketnom upitniku: 1., 7., 11., 16., 20., 24.) od kojih su čestice 7. i 11. rekodirane. Subskala mjeri stav ispitanika prema ekonomskoj stabilnosti samohranih majki kao i utjecaj ekonomskog statusa na kvalitetu obiteljskog odgoja („Samohrane majke uglavnom su siromašne“; „Samohrane majke mogu osigurati djeci stimulatивно odgojno okruženje“). Veći rezultat na subskali označava pozitivniji stav, odnosno, znači da ispitanici smatraju samohrane majke ekonomski stabilnima te da su u mogućnosti ekonomski zbrinuti djecu.

Kod svih kategorija samohranog majčinstva Cronbachov α koeficijent je zadovoljavajuć te iznosi 0,77. Faktorskom analizom glavnih komponenata ekstrahiran je jedan faktor za svaku kategoriju. Postotak ukupne protumačene varijance za udovice je 48,17%, za razvedene 47,35% te samohrane majke po izboru 47,45%.

Subskala psihičkog zdravlja

Subskalu čini pet negativno usmjerenih čestica (redni brojevi u anketnom upitniku: 2., 8., 12., 17., 21.) koje su rekodirane. Skala mjeri stav o psihičkoj stabilnosti samohranih majki i njihovom zadovoljstvu životom („Samohrane majke su razdražljive“; „Samohrane majke su nezadovoljne svojim životom“). Veći rezultat na subskali znači pozitivniji stav, odnosno stav da su samohrane majke psihički stabilne i zadovoljne životom.

Cronbachov α za udovice i razvedene samohrane majke je zadovoljavajuć (0,74; 0,76), dok za samohrane majke po izboru iznosi 0,57 te bi se izbacivanjem 2. i 21. čestice povećao koeficijent pouzdanosti. Navedene čestice također imaju niske item total korelacije (0,180; 0,220) te nisku saturaciju na faktor subskale psihičkog zdravlja

samohranih majki po izboru. Faktorskom je analizom ekstrahirana jedan faktor za svaku kategoriju, a postotak ukupne protumačene varijance za udovice je 49,53%, razvedene 51,20% te samohrane majke po izboru 39,83%. Isključivanjem problematične 2. čestice na skali psihičkog zdravlja samohranih razvedenih majki te samohranih majki po izboru ukupna protumačena varijanca bi se povećala na 60,51%, odnosno 47,98%. Kada bi se isključila 21. čestica na skali psihičkog zdravlja samohranih majki po izboru uz već isključenu 2. česticu, ukupna protumačena varijanca iznosila bi 59,82%. Navedene čestice nisu isključene zbog zadržavanja sadržajne valjanosti subskele i mogućnosti usporedbe s odgovarajućim subskalama za preostale dvije kategorije samohranog majčinstva.

Subskala procjene za većom potrebom formalne socijalne podrške

Subskala se sastoji od 7 pozitivno usmjerenih čestica (redni brojevi u anketnom upitniku: 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32.). Subskala mjeri stav o potrebi pomaganja države i njenih institucija samohranim majkama, kao i stav o potrebi dobivanja većeg dječjeg doplatka i ostalih prednosti, kao što su upis u vrtić, besplatne školske knjige i slično, u odnosu na majke iz dvoroditeljskih obitelji („Država nedovoljno pomaže samohranim majkama“; „Samohrane majke bi trebale imati prednost pri zapošljavanju“). Veći rezultat na subskali označava mišljenje da bi se samohranim majkama trebalo pružati više formalne socijalne podrške.

Koeficijent pouzdanosti za udovice i razvedene je 0,71, a za samohrane majke po izboru 0,72. Povećanje koeficijenta je moguće jedino kod udovica isključivanjem 26. čestice koja također ima i malu item-total korelaciju (0,154). Faktorskom analizom glavnih komponenta kod svih kategorija samohranih majki ekstrahirana su 2 faktora, a ukupna protumačena varijanca je 55,41% za udovice, 56,10% za razvedene, 55,90% za samohrane majke po izboru. Prvi faktor okuplja čestice koje se odnose na radni status samohranih majki, odnosno na mogućnost kliznog radnog vremena te prednost pri zapošljavanju (30., 31., 32.), a drugi faktor, koji okuplja čestice 26., 27., 28., 29., odnosi se na institucije koje bi se trebale prilagoditi potrebama samohranih majki, odnosno povećanje iznosa dječjeg doplatka za samohrane majke, prednost pri upisu u vrtić, besplatne školske knjige i slično, kao i pomoć te podršku stručnog kadra u odgojno-obrazovnim institucijama.

Carmines i Zeller (1979) naveli su kriterije za jednodimenzionalnost predmeta mjerenja. Bazična solucija (ekstrahirana faktorska solucija prije rotacije) trebala bi zadovoljavati ove kriterije:

1. prva ekstrahirana komponenta treba objasniti veliku proporciju varijance čestice ($> 40\%$);
2. sljedeće komponente trebaju objašnjavati približno jednake proporcije preostale varijance, naravno uz njihovo postupno smanjivanje;
3. sve ili većina čestica trebaju imati relativno velike saturacije na prvom faktoru ($> ,3$); i
4. sve ili većina čestica trebaju imati veće saturacije na prvom faktoru nego na faktorima koji slijede.

U ovom slučaju, subskala procjena za većom potrebom formalne podrške za sve kategorije samohranog majčinstva zadovoljava sve kriterije. Jedino je upitan prvi kriterij jer su protumačene varijance manje od 40% (udovice 37,78%; razvedene 37,05%; po izboru 37,79%), što nije neobično s obzirom da subskala ima 7 čestica. No, bez obzira na manje varijance može se zaključiti da su kriteriji za jednodimenzionalnost zadovoljeni. Rezultati bazične solucije prikazani su u Prilogu 1.

Subskala nadzora

Skala nadzora sadrži 5 čestica (redni brojevi u anketnom upitniku: 3., 9., 13., 18., 22.), od kojih su četiri rekodirane (3., 9., 13., 22.) te mjeri stav o kvaliteti obiteljskog odgoja, odnosno mjeri mišljenje o tome koliko su samohrane majke upoznate s aktivnostima djece, o društvu u kojem se kreću te o mjestima na kojima provode slobodno vrijeme („Samohrane majke nedovoljno nadziru svoju djecu“; „Samohrane majke nedovoljno su upoznate s kim se druže njihova djeca“; „Samohrane majke nedovoljno su upoznate s time gdje im djeca provode slobodno vrijeme“). Veći rezultat na skali označava pozitivniji stav, odnosno stav da samohrane majke dovoljno nadziru svoju djecu te da imaju karakteristike kvalitetnog obiteljskog odgoja.

Cronbachov α za udovice iznosi 0,69, za razvedene 0,73 te za samohrane majke po izboru 0,64, što je zadovoljavajuće s obzirom na broj čestica. Faktorska analiza je za svaku kategoriju samohranog majčinstva ekstrahirala jedan faktor sa sljedećim ukupnim protumačenim varijancama: 41,39%, 49,45%, 41,75%.

Subskala potpore

Skalu potpore čini 6 pozitivno formuliranih čestica (redni brojevi u anketnom upitniku: 4., 5., 14., 19., 23., 25.) koje mjere stavove o toplini, podršci i brizi samohranih majki u odnosu na majke iz dvoroditeljskih obitelji. Veći rezultat na subskali označava pozitivno mišljenje o kvaliteti obiteljskog odgoja, odnosno pozitivan stav o samohranim majkama u smislu da mogu pružiti toplinu i podršku djeci te da se mogu jednako dobro brinuti o djeci kao i majke iz dvoroditeljskih obitelji.

Koeficijenti pouzdanosti relativno su niski za sve kategorije samohranog majčinstva (0,58; 0,59; 0,57), no ni jedna čestica nije isključena zbog zadržavanja sadržajne valjanosti subskale i mogućnosti usporedbe s preostalim kategorijama samohranog majčinstva. Faktorska analiza glavnih komponenata ekstrahirala je po dva faktora za udovice i razvedene samohrane majke, dok je na skali za samohrane majke po izboru dobiveno tri faktora, pri čemu je jedan faktor specifičnosti. Ukupne protumačene varijance su sljedeće: 55,60%, 58,27% te 70,95%. Prvi faktor sadrži indikatore „toplina“ i „podršku“ („Samohrane majke ostvaruju prisniji odnos s djecom od majki iz dvoroditeljskih obitelji“, „Samohrane majke pružaju više emocionalne podrške djeci nego majke iz dvoroditeljskih obitelji“), a drugi faktor „osjetljivost na djetetove potrebe“ i „zajedničko odlučivanje“ („Samohrane majke su brižne majke“, „Samohrane majke uključuju djecu u donošenje važnih odluka za obitelj“). Prvi faktor opisuje odnos samohranih majki s djecom, dok se drugi odnosi na brigu za djecu, osim čestice o zajedničkom odlučivanju koja bi teorijski trebala spadati u odnos majke i djece. S obzirom na prije navedene kriterije jednodimenzionalnosti skale Carminesa i Zellera (1979) može se zaključiti kako subskala potpora mjeri jedan predmet mjerenja. Kao i kod subskale procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške, protumačena varijanca na svim kategorijama samohranog majčinstva je manja od 40%, no to se može zanemariti zbog malog broja čestica. U Prilogu 2. prikazani su svi rezultati faktorske analize.

Subskala kažnjavanja

Subskala kažnjavanja sadrži tri negativno usmjerene čestice (redni brojevi u anketnom upitniku: 6., 10., 15.) koje su rekodirane. Njome se mjeri stav o kažnjavanju kao odgojnom postupku, odnosno mišljenje o tome koliko samohrane majke u odnosu na majke iz dvoroditeljskih obitelji više/češće fizički i verbalno kažnjavaju djecu („Samohrane majke češće upotrebljavaju fizičko kažnjavanje kao sredstvo

discipliniranja od majki iz dvoroditeljskih obitelji“; „Samohrane majke češće viču na djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji“). Veći rezultat na skali označava pozitivan stav o kvaliteti obiteljskog odgoja, odnosno mišljenje da samohrane majke ne koriste fizičko i verbalno kažnjavanje češće u odnosu na majke iz dvoroditeljskih obitelji.

Koeficijent pouzdanosti je za svaku kategoriju zadovoljavajuć (0,73; 0,83; 0,70) te nema mogućnosti njegova povećanja. Faktorizacijom je ekstrahiran jedan faktor na svakoj kategoriji s ukupnim protumačenim varijancama 65,28%, 74,91% i 62,11%.

Uglavnom se smatra da instrument ima zadovoljavajuću pouzdanost ako je njegov koeficijent pouzdanosti 0,80 ili veći. No, navedena vrijednost koeficijenta pouzdanosti ovisi o različitim čimbenicima, kao što su predmet mjerenja, broj čestica skale i slično. Budući da subskale imaju najmanje tri, a najviše sedam čestica može se zaključiti kako je to uzrok relativno niskom koeficijentu pouzdanosti na nekim skalama. Subskala s najvećom protumačenom varijancom je ona *Kažnjavanja* za sve kategorije samohranog majčinstva (65,28%; 74,91%; 62,11%), a subskale s najmanjom protumačenom varijancom su *Nadzor* za sve kategorije samohranog majčinstva (41,39%; 49,45%; 41,75%) te *Psihičko zdravlje* za samohrane majke po izboru (39,86%). Također, u većini subskala mogu se isključiti neke čestice radi povećanja koeficijenta pouzdanosti, zbog niskih item-total korelacija ili visokih saturacija pojedinih čestica na više faktora, no time se gubi sadržajna valjanost subskala koje ionako već imaju mali broj čestica te se ne bi mogli uspoređivati rezultati kategorija samohranog majčinstva, stoga se zadržavaju sve čestice u svim subskalama. Mali broj ispitanika i ispitanica (N=110) može također biti razlog niskih koeficijenata pouzdanosti.

U Tablici 2. sistematično su prikazani rezultati faktorskih analiza glavnih komponenata i Cronbachovi alpha koeficijenti za sve subskale.

Tablica 2. Pouzdanost i dimenzionalnost subskala

Subskala	Kategorije samohranog majčinstva	PROCIJENA POUZDANOSTI		FAKTORSKA ANALIZA	
		α	Item-total korelacije	Broj faktora	Ukupna protumačena varijanca
Ekonomska sigurnost	Udovice	0,77	0,298 - 0,652	1	48,17%
	Razvedene	0,77	0,322 - 0,635	1	47,35%
	Po izboru	0,77	0,399 - 0,690	1	47,45%
Psihičko zdravlje	Udovice	0,74	0,343 - 0,628	1	49,53%
	Razvedene	0,76	0,298 - 0,681	1	51,20%
	Po izboru	0,57	0,180 - 0,552	1	39,86%
Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške	Udovice	0,71	0,154 - 0,617	2	55,41%
	Razvedene	0,71	0,319 - 0,540	2	56,10%
	Po izboru	0,72	0,338 - 0,581	2	55,90%
Nadzor	Udovice	0,69	0,312 - 0,593	1	41,39%
	Razvedene	0,73	0,306 - 0,663	1	49,45%
	Po izboru	0,64	0,263 - 0,549	1	41,75%
Potpora	Udovice	0,58	0,226 - 0,511	2	55,60%
	Razvedene	0,59	0,219 - 0,510	2	58,28%
	Po izboru	0,57	0,098 - 0,536	3	70,95%
Kažnjavanje	Udovice	0,73	0,525 - 0,569	1	65,28%
	Razvedene	0,83	0,675 - 0,710	1	74,91%
	Po izboru	0,70	0,473 - 0,561	1	62,11%

6. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

6.1. Deskripcija

Prije prikazivanja rezultata testova, prikazat će se neki značajniji rezultati deskriptivne analize. Na svim subskalama za sve kategorije samohranog majčinstva dobiveni su pozitivni stavovi. U svrhu prikazivanja deskriptivne statistike, spojili smo kategorije „uopće se ne slažem“ i „ne slažem se“ te kategorije „slažem se potpuno“ i „slažem se“. Svi postoci odgovora na svim česticama u instrumentu nalaze se u Prilogu 5., a frekvencije odgovora i njihove aritmetičke sredine nalaze se u Prilogu 3.

Na subskali *Ekonomska sigurnost* ispitanici su izrazili pozitivan stav prema svim kategorijama samohranog majčinstva, a postoci slaganja s tvrdnjama kreću se od 44% do 85%. Najpozitivniji stav imaju prema samohranim majkama po izboru, dok su postoci slaganja za kategorije udovica i razvedenih majki uglavnom podjednaki. Najviše se ispitanika (85%) složilo s tvrdnjom „Samohrane majke mogu osigurati djeci stimulatívno odgojno okruženje“ za kategoriju samohranih majki po izboru. Najveća

razlika u slaganju prema kategorijama samohranih majki utvrđena je na tvrdnji „Samohrane majke uglavnom su siromašne“. S tom tvrdnjom za kategoriju udovica se ne slaže 49% ispitanika, za razvedene 52%, a za samohrane majke po izboru 68%.

Subskala *Psihičko zdravlje* sadrži pet negativno formuliranih tvrdnji. Ispitanici imaju većinom pozitivne stavove prema samohranom majčinstvu, odnosno smatraju da su psihički stabilne. Međutim, i ovdje postoji razlika prema kategorijama samohranog majčinstva i stav ispitanika prema samohranim majkama po izboru je najpozitivniji, dok je prema razvedenim majkama najmanje pozitivan. Najveće neslaganje su ispitanici pokazali na čestici „Samohrane majke su napete i nervozne“ i to na svim kategorijama samohranog majčinstva (udovice 75%; razvedene 68%; po izboru 81%), što ukazuje na njihov pozitivan stav prema njima. Ispitanici su pokazali negativan stav za kategorije udovica i razvedenih samohranih majki samo na jednoj tvrdnji „Samohrane majke teško se nose sa svakodnevnim obavezama“ (48%; 43%).

Subskala *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške* sadrži sedam pozitivno formuliranih tvrdnji. Na navedenoj subskali nalaze se visoki postoci slaganja sa svim tvrdnjama za sve kategorije samohranog majčinstva (44% do 85%), što ukazuje na stav ispitanika da bi samohranim majkama trebalo pružati više formalne podrške no što im se pruža. Ispitanici su pokazali najpozitivnije stavove prema udovicama, zatim razvedenim samohranim majkama te najmanje pozitivan stav prema samohranim majkama po izboru. Ispitanici pokazuju najveće slaganje sa sljedećim tvrdnjama: „Samohranim bi majkama trebalo osigurati mogućnost kliznog radnog vremena“ (za sve kategorije: 80%; 78%; 74%) te „Samohrane majke trebale bi dobivati veći iznos dječjeg doplatka od majki iz dvoroditeljskih obitelji“ (samo za kategoriju udovica: 85%). Najveća razlika u slaganjima ispitanika s obzirom na kategorije samohranog majčinstva pronađena je na tvrdnji „Samohrane majke bi trebale dobivati posebne privilegije zbog svog statusa (npr. prednost pri upisu u vrtić, besplatne školske knjige, besplatan produženi boravak u školi i sl.), pri čemu se za udovice 79% ispitanika složilo s tvrdnjom, za razvedene 62%, a za samohrane majke po izboru njih 44%.

Ispitanici su izrazili pozitivan stav na subskali *Nadzora* za sve tri kategorije samohranog majčinstva, a najpozitivniji stav imaju prema samohranim majkama po izboru. Najveće neslaganje ispitanika je pronađeno na tvrdnji „Samohrane majke manje su upoznate sa slobodnim aktivnostima svoje djece od majki iz dvoroditeljskih aktivnosti“ (85%, 81%, 90%), što označava njihov pozitivan stav za sve tri kategorije samohranog majčinstva.

Na subskali *Potpورا* sve su čestice pozitivno formulirane. Ispitanici imaju pozitivan stav prema svim kategorijama samohranog majčinstva, u smislu da smatraju da su tople majke, pružaju dovoljno podrške i brinu se za djecu. Kao i na prethodnim subskalama, ispitanici su izrazili najpozitivnije stavove prema samohranim majkama po izboru, a prema razvedenima najmanje pozitivne. Najveći postotak slaganja s tvrdnjama koje označavaju pozitivan stav je na sljedećim tvrdnjama: „Samohrane majke uključuju djecu u donošenje važnih odluka za obitelj“ (udovice 76%, razvedene 62% te samohrane majke po izboru 77%) te „Samohrane majke su brižne majke“ (udovice 90%, razvedene 79%, samohrane majke po izboru 75%).

Subskala *Kažnjavanje* sadrži tri čestice koje su sve negativno formulirane. Zanimljivo je da ni na jednoj tvrdnji ni za jednu kategoriju samohranog majčinstva nije zabilježen odgovor „u potpunosti se slažem“. Može se pretpostaviti da je to zato jer su tvrdnje ekstremno formulirane. Ispitanici su pokazali najveće neslaganje s tvrdnjom „Samohrane majke češće upotrebljavaju fizičko kažnjavanje kao sredstvo discipliniranja od majki iz dvoroditeljskih obitelji“ (udovice 76%, razvedene 69%, samohrane majke po izboru 80%), što označava njihov pozitivan stav. Ispitanici imaju pozitivan stav prema svim kategorijama samohranog majčinstva na subskali *Kažnjavanja*, no prema samohranim majkama po izboru stav je najpozitivniji, a prema razvedenima najmanje pozitivan.

Može se zaključiti kako su stavovi na svim subskalama prema svim kategorijama samohranih majki pozitivni, no najpozitivniji su prema samohranim majkama po izboru, a najmanje pozitivni prema razvedenim majkama. Na subskalama *Ekonomska sigurnost*, *Psihičko zdravlje*, *Nadzor* i *Kažnjavanje* studenti pokazuju najpozitivnije stavove prema samohranim majkama po izboru. Na subskali *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške* najpozitivniji stavovi izraženi su prema udovicama i razvedenim samohranim majkama, dok su oni na subskali *Potpورا* podijeljeni s obzirom na kategoriju samohranog majčinstva te više naginju sredini skale procjene, odnosno ispitanici ne mogu procijeniti slaganje s određenom tvrdnjom.

6.2. Razlike u stavovima prema kategorijama samohranog majčinstva

Kako bi se utvrdilo postoji li razlika u stavovima prema različitim kategorijama majčinstva na svih šest subskala, kreirane su nove aditivne varijable tako da rezultat na novoj varijabli bude jednak zbroju rezultata svih čestica na toj subskali, posebno za

svaku kategoriju samohranog majčinstva. Kreirali smo 18 novih varijabli posebno za svaku subskalu (6) i posebno za svaku kategoriju samohranog majčinstva (3). Nove varijable *Ekonomska sigurnost* i *Potpورا* imaju najmanji teorijski rezultat 6, a najveći 30 (teorijska srednja vrijednost=18). *Psihičkom zdravlju* i *Nadzoru* je najmanji teorijski rezultat 5, a najveći 25 (teorijska srednja vrijednost=15), varijabla *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške* ima raspon rezultata od 7 do 35 (teorijska srednja vrijednost=21), dok varijabla *Kažnjavanje* od 3 do 15 (teorijska srednja vrijednost=9).

Kako bi se utvrdilo između kojih kategorija samohranog majčinstva postoji statistički značajna razlika korištena je analiza varijance za ponovljena mjerenja. Analize pokazuju da su na gotovo svim subskalama stavovi prema samohranim majkama po izboru najpozitivniji, a stavovi prema samohranim razvedenim majkama najmanje pozitivni. Jedino je na subskali *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške* najpozitivniji stav prema udovicama, a najmanje pozitivan prema samohranim majkama po izboru. Iako je pronađena statistički značajna razlika u stavovima prema kategorijama samohranog majčinstva, nužno je naglasiti kako je u svim subskalama ukupan zbroj rezultata blizak sredini skale procjene koja označava ispitanikovu nemogućnost procjene slaganja s tvrdnjama, no uočljive su tendencije prema pozitivnijim stavovima, što se jasnije može vidjeti iz prikaza deskriptivnih statističkih pokazatelja (Tablica 3.).

Tablica 3. Razlike između kategorija samohranog majčinstva

Subskala	Kategorije samohranog majčinstva	M	SD	p	Utvrđene razlike
Ekonomska sigurnost *	1 - Udovice	21,8	3,80	< 0,001	3 > 1, 2
	2 - Razvedene	21,6	3,66		
	3 - Po izboru	23,9	3,42		
Psihičko zdravlje**	1 - Udovice	15,9	3,74	< 0,001	3 > 1, 2
	2 - Razvedene	15,5	3,67		
	3 - Po izboru	18,8	2,82		
Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške***	1 - Udovice	27,0	4,14	< 0,001	1 > 2, 3
	2 - Razvedene	26,1	4,67		2 > 3
	3 - Po izboru	24,4	4,67		
Nadzor**	1 - Udovice	19,9	2,81	< 0,001	3 > 1, 2
	2 - Razvedene	19,3	3,23		1 > 2
	3 - Po izboru	20,5	2,48		
Potpora*	1 - Udovice	21,2	3,47	< 0,001	1, 3 > 2
	2 - Razvedene	20,3	3,44		
	3 - Po izboru	21,7	3,50		
Kažnjavanje****	1 - Udovice	12,1	2,18	< 0,001	1, 3 > 2
	2 - Razvedene	11,6	2,63		
	3 - Po izboru	12,3	2,00		

Napomena: $p < .05$; Korištene analize: analiza varijance za ponovljena mjerenja i Bonferroni post hoc test

* Teorijska srednja vrijednost = 18; ** Teorijska srednja vrijednost = 15; *** Teorijska srednja vrijednost = 21; **** Teorijska srednja vrijednost = 9

6.3. Razlike u stavovima s obzirom na spol

Za utvrđivanje razlike u stavovima s obzirom na spol korišten je Mann-Whitneyev U test. Analiza rezultata pokazala je da postoji statistički značajna razlika na subskali *Ekonomska sigurnost* na kategorijama udovica i samohranih majki po izboru, na subskali *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške* na kategoriji samohranih majki po izboru te na subskalama *Nadzor* i *Kažnjavanje* na svim kategorijama samohranog majčinstva. Studentice na svim subskalama na kojima postoji statistički značajna razlika imaju veće prosječne rangove, odnosno, imaju pozitivnije stavove od studenata. Kako bi se jasnije prikazala razlika među spolovima, prikazat će se frekvencije, aritmetičke sredine i standardne devijacije na česticama subskala na kojima je pronađena razlika (Prilog 4.1.). Ipak, jasna razlika u stavovima ne može se utvrditi, budući da su muškarci podzastupljeni u uzorku ($M=10\%$, $\check{Z}=90\%$). U Tablici 4. prikazani su samo rezultati koji su statistički značajni.

Tablica 4. Statistički značajne razlike u stavovima prema kategorijama samohranog majčinstva s obzirom na spol

Subskale	Kategorije samohranog majčinstva	p*	PROSJEČNI RANG		M		SD	
			M	Ž	M	Ž	M	Ž
Ekonomska sigurnost	Udovice	0,026	35,3	57,8	19,8	22,1	2,18	3,88
	Po izboru	0,005	30,1	58,3	21,3	24,2	2,57	3,39
Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške	Po izboru	0,016	33,5	57,9	20,2	24,9	6,26	4,25
Nadzor	Udovice	0,028	35,6	57,7	18,4	20,1	2,29	2,82
	Razvedene	0,007	31,2	58,2	16,7	19,6	2,97	3,15
	Po izboru	< 0,001	23,1	59,1	18,1	20,8	1,81	2,40
Kažnjavanje	Udovice	0,019	34,3	57,9	10,7	12,3	1,56	2,19
	Razvedene	0,009	31,8	58,1	9,6	11,8	2,25	2,59
	Po izboru	0,007	31,2	58,2	10,6	12,5	2,20	1,89

* Mann-Whitneyev U test

6.4. Razlike u stavovima s obzirom na godinu studija

Za utvrđivanje postojanja statistički značajne razlike u stavovima s obzirom na godinu studija također je korišten Mann-Whitneyev U test. Testom je utvrđeno da postoje statistički značajne razlike na subskalama *Psihičko zdravlje*, *Nadzor* i *Kažnjavanje* na kategorijama udovica i razvedenih majki. Razlika na svim kategorijama samohranog majčinstva utvrđena je na subskali *Potpura*. Također jedino na ovoj subskali studenti prve godine imaju veće prosječne rangove, odnosno, pozitivniji stav od studenata četvrte godine. Na ostalim subskalama studenti četvrte godine imaju veće prosječne rangove, odnosno pozitivnije stavove prema različitim kategorijama samohranog majčinstva. Prema podacima iz deskriptivne statistike, prosjek je blizak sredini skale procjene koja označava odgovor „ne znam, nisam siguran/na“, no ipak postoji tendencija prema pozitivnim vrijednostima. Kako bi se jasnije prikazala razlika između godina studija, u Prilogu 4.2. prikazane su frekvencije, aritmetičke sredine i standardne devijacije na česticama subskala na kojima je pronađena razlika. Tablica 5. prikazuje statistički značajne rezultate.

Tablica 5. Statistički značajne razlike u stavovima prema različitim kategorijama majčinstva s obzirom na godinu studija

Subskale	Kategorije samohrano g majčinstva	p*	PROSJEČNI RANG**		M		SD	
			1.	4.	1.	4.	1.	4.
Psihičko zdravlje	Udovice	0,007	46,3	62,7	14,9	16,6	3,76	3,56
	Razvedene	0,030	48,0	61,3	14,8	16,1	3,43	3,78
Nadzor	Udovice	0,049	48,8	60,7	19,4	20,3	2,86	2,73
	Razvedene	0,037	48,3	61,1	18,7	19,8	3,33	3,09
Potpora	Udovice	< 0,001	69,8	44,4	22,8	20,1	2,97	3,39
	Razvedene	0,003	65,7	47,6	21,3	19,5	3,01	3,55
	Po izboru	< 0,001	70,0	44,3	23,2	20,6	2,80	3,57
Kažnjavanje	Udovice	0,009	46,6	62,4	11,5	12,6	2,08	2,15
	Razvedene	0,004	45,6	63,2	10,8	12,2	2,62	2,48

* Mann-Whitneyev U test

** 1. = prva godina preddiplomskog studija (prva godina); 4. = prva godina diplomskog studija (četvrta godina)

6.5. Razlike u stavovima s obzirom na obrazovanje roditelja

Skala obrazovanja roditelja sastojala se od 4 grupe: završena „osnovna škola“, „srednja škola“, „viša škola ili fakultet“ te „magisterij, doktorat, specijalizacija ili više“. Također, ispitanici su imali mogućnost odgovora „nije primjenjivo“ te takve odgovore nismo uvrstili u analizu (bilo ih je sveukupno 3). Zbog malog broja majki i očeva ispitanika u grupama završene osnovne škole i završenog magisterija, doktorata, specijalizacije i više, spojene su grupe nižeg (osnovna i srednja škola) i višeg obrazovanja (viša škola ili fakultet i magisterij, doktorat itd.). Proveden je Mann-Whitneyev U test te nije pronađena statistički značajna razlika među grupama ni na jednoj subskali, odnosno ni za jednu kategoriju samohranog majčinstva. Drugim riječima, ne postoji razlika u stavovima prema samohranom majčinstvu s obzirom na obrazovanje roditelja.

6.6. Razlike u stavovima s obzirom na obiteljsku strukturu u kojoj su ispitanici proveli većinu života

Skala obiteljske strukture sastojala se od 7 grupa: „dvoroditeljska obitelj“, „izvanbračna zajednica“, „jednoroditeljska majčinska obitelj uzrokovana smrću oca“, „jednoroditeljska očinska obitelj uzrokovana smrću majke“, „jednoroditeljska majčinska obitelji uzrokovana razvodom“, „jednoroditeljska očinska obitelji

uzrokovana razvodom“ te kategorija otvorenog tipa u koju su studenti upisivali odgovore ukoliko se ni jedna od navedenih kategorija nije odnosila na njih. Obiteljska struktura također je rekodirana zbog premalih grupa: spojene su kategorije „dvoroditeljska obitelj“ i „izvanbračna zajednica“, budući da su u tim obiteljima prisutna oba roditelja, dok su sve ostale kategorije jednoroditeljskih obitelji spojene u jednu grupu. Proveden je Mann-Whitneyev U test te je pronađena statistički značajna razlika na subskali *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške za samohrane majke po izboru*. Veći prosječni rang imaju studenti iz jednoroditeljskih obitelji, odnosno oni pokazuju pozitivniji stav. Iako je pronađena samo jedna razlika s obzirom na obiteljsku strukturu, ako se pogledaju originalni rezultati svake čestice zasebno, vidljivo je da studenti iz jednoroditeljskih obitelji smatraju kako bi se svim kategorijama samohranog majčinstva trebala pružati veća formalna socijalna podrška (Prilog 4.3.). U Tablici 6. prikazani su statistički značajni rezultati.

Tablica 6. Statistički značajne razlike u stavovima prema različitim kategorijama majčinstva s obzirom na obiteljsku strukturu u kojoj su proveli većinu života

Subskale	Kategorije samohranog majčinstva	p*	PROSJEČNI RANG**		M		SD	
			1	2	1	2	1	2
Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške	Po izboru	0,015	74,1	52,6	26,9	24,0	5,01	4,57

** 1=jednoroditeljske obitelji; 2=dvoroditeljske obitelji

* Mann-Whitneyev U test

6.7. Razlike u stavovima s obzirom na stupanj religioznosti

Stupanj religioznosti je u upitniku sadržavao 5 kategorija: „religiozan/na sam u skladu s crkvenim učenjem“, „religiozan/na sam na svoj način“, „nisam siguran/na jesam li religiozan/na ili ne“, „nisam religiozan/na“ te „protivnik sam vjere“. Varijabla stupanj religioznosti je rekodirana zbog premalog broja ispitanika u pojedinim kategorijama, odnosno spojene su grupe „nisam vjernik“ i „protivnik sam vjere“. Kruskal-Wallisov test nije pokazao nijednu statistički značajnu razliku između grupa.

Kako bi se sa sigurnošću moglo tvrditi da ne postoji statistički značajna razlika, ponovno su se grupe rekodirale. Grupe „religiozan/na sam u skladu s crkvenim učenjem“ i „religiozan/na sam na svoj način“ spojene su u jednu, a grupe „nisam siguran/na jesam li religiozan/na ili ne“, „nisam religiozan/na“ te „protivnik sam vjere“ u drugu kategoriju. Na novim rekodiranim varijablama proveden je Mann-Whitneyev U

test te ni on nije pokazao statistički značajne razlike ni na jednoj subskali ni za jednu kategoriju samohranog majčinstva, stoga se može utvrditi da ne postoji razlika u stavovima prema samohranim majkama s obzirom na stupanj religioznosti.

6.8. Razlike u stavovima s obzirom na veličinu mjesta u kojem su ispitanici proveli većinu života

Skala koja je mjerila veličinu mjesta sastojala se od 5 grupa: „manje od 10 000 stanovnika“, „od 10 001 do 70 000 stanovnika“, „od 70 001 do 150 000 stanovnika“, „od 150 001 do 500 000 stanovnika“ i „više od 500 001 stanovnika“. Grupe „od 70 001 do 150 000 stanovnika“ i od „150 001 do 500 000 stanovnika“ isključene su iz analize zbog premalog broja ispitanika kojeg su okupile. Proveden je Kruskal-Wallisov test koji nije pokazao statistički značajnu razliku između preostalih grupa ni na jednoj subskali ni za jednu kategoriju samohranog majčinstva. Drugim riječima, ne postoji razlika u stavovima prema samohranom majčinstvu s obzirom na veličinu mjesta.

7. RASPRAVA

Prva hipoteza, kojom se tvrdi postojanje razlike u stavovima studenata pedagogije prema različitim kategorijama samohranog majčinstva, je potvrđena. Stavovi prema samohranom majčinstvu podijeljeni su u šest subskala te se željelo saznati u kojoj od njih postoje razlike s obzirom na kategoriju samohranog majčinstva. Značajne razlike pronađene su u svim subskalama, a stavovi prema kategoriji samohrane majke po izboru su najpozitivniji. Jedino su na subskali *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške* stavovi prema udovicama najpozitivniji, dok su stavovi prema samohranim majkama po izboru najmanje pozitivni. U ostalim su subskalama stavovi prema razvedenim samohranim majkama najmanje pozitivni. Dobiveni rezultati suprotni su od očekivanja. Naime, prijašnja istraživanja (Bryan i sur, 2012; prema Dejean i sur., 2012; Raboteg-Šarić i Pećnik, 2009; Bennett i Jamieson, 1999; Halmi, 1997; Ganong i Coleman, 1995) pokazala su najpozitivnije stavove prema udovicama, dok su se oni prema nevjenčanim majkama pokazali kao najnegativniji.

Bennett i Jamieson (1999) ispitali su stavove 200 studenata o pet kategorija roditelja, i muškaraca i žena kao roditelja u braku, razvedenih, pomajki i poočima, nevjenčanih roditelja i odraslih bez djece. Nevjenčani roditelji ocijenjeni su kao grupa roditelja koja ima najlošije roditeljske vještine i obiteljske odnose, dok su roditelji u

braku percipirani najpozitivnije. Bryan i suradnici (1986; prema Dejean i sur., 2012) zaključili su kako su svi oblici jednoroditeljskih obitelji, u odnosu na roditelje u braku, negativno percipirani, uz iznimku udovica i udovaca. U istraživanju autora Ganong i Coleman (1995) nevjenčane majke također su najlošije percipirane u odnosu na majke u braku, maćehe te razvedene majke. Nevjenčane majke okarakterizirane su kao osobe s negativnim osobinama, majke s lošim roditeljskim vještinama te kao osobe koje su podbacile u odnosima s partnerom i članovima obitelji. Također, doživljava ih se kao problematične i devijantne. Razvedene majke također nisu pozitivno percipirane te, iako njihove roditeljske vještine nisu opisane tako lošim kao one nevjenčanih majki, svejedno su percipirane lošijima od majki u braku. Halmi (1997) je, proučavajući oblike marginalizacije samohranih roditelja, zaključio da su najpozitivniji stavovi prema udovicama i udovcima, zatim razvedenim roditeljima, a oni najnegativniji su prema nevjenčanim roditeljima. U domaćem istraživanju autorica Raboteg-Šarić i Pećnik (2009) dobiveni su slični rezultati. Ispitivale su stavove roditelja iz dvoroditeljskih i jednoroditeljskih obitelji, a rezultati su pokazali kako je stav prema udovcima i udovicama pozitivan, dok je mišljenje o razvedenim i nevjenčanim majkama negativno.

Nužno je naglasiti da kategorija samohranih majki po izboru nije bila zastupljena u istraživanjima na način na koji je definirana u ovom radu. Naime, u gotovo svim istraživanjima istraživala se kategorija „nevjenčane majke“, što je nedovoljno jasan i precizan pojam, budući da u tu kategoriju spadaju majke adolescentice, žene koje se zbog određenih okolnosti nisu udale za oca svog djeteta te samohrane majke po izboru. Navedene kategorije nevjenčanih majki ne mogu se izjednačiti jer se razlikuju po ekonomskom, radnom statusu te ostalim socio-demografskim i socio-kulturnim karakteristikama. Smatramo da su pozitivni stavovi prema samohranim majkama po izboru rezultat jasne definicije pojma u potki upitnika, koja je glasila: „samohrane majke po izboru su neudane žene koje se samostalno odlučuju na majčinstvo bez partnera“. Može se zaključiti kako je ta definicija utjecala na odgovore studenata, kao što je i upoznatost studenata pedagogije s teorijom i definicijama obitelji te njezinim alternativnim oblicima.

Kao što je već napomenuto, stavovi prema samohranim majkama po izboru su najpozitivniji, što je u skladu s teorijom. Smatra ih se financijski i emocionalno stabilnima te spremnima za ulogu samohrane majke od ostalih ispitanih kategorija. Ipak, ovdje se treba uzeti u obzir i mogućnost socijalno poželjnih odgovora studenata. Pozitivni stavovi prema udovicama i manje pozitivni stavovi prema razvedenim

samohranim majkama mogu se povezati s mišljenjem da udovice nisu krive za svoju situaciju, dok su razvedene samohrane majke žene koje su podbacile u partnerskom odnosu i koje ne misle na djecu kad se razvode (Raboteg-Šarić i sur., 2003).

Najmanje pozitivni stavovi prema samohranim majkama po izboru na subskali *Procjene za većom potrebom formalne socijalne podrške* mogu se objasniti ponuđenom definicijom u potki, prema kojoj te majke ne bi trebale tražiti od države ni od odgojno-obrazovnih institucija povlašteni tretman, budući da su se samostalno odlučile na samohrano majčinstvo. Neobično je da stavovi prema razvedenim majkama zauzimaju drugo mjesto na subskali socijalne podrške, budući da je njihova situacija prilično nepovoljnija u odnosu na onu udovica. Naime, udovice već dobivaju više formalne socijalne podrške od bilo koje druge kategorije samohranog majčinstva te je Zakonom o mirovinskom osiguranju (2015) je regulirano njihovo pravo na obiteljsku mirovinu, odnosno osigurana im je financijska pomoć za uzdržavanje djece, dok je društvena zbilja za razvedene majke u Hrvatskoj puno ozbiljnija. Brakorazvodne parnice su dugotrajne, mučne i skupe, alimentaciju ne prima 43% roditelja (i žena i muškaraca) i ne postoji način na koji bi se „natjeralo“ oca da izvršava svoju obavezu (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Naravno, tu se moraju uzeti u obzir i negativni stavovi okoline koji dodatno otežavaju situaciju razvedenih majki. Dobiveni rezultati mogu se povezati s pitanjem moralnosti, odnosno pitanjem količine pomoći koju samohrane majke „zaslužuju“. Udovice se smatraju najzaslužnijima, budući da su bez svoje krivnje ostale bez supruga, dok za razvedene majke postoji stereotip o razvodu kao sredstvu za lakše dobivanje stana ili alimentacije (Raboteg-Šarić i sur., 2003). Zbog svega navedenog i zbog činjenice da su ispitanici bili budući pedagozi i pedagoginje neobično je da su iskazani stavovi o većoj potrebi formalne socijalne podrške za udovice nego za razvedene majke.

Druga hipoteza o postojanju razlika u stavovima studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu s obzirom na godinu studija, spol, stupanj religioznosti, obrazovanje roditelja, mjesta i obiteljske strukture u kojoj su proveli većinu života, djelomično je potvrđena.

Varijabla spola bila je problematična za analizu budući da su studentice činile 90% uzorka, a studenti samo 10%. Važno je uzeti u obzir da je istraživanje provedeno na Odsjeku za pedagogiju na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu gdje su žene zastupljenije u odnosu na muškarce pa se pretpostavlja da ovakvi rezultati ne bi bili ništa drugačiji niti da su ispitane sve studijske godine na Odsjeku za pedagogiju. U

ovom istraživanju žene pokazuju pozitivnije općenito mišljenje o samohranom majčinstvu od muškaraca. Naravno, mora se uzeti u obzir kako takvi rezultati mogu biti posljedica velike razlike u broju muških i ženskih ispitanika. No, neka istraživanja pokazuju da žene imaju manje tradicionalne stavove vezane uz rodnu problematiku, obitelj i brak te su sklonije negativnijim stavovima prema tradicionalnim obiteljskim vrijednostima (Trent i South; 1992). Raboteg-Šarić i sur. (2003) naglašavaju da se uloga žene u društvu mnogo više mijenjala od uloge muškaraca što može biti razlog tolerantnih stavova žena prema različitim oblicima obitelji.

Dobivene su razlike s obzirom na godinu studija očekivane. Studenti četvrte godine pokazali su pozitivnije stavove prema samohranom majčinstvu na subskalama *Psihičko zdravlje*, *Nadzor* te *Kažnjavanje*. Na subskali *Potpora* koja je mjerila stavove o toplini, podršci i brizi samohranih majki, studenti prve godine imali su pozitivnije stavove o samohranom majčinstvu. Pozitivniji stavovi starijih studenata i studentica mogu biti rezultat odslušanih kolegija kao što su Partnerstvo obitelji i odgojno-obrazovne ustanove, Interkulturalizam i obrazovanje, Kritičke teorije obrazovanja i slično. Isto objašnjenje možemo koristiti i za negativnije stavove starijih studenata na subskali *Potpora*. Naime, prema literaturi u teorijskom dijelu rada jednoroditeljske su obitelji rizične za odgoj djece zbog veće mogućnosti doživljavanja siromaštva, stresa i depresije. Najmanje pozitivne stavove studenti izražavaju prema razvedenim majkama za koje smatraju da se ne mogu u potpunosti posvetiti djeci, budući da su opterećene konfliktom s bivšim partnerom. Udovice također doživljavaju veliku životnu promjenu te su isto tako manje usmjerene na djecu, no one za razliku od razvedenih majki dobivaju veću podršku, što može biti objašnjenje za pozitivne stavove na subskali *Potpora*.

S obzirom na obiteljsku strukturu u kojoj su studenti proveli najveći dio života postoji statistički značajna razlika na subskali *Procjene za većom potrebom socijalne podrške* za kategoriju samohranih majki po izboru. Studenti iz raznih oblika jednoroditeljskih obitelji pokazali su pozitivnije stavove na subskali *Procjene za većom potrebom formalne socijalne podrške* od onih iz dvoroditeljske obitelji, što može biti pokazatelj lošeg osobnog iskustva, odnosno nedobivanja potrebne formalne socijalne podrške. Naravno, i ovaj rezultat moramo uzeti s oprezom, budući da imamo velik nesrazmjer u uzorku. Dobiven rezultat u skladu je s prijašnjim istraživanjima, prema kojima povećani kontakt s izvorom stereotipa smanjuje snagu istog (Aronson, 1980; prema Fine, 1986). Naime, studenti koji imaju iskustva s bilo kojim oblikom

alternativne obitelji, a pogotovo studenti iz jednoroditeljske obitelji uzrokovane razvodom, skloniji su i prihvaćanju netradicionalnih oblika obitelji (Amato, 1988), čemu ide u prilog i deskriptivna analiza ovog istraživanja.

Statistički značajne razlike nisu pronađene na varijablama obrazovanja roditelja, stupnja religioznosti niti veličine mjesta u kojem su ispitanici proveli većinu života, što je suprotno očekivanjima. Amato (1988) zaključuje da je više obrazovanje majke povezano s netradicionalnim stavovima prema braku, razvodu i nevjenčanim majkama. Isto tako, očekivana je negativna povezanost stavova prema samohranom majčinstvu i stupnju religioznosti, budući da Crkva ima negativne stavove prema netradicionalnim obiteljima (Raboteg-Šarić i sur.; 2003). Također, očekivani su konzervativniji stavovi studenata iz manjih mjesta.

Jedan od razloga nepostojanja razlike između stavova i nekih socio-demografskih i socio-kulturnih karakteristika može biti mali uzorak i male grupe unutar samih varijabli. No, pretpostavlja se da se ne bi dobili puno drugačiji rezultati kada bi se ispitale sve studijske godine na Odsjeku za pedagogiju, budući da su to studenti koji su kroz dosadašnje obrazovanje stekli znanja koja su ih senzibilizirala za marginalizirane skupine, kao što su u ovom slučaju marginalizirane skupine u obitelji. Nadalje, studenti društvenih znanosti općenito imaju liberalnije stavove (Fichten, 1988). Kako bismo bili sigurni da u populaciji ove razlike zaista ne postoje, trebalo bi ispitati studente prve godine na početku akademske godine. Tada bi se vjerojatno dobili drugačiji rezultati, budući da su tada još pod utjecajem socio-kulturne sredine u kojoj su proveli većinu života. Isto tako, mora se uzeti u obzir mogućnost davanja socijalno poželjnih odgovora, budući da su studenti znali da se ispituju samo studenti pedagogije te su mogli pretpostaviti koji je cilj istraživanja, odnosno da se željelo otkriti postoje li negativni stavovi prema osobama s kojima će raditi u budućnosti i kojima bi trebali biti podrška. Isto tako, upitnik se ispunjavao na nastavi gdje su bile prisutne predmetne nastavnice, što je moglo stvoriti još veći pritisak za zaokruživanjem „ispravnih odgovora“.

Može se zaključiti da, koji god od navedenih uzroka pozitivnih stavova studenata pedagogije prema samohranim majkama bio, upravo zbog njega imaju i veću šansu za stvaranje pozitivnog partnerstva sa samohranim majkama te će im biti spremniji pružiti podršku u odgoju i obrazovanju djece.

8. OGRANIČENJA STUDIJE I PREPORUKE

Nacrt istraživanja ovog rada temeljen je na nacrtu istraživanja autorica Raboteg-Šarić, Pećnik i Josipović (2003), koje je ispitivalo osobne doživljaje samohranih roditelja te stavove okoline prema njima. Budući da su njihov uzorak činili roditelji, a ne studenti ili stručnjaci, nije se mogao koristiti čitav konceptualni okvir, već je okvir istraživanja prilagođen ciljevima ovog rada. Dakle, smanjen je broj teorijskih domena, a faktorska je analiza pokazala kako poddomene *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške* i *Potpora* nisu bile dovoljno dobro operacionalizirane. Također, trebalo bi bolje teorijski razraditi poddomenu *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške*, obratiti veću pažnju na razine formalne podrške te odijeliti državne i odgojno-obrazovne institucije i formalnu podršku koja se odnosi na tržište rada. Poddomena *Potpora* sadrži velik broj indikatora koji nisu jasno povezani, što je još jedna od manjkavosti ovog istraživanja, kao i nedovoljna jasnost i direktnost formulacije pojedinih čestica. Zbog nepostojanja instrumenata koji mjere stavove na domenama prema samohranom majčinstvu koje su teorijski postavljene u ovom radu, ne može se detaljnije provjeriti valjanost instrumenta. Iako su faktorska analiza i provjera pouzdanosti pokazale zadovoljavajuće metrijske karakteristike, koliko su to broj čestica i veličina uzorka dopuštali, ne može se tvrditi da je instrument u potpunosti valjan, što dovodi u pitanje adekvatnost dobivenih podataka u obradi rezultata, kao i samih zaključaka izvedenih iz rezultata. Jedno od većih ograničenja ovog istraživanja je nedostatak preliminarnog istraživanja koje bi na vrijeme otkrilo nedostatke instrumenta i operacionalizacije.

Cilj istraživanja bio je poprilično širok i sveobuhvatan i samo je ispitivanje stavova za tri kategorije samohranog majčinstva na šest subskala i sedam nezavisnih varijabli dovelo do nekih od gore navedenih nedostataka. Također, pretpostavlja se da je sam instrument bio predugačak, a time i zahtjevan za neke ispitanike. Postoji mogućnost da bi se problematika dublje razradila kada bi se svaka subskala ispitivala zasebno, čime bi i instrument sadržavao manje čestica te bi ispitanicima bilo lakše ispunjavati ga. Međutim, i takva metoda ima nedostataka i rezultati se ne bi mogli uspoređivati na način postignut u ovom radu.

Nadalje, čestice u instrumentu nisu kreirane na isti način i neke sadrže usporedbu s majkama iz dvoroditeljskih obitelji, dok se neke odnose samo na samohrane majke, što je moglo utjecati na stavove studenata. Nažalost, na nekim

česticama navedenu usporedbu samohranih majki s majkama iz dvoroditeljskih obitelji nije bilo moguće izbjeći bez mijenjanja teorijskih postavki ili usmjeravanja instrumenta isključivo na samohrane majke.

Uzorak ovog istraživanja je također problematičan jer je malen i unutar njega postoje velike razlike na gotovo svim nezavisnim varijablama. No, cilj istraživanja je specifičan i tražile su se razlike izričito prve godine preddiplomskog i prve godine diplomskog studija pedagogije, čime se nastojalo provjeriti stječu li studenti tijekom studija znanja koja smanjuju predrasude prema samohranom majčinstvu. Kada bi se istraživanje radilo ponovno, uzele bi se obzir sve godine studija pedagogije. Također, zbog postojanja naznaka spolnih razlika u stavovima, u sljedećim bi se istraživanjima ove problematike trebao obuhvatiti dovoljno velik broj ispitanika oba spola kako bi se navedena razlika mogla statistički potvrditi.

Kako bi se provjerilo imaju li studenti pedagogije pozitivnije stavove prema samohranom majčinstvu u odnosu na studente drugih struka, bilo bi dobro provesti istraživanje na studentima drugog usmjerenja (npr. tehničkog) te ih usporediti. Također, bilo bi zanimljivo vidjeti postoje li razlike u stavovima prema samohranim majkama među različitim budućim stručnjacima, kao što su učitelji, pedagozi, socijalni radnici i slično.

Zaključno, predlaže se drugačiji instrument za buduća istraživanja. Budući da su samohrane majke općenito vrlo heterogena skupina, predlaže se da se ispitanicima daju na procjenu kratke priče o svakoj kategoriji samohranog majčinstva, u kojima bi se opisali njihovi stvarni problemi. Na temelju priča bi se tražile procjene te bi se uspoređivali rezultati.

9. ZAKLJUČAK

Kao što je objašnjeno u uvodu, ovaj se rad usmjerio na samohrano majčinstvo, odnosno na udovice, razvedene samohrane majke te samohrane majke po izboru. Fokus ovog rada su stavovi budućih stručnjaka, studenata pedagogije, prema navedenim kategorijama samohranog majčinstva, budući da će se neki od njih u budućnosti sretati sa samohranima majkama te bi im trebali pružati podršku u svladavanju poteškoća kao i pomoć pri odgoju i obrazovanju djece.

U teorijskom dijelu pokušalo se sustavno pristupiti problematici samohranog majčinstva kroz domene obiteljskog konteksta samohranog majčinstva te kvalitete obiteljskog odgoja samohranih majki. Navedene domene su sadržavale sljedeće teorijske poddomene: ekonomska sigurnost, opća dobrobit i socijalna podrška te nadzor, potpora i kažnjavanje. Samohrano majčinstvo općenito ima lošiji obiteljski kontekst i sniženu kvalitetu obiteljskog odgoja, no na to ne utječe sama obiteljska struktura, već okolinski faktori. Također, važno je naglasiti da su samohrane majke izuzetno heterogena skupina te da se ne mogu izvoditi generalni zaključci.

Osim toga, analizirana su prijašnja istraživanja ove problematike, no kao velik problem se pokazao općenit nedostatak literature i istraživanja na temu stavova stručnjaka prema samohranom majčinstvu. Samohrane su majke po izboru jako slabo zastupljene u literaturi, a pogotovo u domaćoj, gdje se samo spominju. Ne zna se njihov broj, postoje li uopće te koje su poteškoće i prednosti takvog oblika samohranog majčinstva. Zaključeno je da naše društvo još uvijek nije senzibilizirano za samohrane majke općenito i teškoće s kojima se one nose, što je vidljivo iz nedostatka istraživanja ove tematike, a pogotovo samohranih majki po izboru.

Za potrebe ovog rada konstruiran je instrument koji se bazirao na konceptu istraživanja Raboteg-Šarić i sur. (2003), no ni jedna čestica nije preuzeta iz navedenog niti iz bilo kojeg drugog rada. Instrument se sastojao od šest subskala koje su u skladu s postavljenim teorijskim domenama i poddomenama. Navedene subskale podvrgnute su evaluaciji te su pokazale relativno dobre metrijske karakteristike s obzirom na mali broj čestica u pojedinim skalama te kompleksnost samog predmeta mjerenja.

Prva je hipoteza u cijelosti potvrđena, a druga hipoteza djelomično. Rezultati istraživanja pokazali su općenito pozitivno mišljenje studenata pedagogije prema

samohranom majčinstvu. Međutim, postoje razlike u stavovima s obzirom na kategorije istog. Na gotovo svim subskalama stavovi prema samohranim majkama po izboru su najpozitivniji, a najmanje su pozitivni prema razvedenim samohranim majkama. Jedina subskala na kojoj studenti imaju najmanje pozitivne stavove prema samohranim majkama po izboru je *Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške*. Mora se uzeti u obzir kako su ispitanici još uvijek studenti bez iskustva u radu sa samohranim majkama te su njihovi stavovi još uvijek pod utjecajem teorijskog znanja te se ne može predvidjeti kako će se ponašati u praksi. Bilo bi zanimljivo istražiti razlikuju li se stavovi studenata od stavova pedagoga i pedagoginja iz prakse.

Druga hipoteza je djelomično potvrđena jer nije pronađena statistički značajna razlika na svim nezavisnim varijablama. Statistički značajna razlika pronađena je na varijablama spol, godina studija te obiteljska struktura u kojoj su ispitanici proveli većinu života. Kao što je predviđeno, žene, stariji studenti te ispitanici koji su proveli život u jednoroditeljskim obiteljima imaju pozitivnije stavove prema samohranom majčinstvu. Iako nisu pronađene statistički značajne razlike na preostalim nezavisnim varijablama, iz originalnih podataka, odnosno iz deskriptivne analize, vidljive su neke razlike.

Sveobuhvatan pristup temi smatra se jednim od većih ograničenja ovog rada, no smatramo da je to ujedno i njegova glavna prednost. Smatramo da ovaj rad pruža uvod u kompleksnu i marginaliziranu temu koju je važno dalje istraživati, čemu će dobiveni rezultati i na njima bazirani zaključci, ali i opsežan teorijski pregled ponuđen u konceptualnom dijelu rada, pridonijeti.

10. LITERATURA

- Amato, P. R. (2000) The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Marriage and Family*, 62:1269 – 1287.
- Amato, P. R. (1988) Parental Divorce and Attitudes toward Marriage And Family Life. *Journal of Marriage and Family*, 50 (2):453 – 461.
- Bank, L.; Forgatch, M. S.; Patterson, G. R.; Fetrow, R. A. (1993) Parenting Practices of Single Mothers: Mediators of Negative Contextual Factors. *Journal of Marriage and Family*, 55:371 – 384.
- Bašić, S. (2009) Dijete (učenik) kao partner u odgoju: kritičko razmatranje. *Odgojne znanosti*, 11 (2):27 – 44.
- Bayley, D.; Gorančić-Lazetić, H. (ur.) (2006) *Neumreženi: Lica socijalne isključenosti u Hrvatskoj. Izvješće o društvenom razvoju*. Zagreb: Program Ujedinjenih naroda za razvoj u Hrvatskoj.
- Bennett, M.; Jamieson L. (1999) Perception of Parents as a Function of their Marital Status and Sex. *Infant and Child Development*, 8:149 – 154.
- Bloom, R.L. (2001) I'm Poor, I'm Single, I'm a Mom, and I Deserve Respect: Advocating in Schools as/with Mothers in Poverty. *Educational Studies*, 32 (3):300 – 316.
- Bock, J. D. (2000) Doing the Right Thing? Single Mothers by Choice and the Struggle for Legitimacy. *Gender and Society*, 14 (1):66 – 86.
- Bortolaia Silva, E. (1996) Introduction. U: Bortolaia Silva, E. (ur.), *Good Enough Mothering? Feminist perspectives on lone mothering*. London, New York: Routledge.
- Carmines, E. G.; Zeller, R. A. (1979) *Reliability and Validity Assessment*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Centar za socijalnu skrb. URL: <http://www.czss-zagreb.hr/> (8.7.2015.).
- Cicak; M. (2010) Obitelj i udovištvo. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1):109 – 127.
- Cifrić, I. (2013) Dimenzije sociokulturnog identiteta. U: Cifrić, I.; Trako – Poljak, T.; Klasnić, K. (ur.), *Hrvatski identitet u promjeni? Relacijski identiteti*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Institut za društvena istraživanja, 23 – 63.
- Cochran, M.; Niego, S. (2002) Parenting and social networks. U: Bornstein, M. H. (ur.) *Handbook of Parenting. Volume 4. Social Conditions and Applied Parenting*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, 123 – 149.

- Cox, F. D. (1990) *Human intimacy. Marriage, the Family and Its Meaning. Fifth edition.* St. Paul: West Publishing Company.
- Crouter, A. C.; Head, M. R. (2002) Parental Monitoring and Knowledge of Children. U: Bornstein, M. H. (ur.) *Handbook of Parenting. Volume 3. Being and Becoming Parents.* Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, 461 – 485.
- Čudina-Obradović, M.; Obradović, J. (2006) *Psihologija braka i obitelji.* Zagreb: Golden marketing, Tehnička knjiga.
- Darling, N.; Steinberg, L. (1993) Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, 113 (3):487 – 496.
- Dejean, S. L.; McGeorge, C. R.; Stone Carlson, T. (2012) Attitudes Toward Never – Married Single Mothers And Fathers: Does Gender Matter? *Journal Of Feminist Family Therapy*, 24:121 – 138.
- Deković, M.; Raboteg-Šarić, Z. (1996) Roditeljski odgojni postupci i odnosi adolescenata s vršnjacima. *Društvena istraživanja*, 4-5 (30-31):427 – 445.
- Delale, E. A.; Pećnik, N. (2010) Učestalost i međudnosi korektivnih i preventivnih odgojnih postupaka majki djece predškoleske dobi. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (1):49 – 69.
- European Statistical System. URL:
<https://ec.europa.eu/CensusHub2/query.do?step=selectHyperCube&countrycode=en&clearSession=true> (29.6.2015.).
- Eurostat: Marriage and divorce statistics. URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics (29.6.2015.).
- Feltey, K. M. (2003) Single-parent families. U: Ponzetti, J. J. (ur.) *International Encyclopedia of Marriage and the Family: Volume 4, Second Edition.* New York: Macmillan Reference USA, 1515 – 1523.
- Fichten, C. S. (1988) Students with Physical Disabilities in Higher Education: Attitudes and Beliefs that Affect Integration. U: Yuker, H. E. (ur.) *Attitudes toward persons with disabilities*, New York: Springer Publishing Company.
- Fine, M. A. (1986) Perception of Stepparents: Variation in Stereotypes as a Function of Current Family Structure. *Journal of Marriage and Family*, 48:537 – 543.
- Fišer, S.; Marković, N.; Ogresta, J.; Radat, K. (2007) „Za“ i „o“ *jednoroditeljskim obiteljima.* Zagreb: Udruga za unapređenje kvalitete življenja LET.

- Galić, B. (2011) Žene i rad u suvremenom društvu – značaj „orodnjenog“ rada. *Sociologija i prostor*, 189 (1):25 – 48.
- Ganong, L. H.; Coleman, M. (1995) The Content of Mother Stereotypes. *Sex Roles*, 32 (7/8):495 – 513.
- Ganong, L. H.; Coleman, M.; Mapes D. (1990) A Meta-Analytic Review of Family Structure Stereotypes. *Journal of Marriage and Family*, 52 (2):287 - 297.
- Giddens, A.; Birdsall, K. (2007) *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
- Giddens, A. (1999) *Treći put: obnova socijaldemokracije*. Zagreb: Politička kultura.
- Gillespie, G. (2010) Family. U: O'Reilly, A. (ur.) *Encyclopedia of Motherhood: Volume 1*. London-New Delhi-Thousand Oaks-Singapore: Sage Publications, Inc., 380 – 383.
- Golombok, S.; Tasker, F., Murray, C. (1997) Children raised in fatherless families from infancy: Family relationships and the socioemotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 38:783 – 791.
- Gongla, P. A.; Thompson, E. H. (1987) Single-Parent Families. U: Sussman, M. B.; Steinmetz, S. K. (ur.) *Handbook of Marriage and the Family*. First edition. New York, London: Plenum Press, 397 – 419.
- Gotlib, A. (2010) „Bad“ mothers. U: O'Reilly, A. (ur.) *Encyclopedia of Motherhood: Volume 1*. London – New Delhi – Thousand Oaks – Singapore: Sage Publications, Inc., 101 – 103.
- Grant, K. B., Ray, J. A. (2009) *Home, School and Community Collaboration – Culturally Responsive Family Involvement*. Los Angeles: SAGE.
- Green, F. J. (2010a) Feminist Mothering. U: O'Reilly, A. (ur.) *Encyclopedia of Motherhood: Volume 1*. London – New Delhi – Thousand Oaks – Singapore: Sage Publications, Inc., 400 – 403.
- Green, F. J. (2010b) Intensive Mothering. U: O'Reilly, A. (ur.) *Encyclopedia of Motherhood: Volume 1*. London – New Delhi – Thousand Oaks – Singapore: Sage Publications, Inc., 573 – 574.
- Grozđanić, S. (2000) Jednoroditeljske obitelji prema uzrocima njihova nastanka. *Ljetopis socijalnog rada*, 7(2):169 – 182, URL: <http://hrcak.srce.hr/3730> (7.7.2015.).
- Halmi, A. (1997) Marginalizacija samohranih roditelja – strategije protiv isključenja. *Ljetopis Studijskog centra socijalnog rada*, 4:77 – 92.

- Haralambos, M.; Holborn, M. (2002) *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
- Hetherington, E. M.; Stanley-Hagan, M. (2002) Parenting in Divorced Families. U: Bornstein, M. H. (ur.) *Handbook of Parenting. Volume 3. Being and Becoming Parents*. Mahwah - New Jersey - London: Lawrence Erlbaum Associates, 287 – 317.
- Holden, K. C.; Smock, P. J. (1991) The Economic Costs of Marital Dissolution: Why Do Women Bear a Disproportionate Cost? *Annual Review of Sociology*, 17:51 – 78.
- Hurd, M. D.; Wise, D. A. (1989) The Wealth and Poverty of Widows: Assets Before and After the Husband's Death. U: Wise, D. A. (ur.) *Economics of Aging*. Chicago: University of Chicago Press, 177 – 199.
- Keresteš, G. (2001) Roditeljsko ponašanje i obiteljska klima u obiteljima samohranih majki. *Društvena istraživanja*, 4-5 (54-55):903 – 925.
- Klasnić, K.; Trako – Poljak, T. (2013) Koncept i metodologija istraživanja. U: Cifrić, I.; Trako – Poljak, T.; Klasnić, K. (ur.), *Hrvatski identitet u promjeni? Relacijski identiteti*. Zagreb: Hrvatsko sociološko društvo, Institut za društvena istraživanja, 13 – 23.
- Kušević, B. (2013) *Odgojne implikacije odgođenoga roditeljstva*. Neobjavljena doktorska disertacija. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Letherby, G. (2010) Employment and Motherhood. U: O'Reilly, A. (ur.) *Encyclopedia of Motherhood: Volume 1*. London-New Delhi-Thousand Oaks-Singapore: Sage Publications, Inc., 202 – 205.
- Lukaš, M.; Gazibara, S. (2010) Modaliteti suradničkih odnosa školskog pedagoga i roditelja. *Život i škola*, 24 (2):210 – 229.
- Ljubetić, M. (2007) *Biti kompetentan roditelj*. Zagreb: Mali profesor.
- MacCallum, F.; Golombok, S. (2004) Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8):1407 – 1419.
- Magnuson, K. A.; Duncan, G. J. (2002) Parents in poverty. U: Bornstein, M. H. (ur.) *Handbook of Parenting. Volume 4. Social Conditions and Applied Parenting*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, 95 – 123.

- Maleš, D. (2003) Afirmacija roditeljstva. U: Puljiz, V.; Bouillet, D. (ur.) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 275 – 302.
- Maleš, D. (1995) Od nijeme potpore do partnerstva između obitelji i škole. *Društvena istraživanja*, 5:75 – 88.
- Maleš, D. (1992) Usporedba nekih aspekata odgoja u potpunim i nepotpunim obiteljima. *Napredak: časopis za pedagoški teoriju i praksu*, 4:409 – 419.
- Maleš, D. (1988) *Obitelj i uloga spola: utjecaj roditelja na usvajanje uloge spola kod djece*. Zagreb: Školske novine.
- Mannis, V. S. (1999) Single Mothers by Choice. *Family Relations*, 48 (2):121 – 128.
- Matulić, T. (2003) Obiteljske vrijednosti i neki aspekti socijalne zaštite obitelji. U: Puljiz, V.; Bouillet, D. (ur.) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 119 – 162.
- Miljević-Ridički, R.; Pavin-Ivanec, T. (2008) Životna prilagođenost majki u različitim tipovima jednoroditeljskih mjačinskih obitelji te kognitivna uspješnost njihove djece. *Društvena istraživanja*, 3 (95):555 – 571.
- Mladenović, M. (1969) *Uvod u sociologiju porodice: opšti i posebni deo*. Beograd: Rad.
- Nobes, G.; Smith, M. (2002) Family Structure and the Physical Punishment of Children. *Journal of Family Issues*, 23(3):349 – 373.
- Obiteljski zakon. *Narodne novine*. 116/03 (2003).
- OECD (2011) Families are changing. *Doing Better for families*. URL: <http://www.oecd.org/els/family/47701118.pdf> (29.6.2015.).
- Olsen, G.; Fuller, M. L. (2008) *Home-School Relationship: Working Successfully with Parents and Families*. USA: Pearson.
- Pennington, D. C. (2001) *Osnove socijalne psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Petani, R. (2007) Pojam obitelji i suvremni smjerovi istraživanja obitelji. U: Previšić, V.; Šoljan, N. N.; Hrvatić, N. (ur.) *Pedagogija: prema cjeloživotnom obrazovanju i društvu znanja*. Zagreb: Hrvatsko pedagoško društvo, 513 – 522.
- Pettit, G. S.; Bates, J. E.; Dodge, K. A.; Meece, D. W. (1999) The Impact of After-School Peer Contact on Early Adolescent Externalizing Problems Is Moderated by Parental Monitoring, Perceived Neighborhood Safety, and Prior Adjustment. *Child Dev.*, 70 (3):768 – 778. Dostupno na URL: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2761644/> (27.7.2015.).

- Petz, B., Furlan, I., Kljajić, S., Kolesarić, V., Krizmanić, M., Szabo, S., Šverko, B. (1992) *Psihologijski rječnik*. Zagreb: Prosvjeta.
- Popis stanovništva 2001. godine. URL:
http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/Census2001/Popis/H01_02_09/H01_02_09_RH.html (29.6.2015.).
- Popis stanovništva 2011. godine. URL:
<http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (29.6.2015.).
- Puljiz, V.; Bouillet, D. (2003) Društvo, obitelj, obiteljska politika. U: Puljiz, V.; Bouillet, D. (ur.) *Nacionalna obiteljska politika*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, 11 – 55.
- Puljiz, V.; Zrinščak S. (2002) Hrvatska obiteljska politika u europskom kontekstu. *Revija za socijalnu politiku*, 9 (2):117 – 137.
- Raboteg-Šarić, Z.; Pećnik, N. (2009) Stavovi prema samohranom roditeljstvu. *Revija socijalne politike*, 17 (1):5 – 25.
- Raboteg-Šarić, Z.; Pećnik, N.; Josipović, V. (2003) *Jednoroditeljske obitelji: osobni doživljaj i stavovi okoline*. Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Raboteg-Šarić, Z.; Sakoman, S.; Brajša-Žganec, A. (2002) Stilovi roditeljskog odgoja, slobodno vrijeme i rizično ponašanje mladih. *Društvena istraživanja*, 11 (2-3):239 – 263.
- Rathus, S. A. (2000) *Temelji psihologije*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
- Rosić, V. (1998) *Obiteljska pedagogija*. Rijeka: Filozofski fakultet u Rijeci.
- Statistički ljetopis Republike Hrvatske (2014) URL:
http://www.dzs.hr/Hrv_Eng/ljetopis/2014/sljh2014.pdf (29.6.2015).
- Thomson, E.; Hanson, T. L.; McLanahan, S. S. (1994) Family Structure and Child Well-Being: Economic Resources vs. Parental Behaviors. *Social Forces*, 73 (1):221 – 242.
- Trent K.; South, S. J. (1992) Sociodemographic Status, Parental Background, Childhood Family Structure, and Attitudes toward Family Formation. *Journal of Marriage and Family*, 54 (2):427 – 439.
- Weinraub, M; Horvath, D. L.; Maray, B.G. (2002) Single parenthood. U: Bornstein, M. H. (ur.) *Handbook of Parenting. Volume 3. Being and Becoming Parents*. Mahwah, New Jersey, London: Lawrence Erlbaum Associates, 109 – 141.

- Wells Gladow, N.; Ray, M. P. (1986) The Impact of Informal Support Systems on the Well Being of Low Income Single Parents. *Family Relations*, 35 (1):113 – 123.
- Wilcox, S.; Aragaki, A.; Mouton, Ch. P.; Evenson, K. R.; Wassertheil-Smoller, S.; Loevinger, L. B. (2003) The Effects of Widowhood on Physical and Mental Health, Health Behaviours, and Health Outcomes: The Women's Health Initiative. *Health Psychology*, 22 (5):513 – 522.
- Worell, J. (1985) Single Mothers: Issues of Stigma. *Annual Convention of the American Psychological Association*. Washington DC.
- URL: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED272808.pdf> (3.7.2015.).
- Zakon o doplatku za djecu. *Narodne novine*. 12/2012.
- Zakon o mirovinskom osiguranju. *Narodne novine*. 93/15.
- Zakon o radu. *Narodne novine*. 93/14.
- Zick, C. D.; Smith, K. R. (1988) Recent Widowhood, Remarriage, and Changes in Economic Well-Being. *Journal of Marriage and Family*, 50 (1):233 – 244.

11. PRILOZI

Prilog 1. Faktorska analiza glavnih komponenata za subskalu Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške (bazična solucija)

Prilog 1.1. Udovice

Communalities

	Initial	Extraction
V26UDO_KONT_SOCPODR	1,000	,429
V27UDO_KONT_SOCPODR	1,000	,647
V28UDO_KONT_SOCPODR	1,000	,654
V29UDO_KONT_SOCPODR	1,000	,449
V30UDO_KONT_SOCPODR	1,000	,648
V31UDO_KONT_SOCPODR	1,000	,502
V32UDO_KONT_SOCPODR	1,000	,550

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,645	37,780	37,780	2,645	37,780	37,780
2	1,234	17,631	55,411	1,234	17,631	55,411
3	,884	12,628	68,039			
4	,729	10,410	78,448			
5	,628	8,973	87,421			
6	,491	7,013	94,434			
7	,390	5,566	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
V28UDO_KONT_SOCPODR	,796	,144
V32UDO_KONT_SOCPODR	,696	-,256
V27UDO_KONT_SOCPODR	,647	,478
V30UDO_KONT_SOCPODR	,623	-,510
V29UDO_KONT_SOCPODR	,614	,268
V31UDO_KONT_SOCPODR	,524	-,477
V26UDO_KONT_SOCPODR	,262	,600

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Prilog 1.2. Razvedene samohrane majke

Communalities

	Initial	Extraction
V26RAZV_KONT_SOCPOR	1,000	,527
V27RAZV_KONT_SOCPODR	1,000	,669
V28RAZV_KONT_SOCPODR	1,000	,595
V29RAZV_KONT_SOCPODR	1,000	,467
V30RAZV_KONT_SOCPODR	1,000	,643
V31RAZV_KONT_SOCPODR	1,000	,577
V32RAZV_KONT_SOCPODR	1,000	,449

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,593	37,049	37,049	2,593	37,049	37,049
2	1,334	19,050	56,099	1,334	19,050	56,099
3	,864	12,338	68,437			
4	,704	10,054	78,491			
5	,604	8,630	87,120			
6	,500	7,143	94,264			
7	,402	5,736	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
V28RAZV_KONT_SOCPODR	,748	-,186
V27RAZV_KONT_SOCPODR	,718	-,392
V29RAZV_KONT_SOCPODR	,662	-,169
V32RAZV_KONT_SOCPODR	,563	,364
V26RAZV_KONT_SOCPOR	,558	-,464
V31RAZV_KONT_SOCPODR	,435	,622
V30RAZV_KONT_SOCPODR	,511	,618

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Prilog 1.3. Samohrane majke po izboru

Communalities

	Initial	Extraction
V26IZB_KONT_SOCPOR	1,000	,382
V27IZB_KONT_SOCPODR	1,000	,718
V28IZB_KONT_SOCPODR	1,000	,674
V29IZB_KONT_SOCPODR	1,000	,364
V30IZB_KONT_SOCPODR	1,000	,665
V31IZB_KONT_SOCPODR	1,000	,654
V32IZB_KONT_SOCPODR	1,000	,456

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,645	37,789	37,789	2,645	37,789	37,789
2	1,267	18,107	55,896	1,267	18,107	55,896
3	,845	12,076	67,972			
4	,816	11,651	79,623			
5	,548	7,834	87,457			
6	,485	6,928	94,385			
7	,393	5,615	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
V28IZB_KONT_SOCPODR	,776	-,269
V27IZB_KONT_SOCPODR	,704	-,472
V32IZB_KONT_SOCPODR	,660	,140
V29IZB_KONT_SOCPODR	,603	-,029
V26IZB_KONT_SOCPOR	,544	-,294
V30IZB_KONT_SOCPODR	,473	,664
V31IZB_KONT_SOCPODR	,479	,651

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Prilog 2. Faktorska analiza glavnih komponenata za subskalu Potpora (bazična solucija)

Prilog 2.1. Udovice

Communalities

	Initial	Extraction
V04UDO_KVAL_POTP	1,000	,511
V05UDO_KVAL_POTP	1,000	,682
V14UDO_KVAL_POTP	1,000	,555
V19UDO_KVAL_POTP	1,000	,458
V23UDO_KVAL_POTP	1,000	,488
V25UDO_KVAL_POTP	1,000	,641

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,014	33,564	33,564	2,014	33,564	33,564
2	1,322	22,033	55,597	1,322	22,033	55,597
3	,878	14,634	70,232			
4	,763	12,719	82,950			
5	,602	10,031	92,982			
6	,421	7,018	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
V25UDO_KVAL_POTP	,778	-,188
V05UDO_KVAL_POTP	,707	-,426
V14UDO_KVAL_POTP	,674	-,318
V04UDO_KVAL_POTP	,369	,613
V23UDO_KVAL_POTP	,343	,609
V19UDO_KVAL_POTP	,447	,508

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Prilog 2.2. Razvedene samohrane majke

Communalities

	Initial	Extraction
V04RAZV_KVAL_POTP	1,000	,692
V05RAZV_KVAL_POTP	1,000	,640
V14RAZV_KVAL_POTP	1,000	,587
V19RAZV_KVAL_POTP	1,000	,450
V23RAZV_KVAL_POTP	1,000	,445
V25RAZV_KVAL_POTP	1,000	,682

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,017	33,620	33,620	2,017	33,620	33,620
2	1,479	24,647	58,267	1,479	24,647	58,267
3	,905	15,079	73,345			
4	,666	11,094	84,439			
5	,486	8,094	92,534			
6	,448	7,466	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component	
	1	2
V25RAZV_KVAL_POTP	,794	-,230
V05RAZV_KVAL_POTP	,684	-,415
V14RAZV_KVAL_POTP	,617	-,454
V04RAZV_KVAL_POTP	,462	,691
V19RAZV_KVAL_POTP	,370	,560
V23RAZV_KVAL_POTP	,434	,507

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 2 components extracted.

Prilog 2.3. Samohrane majke po izboru

Communalities

	Initial	Extraction
V04IZB_KVAL_POTP	1,000	,727
V05IZB_KVAL_POTP	1,000	,707
V14IZB_KVAL_POTP	1,000	,603
V19IZB_KVAL_POTP	1,000	,589
V23IZB_KVAL_POTP	1,000	,938
V25IZB_KVAL_POTP	1,000	,693

Extraction Method: Principal Component

Analysis.

Total Variance Explained

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	2,037	33,958	33,958	2,037	33,958	33,958
2	1,186	19,774	53,733	1,186	19,774	53,733
3	1,033	17,216	70,949	1,033	17,216	70,949
4	,703	11,716	82,664			
5	,613	10,216	92,881			
6	,427	7,119	100,000			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Component Matrix^a

	Component		
	1	2	3
V25IZB_KVAL_POTP	,794	-,141	,208
V05IZB_KVAL_POTP	,784	-,206	-,221
V14IZB_KVAL_POTP	,672	-,381	-,075
V04IZB_KVAL_POTP	,254	,749	-,319
V19IZB_KVAL_POTP	,486	,588	-,085
V23IZB_KVAL_POTP	,199	,269	,909

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. 3 components extracted.

Prilog 3. Prosječni rezultati čestica i frekvencije svih subskala

Subskala Ekonomska sigurnost

Čestice		f*					M	SD
		1	2	3	4	5		
V01 Samohrane majke mogu priuštiti djeci izvannastavne aktivnosti poput učenja stranog jezika, glazbene škole i sl.	Udovice	2	5	38	41	24	3,7	0,92
	Razvedene	0	7	26	50	27	3,9	0,85
	Po izboru	0	5	19	51	35	4,1	0,82
V07 Samohrane majke uglavnom su siromašne.	Udovice	19	35	40	15	1	2,5	0,97
	Razvedene	19	38	43	9	1	2,4	0,90
	Po izboru	35	40	32	2	1	2,0	0,88
V11 Samohrane majke uglavnom imaju nizak životni standard.	Udovice	24	31	33	21	1	2,5	1,06
	Razvedene	22	26	39	22	1	2,6	1,05
	Po izboru	34	40	29	6	1	2,1	0,93
V16 Samohrane majke uglavnom imaju riješeno stambeno pitanje.	Udovice	4	13	46	36	11	3,3	0,94
	Razvedene	3	31	47	22	7	3,0	0,92
	Po izboru	2	3	30	53	22	3,8	0,85
V20 Samohrane majke su u mogućnosti priuštiti djeci zdravu prehranu.	Udovice	1	5	38	42	24	3,8	0,88
	Razvedene	0	6	42	41	21	3,7	0,84
	Po izboru	0	2	25	48	35	4,1	0,79
V24 Samohrane majke mogu osigurati djeci stimulativno odgojno okruženje.	Udovice	0	3	22	57	28	4,0	0,75
	Razvedene	0	3	24	53	30	4,0	0,78
	Po izboru	0	3	13	60	34	4,1	0,72

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Subskala Psihičko zdravlje

Čestice		f*					M	SD
		1	2	3	4	5		
V02 Samohrane majke teško se nose sa svakodnevnim obavezama.	Udovice	6	15	36	42	11	3,3	1,02
	Razvedene	3	18	42	41	6	3,3	0,90
	Po izboru	10	40	30	22	8	2,8	1,09
V08 Samohrane majke su napete i nervozne.	Udovice	20	23	42	23	2	2,7	1,06
	Razvedene	17	19	33	39	2	2,9	1,11
	Po izboru	29	47	32	2	1	2,1	0,84
V12 Samohrane majke su razdražljive.	Udovice	24	22	39	21	4	2,6	1,13
	Razvedene	20	19	38	29	4	2,8	1,13
	Po izboru	29	41	34	5	1	2,2	0,90
V17 Samohrane majke emocionalno su nestabilne.	Udovice	23	26	37	18	6	2,6	1,15
	Razvedene	23	21	45	17	4	2,6	1,09
	Po izboru	41	40	27	2	0	1,9	0,83
V21 Samohrane majke su nezadovoljne svojim životom.	Udovice	10	23	51	21	5	2,9	0,97
	Razvedene	9	22	55	21	3	2,9	0,91
	Po izboru	25	47	29	6	3	2,2	0,96

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Subskala Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške

Čestice		f*					M	SD
		1	2	3	4	5		
V26 Država nedovoljno pomaže samohranim majkama.	Udovice	0	8	32	44	26	3,8	0,89
	Razvedene	0	10	26	47	27	3,8	0,91
	Po izboru	2	12	32	41	23	3,7	0,99
V27 Samohrane majke bi trebale dobivati veći iznos dječjeg doplatka od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	3	4	10	52	41	4,1	0,92
	Razvedene	4	4	24	45	33	3,9	0,96
	Po izboru	6	16	33	30	25	3,5	1,16
V28 Samohrane majke bi trebale dobivati posebne privilegije zbog svog statusa (npr. prednost pri upisu u vrtić, besplatan vrtić, besplatne školske knjige, besplatan produženi boravak u školi i sl.).	Udovice	3	4	16	55	32	4,0	0,91
	Razvedene	3	11	28	47	21	3,7	0,99
	Po izboru	6	25	31	34	14	3,2	1,11
V29 Učitelji/ce, te stručni/stručne suradnici/suradnice trebali/trebale bi pružati posebnu podršku samohranim majkama.	Udovice	4	3	18	56	29	3,9	0,93
	Razvedene	4	5	18	57	26	3,9	0,95
	Po izboru	6	5	29	48	22	3,7	1,02
V30 Odgojno-obrazovne institucije trebale bi se prilagoditi radnom vremenu samohranih majki.	Udovice	7	11	34	34	24	3,5	1,13
	Razvedene	8	12	33	34	23	3,5	1,16
	Po izboru	10	12	33	35	20	3,4	1,17
V31 Samohranim bi majkama trebalo osigurati mogućnost kliznog radnog vremena.	Udovice	2	2	18	45	43	4,1	0,88
	Razvedene	2	6	16	46	40	4,1	0,95
	Po izboru	5	5	19	45	36	3,9	1,05
V32 Samohrane majke bi trebale imati prednost pri zapošljavanju	Udovice	10	8	33	36	23	3,5	1,17
	Razvedene	10	10	39	33	18	3,4	1,14
	Po izboru	13	19	40	26	12	3,1	1,15

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Subskala Nadzor

Čestice		f*					M	SD
		1	2	3	4	5		
V03 Samohrane majke manje su upoznate sa slobodnim aktivnostima svoje djece od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	54	39	9	7	1	1,8	0,92
	Razvedene	51	38	12	9	0	1,8	0,93
	Po izboru	56	43	5	5	1	1,7	0,84
V09 Samohrane majke nedovoljno nadziru svoju djecu.	Udovice	37	45	24	4	0	2,0	0,84
	Razvedene	32	43	24	10	1	2,1	0,97
	Po izboru	41	48	19	2	0	1,8	0,77
V13 Samohrane majke nedovoljno su upoznate s kim se druže njihova djeca.	Udovice	37	47	21	5	0	2,0	0,84
	Razvedene	34	45	21	9	1	2,1	0,96
	Po izboru	40	53	15	2	0	1,8	0,74
V18 Samohrane majke poznaju većinu prijatelja svoje djece.	Udovice	0	1	48	43	18	3,7	0,75
	Razvedene	0	9	44	44	13	3,6	0,81
	Po izboru	0	1	35	54	20	3,9	0,72
V22 Samohrane majke nedovoljno su upoznate s time gdje im djeca provode slobodno vrijeme.	Udovice	28	44	34	4	0	2,1	0,84
	Razvedene	26	44	29	9	2	2,3	0,97
	Po izboru	31	49	28	1	1	3,5	0,81

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Subskala Potpora

Čestice		f*					M	SD
		1	2	3	4	5		
V04 Samohrane majke uključuju djecu u donošenje važnih odluka za obitelj.	Udovice	1	3	22	51	33	4,0	0,84
	Razvedene	0	6	36	41	27	3,8	0,87
	Po izboru	0	5	20	45	40	4,1	0,85
V05 Samohrane majke ostvaruju prisniji odnos s djecom od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	9	13	23	49	16	3,5	1,13
	Razvedene	9	17	42	31	11	3,2	1,07
	Po izboru	8	17	31	31	23	3,4	1,19
V14 Samohrane majke više raspravljaju s djecom o njihovim problemima od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	9	17	34	44	6	3,2	1,04
	Razvedene	10	17	40	36	7	3,1	1,05
	Po izboru	9	14	34	39	14	3,3	1,11
V19 Samohrane majke su brižne majke.	Udovice	1	0	10	53	46	4,3	0,71
	Razvedene	1	1	21	46	41	4,1	0,82
	Po izboru	1	0	10	45	54	4,4	0,73
V23 Samohrane majke se mogu posvetiti djeci u istoj mjeri kao i majke iz dvoroditeljske obitelji.	Udovice	5	30	28	27	20	3,3	1,18
	Razvedene	5	29	30	27	19	3,2	1,16
	Po izboru	5	18	28	36	23	3,5	1,13
V25 Samohrane majke pružaju više emocionalne podrške djeci od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	11	24	37	27	11	3,0	1,13
	Razvedene	11	29	46	18	6	2,8	1,01
	Po izboru	11	23	38	26	12	3,1	1,14

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Subskala Kažnjavanje

Čestice		f*					M	SD
		1	2	3	4	5		
V06 Samohrane majke češće upotrebljavaju fizičko kažnjavanje kao sredstvo discipliniranja od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	48	36	23	3	0	1,8	0,86
	Razvedene	44	32	27	7	0	2,0	0,95
	Po izboru	50	38	20	2	0	1,8	0,81
V10 Samohrane majke češće viču na djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	48	33	20	9	0	1,9	0,97
	Razvedene	36	33	23	18	0	2,2	1,08
	Po izboru	45	39	21	5	0	1,9	0,88
V15 Samohrane majke češće kritiziraju i grde svoju djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	25	50	27	8	0	2,2	0,86
	Razvedene	29	41	24	16	0	2,3	1,01
	Po izboru	30	51	23	6	0	2,1	0,84

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Prilog 4. Prosječni rezultati na subskalama za određene kategorije samohranog majčinstva koje su pokazale statističku značajnost (spol, godina studija, obiteljska struktura)

Prilog 4.1. Spol

Ekonomska sigurnost	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
		M	Ž	M	Ž
Čestice					
V01 Samohrane majke mogu priuštiti djeci izvannastavne aktivnosti poput učenja stranog jezika, glazbene škole i sl.	Udovice	3,6	3,8	0,7	0,81
	Po izboru	3,6	4,1	0,8	0,81
V07 Samohrane majke uglavnom su siromašne.	Udovice	2,8	2,5	0,6	0,99
	Po izboru	2,5	2,0	0,8	0,88
V11 Samohrane majke uglavnom imaju nizak životni standard.	Udovice	3,1	2,4	0,5	1,11
	Po izboru	2,9	2,0	0,5	0,93
V16 Samohrane majke uglavnom imaju riješeno stambeno pitanje.	Udovice	3,3	3,3	0,7	0,98
	Po izboru	3,7	3,8	0,8	0,86
V20 Samohrane majke su u mogućnosti priuštiti djeci zdravu prehranu.	Udovice	3,6	3,8	0,7	0,90
	Po izboru	3,6	4,1	0,7	0,78
V24 Samohrane majke mogu osigurati djeci stimulativno odgojno okruženje.	Udovice	3,4	4,1	0,8	0,72
	Po izboru	3,7	4,2	0,7	0,72

Ekonomska sigurnost		f *(M)					f *(Ž)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V01	Udovice	0	0	6	4	1	2	5	32	37	23
	Po izboru	0	0	6	3	2	0	5	13	48	33
V07	Udovice	0	3	7	1	0	19	32	33	14	1
	Po izboru	2	2	7	0	0	33	38	25	2	1
V11	Udovice	0	1	8	2	0	24	30	25	19	1
	Po izboru	0	2	8	1	0	34	38	21	5	1
V16	Udovice	0	1	6	4	0	4	12	40	32	11
	Po izboru	0	0	5	4	2	2	3	25	49	20
V20	Udovice	0	0	6	4	1	1	5	32	38	23
	Po izboru	0	0	6	4	1	0	2	19	44	34
V24	Udovice	0	2	3	6	0	0	1	19	51	28
	Po izboru	0	0	4	6	1	0	3	9	54	33

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
		M	Ž	M	Ž
Čestice					
V26 Država nedovoljno pomaže samohranim majkama.	Po izboru	3,1	3,7	1,4	0,93
V27 Samohrane majke bi trebale dobivati veći iznos dječjeg doplatka od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Po izboru	2,7	3,6	1,0	1,15
V28 Samohrane majke bi trebale dobivati posebne privilegije zbog svog statusa (npr. prednost pri upisu u vrtić, besplatan vrtić, besplatne školske knjige, besplatan produženi boravak u školi i sl.).	Po izboru	2,6	3,3	1,2	1,07
V29 Učitelji/ce, te stručni/stručne suradnici/suradnice trebali/trebale bi pružati posebnu podršku samohranim majkama.	Po izboru	3,2	3,7	1,2	0,99
V30 Odgojno-obrazovne institucije trebale bi se prilagoditi radnom vremenu samohranih majki.	Po izboru	2,6	3,5	1,2	1,14
V31 Samohranim bi majkama trebalo osigurati mogućnost kliznog radnog vremena.	Po izboru	3,5	4,0	1,3	1,01
V32 Samohrane majke bi trebale imati prednost pri zapošljavanju.	Po izboru	2,6	3,1	1,3	1,14

Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške		f*(M)					f*(Ž)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V26	Po izboru	2	1	4	2	2	0	11	28	39	21
V27	Po izboru	2	1	6	2	0	4	15	27	28	25
V28	Po izboru	3	2	3	3	0	3	23	28	31	14
V29	Po izboru	2	0	3	6	0	4	5	26	42	22
V30	Po izboru	3	2	3	3	0	7	10	30	32	20
V31	Po izboru	2	0	1	7	1	3	5	18	38	35
V32	Po izboru	3	2	2	4	0	10	17	38	22	12

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Nadzor	Čestice	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
			M	Ž	M	Ž
V03 Samohrane majke manje su upoznate sa slobodnim aktivnostima svoje djece od majki iz dvoroditeljskih obitelji.		Udovice	1,8	1,7	0,8	0,94
		Razvedene	2,3	1,8	1,0	0,92
		Po izboru	2,4	1,6	1,2	0,76
V09 Samohrane majke nedovoljno nadziru svoju djecu.		Udovice	2,3	1,9	0,7	0,85
		Razvedene	2,6	2,1	0,8	0,93
		Po izboru	2,3	1,8	0,8	0,76
V13 Samohrane majke nedovoljno su upoznate s kim se druže njihova djeca.		Udovice	2,6	1,9	0,7	0,84
		Razvedene	2,6	2,0	0,8	0,96
		Po izboru	2,4	1,8	0,7	0,72
V18 Samohrane majke poznaju većinu prijatelja svoje djece.		Udovice	3,4	3,8	0,7	0,74
		Razvedene	3,0	3,6	0,6	0,80
		Po izboru	3,5	3,9	0,5	0,73
V22 Samohrane majke nedovoljno su upoznate s time gdje im djeca provode slobodno vrijeme.		Udovice	2,4	2,1	0,8	0,84
		Razvedene	2,8	2,2	1,1	0,94
		Po izboru	2,4	2,0	0,7	0,82

Nadzor		f*(M)					f*(Ž)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V03	Udovice	4	5	2	0	0	50	34	7	7	1
	Razvedene	2	6	1	2	0	49	32	11	7	0
	Po izboru	2	6	1	1	1	54	37	4	4	0
V09	Udovice	1	6	4	0	0	36	39	20	4	0
	Razvedene	0	6	3	2	0	32	37	21	8	1
	Po izboru	2	4	5	0	0	39	44	14	2	0
V13	Udovice	1	3	7	0	0	36	44	14	5	0
	Razvedene	1	4	5	1	0	33	41	16	8	1
	Po izboru	1	5	5	0	0	39	48	10	2	0
V18	Udovice	0	0	8	2	1	0	1	40	41	17
	Razvedene	0	2	7	2	0	0	7	37	42	13
	Po izboru	0	0	6	5	0	0	1	29	49	20
V22	Udovice	1	6	3	1	0	27	38	31	3	0
	Razvedene	0	6	2	2	1	26	38	27	7	1
	Po izboru	1	5	5	0	0	30	44	23	1	1

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Kažnjavanje	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
		M	Ž	M	Ž
Čestice V06 Samohrane majke češće upotrebljavaju fizičko kažnjavanje kao sredstvo discipliniranja od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	2,6	1,8	0,7	0,84
	Razvedene	2,7	1,9	0,8	0,94
	Po izboru	2,5	1,7	0,8	0,78
V10 Samohrane majke češće viču na djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	2,2	1,9	0,9	0,98
	Razvedene	2,8	2,1	0,9	1,07
	Po izboru	2,5	1,8	1,0	0,84
V15 Samohrane majke češće kritiziraju i grde svoju djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	2,6	2,1	0,7	0,87
	Razvedene	2,8	2,1	0,9	1,00
	Po izboru	2,5	2,0	1,0	0,81

Kažnjavanje		f*(M)					f*(Ž)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V06	Udovice	0	6	4	1	0	48	30	19	2	0
	Razvedene	0	5	4	2	0	44	27	23	5	0
	Po izboru	1	5	4	1	0	49	33	16	1	0
V10	Udovice	2	6	2	1	0	46	27	18	8	0
	Razvedene	1	3	4	3	0	35	30	19	15	0
	Po izboru	2	4	3	2	0	43	35	18	3	0
V15	Udovice	0	6	4	1	0	25	44	23	7	0
	Razvedene	0	5	3	3	0	29	36	21	13	0
	Po izboru	2	4	3	2	0	28	47	20	4	0

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Prilog 4.2. Godina studija

Psihičko zdravlje	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
		1.*	4.	1.	4.
Čestice					
V02 Samohrane majke teško se nose sa svakodnevnim obavezama.	Udovice	3,3	3,3	1,08	0,94
	Razvedene	3,2	3,3	1,05	0,76
V08 Samohrane majke su napete i nervozne.	Udovice	2,8	2,6	1,09	1,03
	Razvedene	3,1	2,8	1,11	1,09
V12 Samohrane majke su razdražljive.	Udovice	3,0	2,4	1,02	1,15
	Razvedene	3,1	2,6	0,92	1,24
V17 Samohrane majke emocionalno su nestabilne.	Udovice	3,0	2,3	1,02	1,73
	Razvedene	2,9	2,4	0,86	1,19
V21 Samohrane majke su nezadovoljne svojim životom.	Udovice	3,0	2,8	0,93	0,99
	Razvedene	2,9	2,9	0,81	0,98

*prva godina preddiplomskog studija (prva godina)

**prva godina diplomskog studija (četvrta godina)

Psihičko zdravlje		f*(1. GODINA)					f*(4. GODINA)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V02	Udovice	3	7	15	17	6	3	8	21	25	5
	Razvedene	3	9	15	17	4	0	9	27	24	2
V08	Udovice	8	8	18	13	1	12	15	24	10	1
	Razvedene	7	6	11	24	0	10	13	22	15	2
V12	Udovice	5	8	20	13	2	19	14	19	8	2
	Razvedene	4	6	20	18	0	16	13	18	11	4
V17	Udovice	5	9	17	16	1	18	17	20	2	5
	Razvedene	4	7	25	12	0	19	14	20	5	4
V21	Udovice	1	13	22	8	4	9	10	29	13	1
	Razvedene	2	11	26	8	1	7	11	29	13	2

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Nadzor	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
		1.	4.	1.	4.
Čestice					
V03 Samohrane majke manje su upoznate sa slobodnim aktivnostima svoje djece od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	1,8	1,7	0,73	1,06
	Razvedene	1,9	1,7	0,87	0,98
V09 Samohrane majke nedovoljno nadziru svoju djecu.	Udovice	2,0	1,9	0,82	0,86
	Razvedene	2,2	2,1	0,95	0,99
V13 Samohrane majke nedovoljno su upoznate s kim se druže njihova djeca.	Udovice	2,2	1,7	0,85	0,79
	Razvedene	2,3	1,9	0,86	1,01
V18 Samohrane majke poznaju većinu prijatelja svoje djece.	Udovice	3,7	3,7	0,78	0,73
	Razvedene	3,5	3,6	0,85	0,79
V22 Samohrane majke nedovoljno su upoznate s time gdje im djeca provode slobodno vrijeme.	Udovice	2,3	2,0	0,87	1,03
	Razvedene	2,4	2,1	0,80	0,91

*prva godina preddiplomskog studija (prva godina)

**prva godina diplomskog studija (četvrta godina)

Nadzor		f *(1. GODINA)					f *(4. GODINA)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V03	Udovice	19	23	5	1	0	35	16	4	6	1
	Razvedene	17	21	7	3	0	34	17	5	6	0
V09	Udovice	13	22	11	2	0	24	23	13	2	0
	Razvedene	11	21	10	6	0	21	22	14	4	1
V13	Udovice	10	21	14	3	0	27	26	7	2	0
	Razvedene	9	22	13	4	0	25	23	8	5	1
V18	Udovice	0	1	22	18	8	0	0	27	25	10
	Razvedene	0	5	20	17	6	0	4	24	27	7
V22	Udovice	10	18	17	3	0	18	26	17	1	0
	Razvedene	9	18	15	4	2	17	26	14	5	0

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Potpora	Čestice	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
			1.	4.	1.	4.
V04 Samohrane majke uključuju djecu u donošenje važnih odluka za obitelj.		Udovice	4,1	4,0	0,81	0,86
		Razvedne	3,8	3,9	0,86	0,88
		Po izboru	4,1	4,1	0,79	0,90
V05 Samohrane majke ostvaruju prisniji odnos s djecom od majki iz dvoroditeljskih obitelji.		Udovice	3,8	3,2	0,84	1,25
		Razvedne	3,4	3,0	0,82	1,19
		Po izboru	3,8	3,0	1,06	1,22
V14 Samohrane majke više raspravljaju s djecom o njihovim problemima od majki iz dvoroditeljskih obitelji.		Udovice	3,6	2,9	0,97	1,00
		Razvedne	3,4	2,9	1,01	1,03
		Po izboru	3,7	3,1	1,00	1,13
V19 Samohrane majke su brižne majke.		Udovice	4,4	4,2	0,57	0,80
		Razvedne	4,2	4,1	0,78	0,85
		Po izboru	4,5	4,3	0,55	0,83
V23 Samohrane majke se mogu posvetiti djeci u istoj mjeri kao i majke iz dvoroditeljske obitelji.		Udovice	3,5	3,0	1,09	1,20
		Razvedne	3,5	3,1	1,01	1,24
		Po izboru	3,8	3,3	0,88	1,26
V25 Samohrane majke pružaju više emocionalne podrške djeci od majki iz dvoroditeljskih obitelji.		Udovice	3,4	2,7	1,05	1,09
		Razvedne	3,1	2,6	0,95	1,00
		Po izboru	3,4	2,8	1,01	1,16

*prva godina preddiplomskog studija (prva godina)

**prva godina diplomskog studija (četvrta godina)

Potpora		f *(1. GODINA)					f *(4. GODINA)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V04	Udovice	0	1	11	20	16	1	2	11	31	17
	Razvedene	0	2	19	16	11	0	4	17	25	16
	Po izboru	0	0	12	18	18	0	5	8	27	22
V05	Udovice	1	2	10	27	28	8	11	13	22	8
	Razvedene	1	3	22	18	4	8	14	20	13	7
	Po izboru	1	5	13	15	14	7	12	18	16	9
V14	Udovice	2	5	10	26	5	7	12	24	18	1
	Razvedene	2	6	16	18	6	8	11	24	18	1
	Po izboru	2	4	11	23	8	7	10	23	16	6
V19	Udovice	0	0	2	26	20	1	0	8	27	26
	Razvedene	0	1	8	21	18	1	0	13	25	23
	Po izboru	0	0	1	22	25	1	0	9	23	29
V23	Udovice	1	9	12	16	10	4	21	16	11	10
	Razvedene	1	7	17	15	8	4	22	13	12	11
	Po izboru	0	4	13	21	10	5	14	15	15	13
V25	Udovice	2	6	17	15	8	9	18	20	12	3
	Razvedene	2	9	23	10	4	9	20	23	8	2
	Po izboru	2	5	19	15	7	9	18	19	11	5

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Kažnjavanje	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
		1.	4.	1.	4.
Čestice					
V06 Samohrane majke češće upotrebljavaju fizičko kažnjavanje kao sredstvo discipliniranja od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	2,3	1,7	0,94	0,90
	Razvedene	1,9	1,7	0,81	0,81
V10 Samohrane majke češće viču na djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	2,0	1,8	0,96	0,98
	Razvedene	2,5	2,0	1,09	1,02
V15 Samohrane majke češće kritiziraju i grde svoju djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Udovice	2,4	2,0	0,90	0,77
	Razvedene	2,5	2,1	1,03	0,96

*prva godina preddiplomskog studija (prva godina)

**prva godina diplomskog studija (četvrta godina)

Kažnjavanje		f *(1. GODINA)					f* (4. GODINA)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V06	Udovice	15	17	15	1	0	33	19	8	2	0
	Razvedene	12	15	17	4	0	32	17	10	3	0
V10	Udovice	17	17	10	4	0	31	16	10	5	0
	Razvedene	11	14	12	11	0	25	19	11	7	0
V15	Udovice	6	22	13	7	0	19	28	14	1	0
	Razvedene	9	17	12	10	0	20	24	12	6	0

* 1 = uopće se ne slažem; 2 = ne slažem se; 3 = ne znam/nisam siguran/na; 4 = slažem se; 5 = u potpunosti se slažem

Prilog 4.3. Obiteljska struktura

Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške	Kategorije samohranog majčinstva	M		SD	
		1*	2**	1*	2**
Čestice					
V26 Država nedovoljno pomaže samohranim majkama.	Po izboru	3,7	3,6	1,1	0,9
V27 Samohrane majke bi trebale dobivati veći iznos dječjeg doplatka od majki iz dvoroditeljskih obitelji.	Po izboru	4,0	3,4	1,0	1,2
V28 Samohrane majke bi trebale dobivati posebne privilegije zbog svog statusa (npr. prednost pri upisu u vrtić, besplatan vrtić, besplatne školske knjige, besplatan produženi boravak u školi i sl.).	Po izboru	3,7	3,2	1,1	1,1
V29 Učitelji/ce, te stručni/stručne suradnici/suradnice trebali/trebale bi pružati posebnu podršku samohranim majkama.	Po izboru	4,1	3,6	0,9	1,0
V30 Odgojno-obrazovne institucije trebale bi se prilagoditi radnom vremenu samohranih majki.	Po izboru	3,7	3,3	1,2	1,2
V31 Samohranim bi majkama trebalo osigurati mogućnost kliznog radnog vremena.	Po izboru	4,2	3,9	0,9	1,1
V32 Samohrane majke bi trebale imati prednost pri zapošljavanju.	Po izboru	3,5	3,0	1,1	1,2

*1=ispitanici i ispitanice iz jednoroditeljskih obitelji

**2= ispitanici i ispitanice iz dvoroditeljskih obitelji

Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške		f (1*)					f (2**)				
		1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
V26	Po izboru	0	3	3	5	4	2	9	29	36	19
V27	Po izboru	0	1	4	4	6	6	15	29	26	19
V28	Po izboru	0	3	2	6	4	6	22	29	28	10
V29	Po izboru	0	1	3	5	6	6	4	26	43	16
V30	Po izboru	1	0	6	3	5	9	12	27	32	15
V31	Po izboru	0	1	2	5	7	5	4	17	40	29
V32	Po izboru	0	3	4	5	3	13	16	36	21	9

*1=ispitanici i ispitanice iz jednoroditeljskih obitelji

**2= ispitanici i ispitanice iz dvoroditeljskih obitelji

Prilog 5. Pregled postotaka na svim česticama u anketnom upitniku

Molimo Vas da zaokruživanjem odgovarajućih brojki na priloženim ljestvicama procijenite u kojoj mjeri se Vi osobno slažete sa svakom od navedenih tvrdnji i to za svaku od 3 kategorije samohranog majčinstva.

Brojke predstavljaju sljedeće odgovore:

1 – uopće se ne slažem 2- ne slažem se 3- ne znam, nisam siguran/na 4- slažem se 5- u potpunosti se slažem

Samohrane majke...

1. ... mogu priuštiti djeci izvannastavne aktivnosti poput učenja stranog jezika, glazbene škole i sl.

UDOVICE	1,8	4,5	34,5	37,3	21,8
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	0,0	6,4	23,6	45,5	24,5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	0,0	4,5	17,3	46,4	31,8

2. ... teško se nose sa svakodnevnim obavezama.

UDOVICE	5,5	13,6	32,7	38,2	10,0
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	2,7	16,4	38,2	37,3	5,5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	9,1	36,4	27,3	20,0	7,3

3. ... manje su upoznate sa slobodnim aktivnostima svoje djece od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	49,1	35,5	8,2	6,4	0,9
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	46,4	34,5	10,9	8,2	0,0
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	50,9	39,1	4,5	4,5	0,9

4. ... uključuju djecu u donošenje važnih odluka za obitelj.

UDOVICE	0,9	2,7	20,0	46,4	30,0
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	0,0	5,5	32,7	37,3	24,5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	0,0	4,5	18,2	40,9	36,4

5. ... ostvaruju prisniji odnos s djecom od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	8,2	11,8	20,9	44,5	14,5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	8,2	15,5	38,2	28,2	10,0
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	7,3	15,5	28,2	28,2	20,9

6. ... češće upotrebljavaju fizičko kažnjavanje kao sredstvo discipliniranja od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	43,6	32,7	20,9	2,7	0,0
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	40,0	29,1	24,5	6,4	0,0
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	45,5	34,5	18,2	1,8	0,0

7. ... uglavnom su siromašne.						
	UDOVICE	17,3	31,8	36,4	13,6	0,9
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	17,3	34,5	39,1	8,2	0,9
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	31,8	36,4	29,1	1,8	0,9
8. ... su napete i nervozne.						
	UDOVICE	18,2	20,9	38,2	20,9	1,8
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	15,5	17,3	30,0	35,5	1,8
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	26,4	42,7	28,2	1,8	0,9
9. ... nedovoljno nadziru svoju djecu.						
	UDOVICE	33,6	40,9	21,8	3,6	0,0
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	29,1	39,1	21,8	9,1	0,9
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	37,3	43,6	17,3	1,8	0,0
10. ... češće viču na djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.						
	UDOVICE	43,6	30,0	18,2	8,2	0,0
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	32,7	30,0	20,9	16,4	0,0
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	40,9	35,5	19,1	4,5	0,0
11. ... uglavnom imaju nizak životni standard.						
	UDOVICE	21,8	28,2	30,0	19,1	0,9
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	20,0	23,6	35,5	20,0	0,9
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	30,9	36,4	26,4	5,5	0,9
12. ... su razdražljive.						
	UDOVICE	21,8	20,0	35,5	19,1	3,6
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	18,2	17,3	34,5	26,4	3,6
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	26,4	37,3	30,9	4,5	0,9
13. ... nedovoljno su upoznate s kim se druže njihova djeca.						
	UDOVICE	33,6	42,7	19,1	4,5	0,0
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	30,9	40,9	19,1	4,5	0,0
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	36,4	48,2	13,6	1,8	0,0
14. više raspravljaju s djecom o njihovim problemima od majki iz dvoroditeljskih obitelji.						
	UDOVICE	8,2	15,5	30,9	40,0	5,5
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	9,1	15,5	36,4	32,7	6,4
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	8,2	12,7	30,9	35,5	12,7

15. ... češće kritiziraju i grde svoju djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.						
	UDOVICE	22,7	45,5	24,5	7,3	0,0
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	26,4	37,3	21,8	14,5	0,0
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	27,3	46,4	20,9	5,5	0,0
16. ... uglavnom imaju riješeno stambeno pitanje.						
	UDOVICE	3,6	11,8	41,8	32,7	10,0
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	2,7	28,2	42,7	20,0	6,4
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1,8	2,7	27,3	48,2	20,0
17. ... emocionalno su nestabilne.						
	UDOVICE	20,9	23,6	33,6	16,4	5,5
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	20,9	19,1	40,9	15,5	3,6
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	37,3	36,4	24,5	1,8	0,0
18. ... poznaju većinu prijatelja svoje djece.						
	UDOVICE	0,0	0,9	43,6	39,1	16,4
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	0,0	8,2	40,0	40,0	11,8
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	0,0	0,8	31,8	49,1	18,2
19. ... su brižne majke.						
	UDOVICE	0,9	0,0	9,1	48,2	41,8
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	0,9	0,9	19,1	41,8	37,3
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	0,9	0,0	9,1	40,9	49,1
20. ... su u mogućnosti priuštiti djeci zdravu prehranu.						
	UDOVICE	0,9	4,5	34,5	38,2	21,8
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	0,0	5,5	38,2	37,3	19,1
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	0,0	1,8	22,7	43,6	31,8
21. ... su nezadovoljne svojim životom.						
	UDOVICE	9,1	20,9	46,4	19,1	4,5
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	8,2	20,0	50,0	19,1	2,7
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	22,7	42,7	26,4	5,5	2,7
22. ... nedovoljno su upoznate s time gdje im djeca provode slobodno vrijeme.						
	UDOVICE	25,5	40,0	30,9	3,6	0,0
	SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	23,6	40,0	26,4	8,2	1,8
	SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	28,2	44,5	25,5	0,9	0,9

23. ... se mogu posvetiti djeci u istoj mjeri kao i majke iz dvoroditeljske obitelji.						
UDOVICE	4,5	27,3	25,5	24,5	18,2	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	4,5	26,4	27,3	24,5	17,3	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	4,5	16,4	25,5	32,7	20,9	
24. ... mogu osigurati djeci stimulatívno odgojno okruženje.						
UDOVICE	0,0	2,7	20,0	51,8	25,5	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	0,0	2,7	21,8	48,2	27,3	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	0,0	2,7	11,8	54,5	30,9	
25. ... pružaju više emocionalne podrške djeci od majki iz dvoroditeljskih obitelji.						
UDOVICE	10,0	21,8	33,6	24,5	10,0	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	10,0	26,4	41,8	16,4	5,5	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	10,0	20,9	34,5	23,6	10,9	
26. Država nedovoljno pomaže samohranim majkama.						
UDOVICE	0,0	7,3	29,1	40,0	23,6	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	0,0	9,1	23,6	42,7	24,5	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1,8	10,9	29,1	37,3	20,9	
27. Samohrane majke bi trebale dobivati veći iznos dječjeg doplatka od majki iz dvoroditeljskih obitelji.						
UDOVICE	2,7	3,6	9,1	47,3	37,3	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	3,6	3,6	21,8	40,9	30,0	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	5,5	14,5	30,0	27,3	22,7	
28. Samohrane majke bi trebale dobivati posebne privilegije zbog svog statusa (npr. prednost pri upisu u vrtić, besplatan vrtić, besplatne školske knjige, besplatan produženi boravak u školi i sl.).						
UDOVICE	2,7	3,6	14,5	50,0	29,1	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	2,7	10,0	25,5	42,7	19,1	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	5,5	22,7	28,2	30,9	12,7	
29. Učitelji/ce, te stručni/stručne suradnici/suradnice trebali/trebale bi pružati posebnu podršku samohranim majkama.						
UDOVICE	3,6	2,7	16,4	50,0	26,4	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	3,6	4,5	16,4	51,8	23,6	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	5,5	4,5	26,4	43,6	20,0	
30. Odgojno-obrazovne institucije trebale bi se prilagoditi radnom vremenu samohranih majki.						
UDOVICE	6,4	10,0	30,9	30,9	21,8	
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	7,3	10,9	30,0	30,0	20,9	
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	9,1	10,9	30,0	31,8	18,2	

31. Samohranim bi majkama trebalo osigurati mogućnost kliznog radnog vremena.					
UDOVICAMA	1,8	1,8	16,4	40,9	39,1
SAMOHRANIM RAZVEDENIM MAJKAMA	1,8	5,5	14,5	41,8	36,4
SAMOHRANIM MAJKAMA PO IZBORU	4,5	4,5	17,3	40,9	32,7
32. Samohrane majke bi trebale imati prednost pri zapošljavanju.					
UDOVICE	9,1	7,3	30,0	32,7	20,9
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	9,1	9,1	35,5	30,0	16,4
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	11,8	17,3	36,4	23,6	10,9

Prilog 6. Korišten upitnik

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU • FILOZOFSKI FAKULTET
IVANA LUČIĆA 3, ZAGREB
ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU
ODSJEK ZA PEDAGOGIJU

Poštovani, poštovana,

ispunjavanjem ovog anketnog upitnika pomažete u izradi diplomskog rada studentice Nadje Čekolj na Odsjeku za sociologiju i Odsjeku za pedagogiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Njime se ispituju Vaši stavovi prema samohranom majčinstvu, odnosno stavovi prema pojedinim kategorijama samohranog majčinstva ovisno o uzroku nastajanja jednoroditeljske obiteljske strukture.

Upitnik je anonimn i Vaše je sudjelovanje dobrovoljno, stoga možete odustati u bilo kojem trenutku. Svaki Vaš odgovor nam je dragocjen pa Vas molimo da upitnik ispunite u cijelosti, u protivnom nećemo moći koristiti Vaše odgovore. Nakon što pročitate pojedine tvrdnje, bez mnogo razmišljanja zaokružite prvi odgovor koji Vam padne na pamet. Ne zaboravite da nema točnih i netočnih odgovora, važno je samo da su Vaši odgovori u potpunosti iskreni.

Unaprijed zahvaljujemo na suradnji!

Zagreb, svibanj 2015.

Tijekom ispunjavanja upitnika, molimo da imate na umu da se tvrdnje u upitniku odnose samo na one samohrane majke za koje se pretpostavlja da su isključivo samohrane, odnosno da **trenutno nemaju partnera s kojim su u vezi**.

U skladu s time, molimo Vas da u upitniku za svaku navedenu tvrdnju procijenite svoj **stav za svaku od tri navedene kategorije samohranog majčinstva**:

1. **UDOVICE** – majke koje samostalno odgajaju djecu nakon smrti supruga
2. **SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE** – majke koje nakon razvoda braka postaju primarne skrbnice svojoj djeci (dominantno samostalno skrbe o djeci, uz moguću pomoć djetetova oca)
3. **SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU** – neudane žene koje se samostalno odlučuju na majčinstvo bez partnera

Molimo Vas da zaokruživanjem odgovarajućih brojki na priloženim ljestvicama procijenite u kojoj mjeri se Vi osobno slažete sa svakom od navedenih tvrdnji i to za svaku od 3 kategorije samohranog majčinstva.

Brojke predstavljaju sljedeće odgovore:

1 – uopće se ne slažem 2- ne slažem se 3- ne znam, nisam siguran/na 4- slažem se 5- u potpunosti se slažem

Samohrane majke...

1. ... mogu priuštiti djeci izvannastavne aktivnosti poput učenja stranog jezika, glazbene škole i sl.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

2. ... teško se nose sa svakodnevnim obavezama.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

3. ... manje su upoznate sa slobodnim aktivnostima svoje djece od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

4. ... uključuju djecu u donošenje važnih odluka za obitelj.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

Na jednak način i dalje zaokruživanjem odgovarajućih brojni na priloženim ljestvicama procijenite u kojoj mjeri se Vi osobno slažete sa svakom od navedenih tvrdnji i to za svaku od 3 kategorije samohranog majčinstva.

Brojke predstavljaju sljedeće odgovore:

1 – uopće se ne slažem 2- ne slažem se 3- ne znam, nisam siguran/na 4- slažem se 5- u potpunosti se slažem

Samohrane majke...

5. ... ostvaruju prisniji odnos s djecom od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

6. ... češće upotrebljavaju fizičko kažnjavanje kao sredstvo discipliniranja od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

7. ... uglavnom su siromašne.

UDOVICE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

8. ... su napete i nervozne.

UDOVICE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

9. ... nedovoljno nadziru svoju djecu.

UDOVICE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

10. ... češće viču na djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

11. ... uglavnom imaju nizak životni standard.

UDOVICE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5

SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

Na jednak način i dalje zaokruživanjem odgovarajućih brojni na priloženim ljestvicama procijenite u kojoj mjeri se Vi osobno slažete sa svakom od navedenih tvrdnji i to za svaku od 3 kategorije samohranog majčinstva.

Brojke predstavljaju sljedeće odgovore:

1 – uopće se ne slažem 2- ne slažem se 3- ne znam, nisam siguran/na 4- slažem se 5- u potpunosti se slažem

Samohrane majke...

12. ... su razdražljive.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

13. ... nedovoljno su upoznate s kim se druže njihova djeca.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

14. ... više raspravljaju s djecom o njihovim problemima od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

15. ... češće kritiziraju i grde svoju djecu od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

16. ... uglavnom imaju riješeno stambeno pitanje.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

17. ... emocionalno su nestabilne.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

18. ... poznaju većinu prijatelja svoje djece.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

Na jednak način i dalje zaokruživanjem odgovarajućih brojki na priloženim ljestvicama procijenite u kojoj mjeri se Vi osobno slažete sa svakom od navedenih tvrdnji i to za svaku od 3 kategorije samohranog majčinstva.

Brojke predstavljaju sljedeće odgovore:

1 – uopće se ne slažem 2- ne slažem se 3- ne znam, nisam siguran/na 4- slažem se 5- u potpunosti se slažem

Samohrane majke...

19. ... su brižne majke.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

20. ... su u mogućnosti priuštiti djeci zdravu prehranu.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

21. ... su nezadovoljne svojim životom.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

22. ... nedovoljno su upoznate s time gdje im djeca provode slobodno vrijeme.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

23. ... se mogu posvetiti djeci u istoj mjeri kao i majke iz dvoroditeljske obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

24. ... mogu osigurati djeci stimulatивно odgojno okruženje.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

25. ... pružaju više emocionalne podrške djeci od majki iz dvoroditeljskih obitelji.

UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

Molimo Vas da zaokruživanjem odgovarajućih brojki na priloženim ljestvicama procijenite u kojoj mjeri se Vi osobno slažete sa svakom od navedenih tvrdnji i to za svaku od 3 kategorije samohranog majčinstva.

Brojke predstavljaju sljedeće odgovore:

1 – uopće se ne slažem 2- ne slažem se 3- ne znam, nisam siguran/na 4- slažem se 5- u potpunosti se slažem

1. Država nedovoljno pomaže samohranim majkama.					
UDOVICAMA	1	2	3	4	5
SAMOHRANIM RAZVEDENIM MAJKAMA	1	2	3	4	5
SAMOHRANIM MAJKAMA PO IZBORU	1	2	3	4	5
2. Samohrane majke bi trebale dobivati veći iznos dječjeg doplatka od majki iz dvoroditeljskih obitelji.					
UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5
3. Samohrane majke bi trebale dobivati posebne privilegije zbog svog statusa (npr. prednost pri upisu u vrtić, besplatan vrtić, besplatne školske knjige, besplatan produženi boravak u školi i sl.).					
UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5
4. Učitelji/ce, te stručni/stručne suradnici/suradnice trebali/trebale bi pružati posebnu podršku samohranim majkama.					
UDOVICAMA	1	2	3	4	5
SAMOHRANIM RAZVEDENIM MAJKAMA	1	2	3	4	5
SAMOHRANIM MAJKAMA PO IZBORU	1	2	3	4	5
5. Odgojno-obrazovne institucije trebale bi se prilagoditi radnom vremenu samohranih majki.					
UDOVICA	1	2	3	4	5
SAMOHRANIH RAZVEDENIH MAJKI	1	2	3	4	5
SAMOHRANIIH MAJKI PO IZBORU	1	2	3	4	5
6. Samohranim bi majkama trebalo osigurati mogućnost kliznog radnog vremena.					
UDOVICAMA	1	2	3	4	5
SAMOHRANIM RAZVEDENIM MAJKAMA	1	2	3	4	5
SAMOHRANIM MAJKAMA PO IZBORU	1	2	3	4	5
7. Samohrane majke bi trebale imati prednost pri zapošljavanju.					
UDOVICE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE RAZVEDENE MAJKE	1	2	3	4	5
SAMOHRANE MAJKE PO IZBORU	1	2	3	4	5

1. Kojeg ste spola?

2. Koja od sljedećih izjava najbolje opisuje Vas osobno?

1. Religiozan/na sam u skladu s crkvenim učenjem
2. Religiozan/na sam na svoj način
3. Nisam siguran jesam li religiozan/na ili ne
4. Nisam religiozan/na
5. Protivnik/ca sam vjere

3. U kakvoj ste obiteljskoj strukturi proveli najveći dio svog života?

1. U dvoroditeljskoj obitelji (dva roditelja u braku)
2. U izvanbračnoj zajednici (dva roditelja izvan braka)
3. U jednoroditeljskoj majčinskoj obitelji uzrokovane smrću oca
4. U jednoroditeljskoj očinskoj obitelji uzrokovane smrću majke
5. U jednoroditeljskoj majčinskoj obitelji uzrokovane razvodom
6. U jednoroditeljskoj očinskoj obitelji uzrokovane razvodom
7. U nekoj drugoj _____

4. Koji je najviši stupanj završenog obrazovanja Vaših roditelja (skrbnika)?
(Ostavite prazno ako nije primjenjivo na Vas)

1. Majka

1. Osnovna škola
2. Srednja škola
3. Viša škola ili fakultet
4. Magisterij, doktorat, specijalizacija ili više

2. Otac

1. Osnovna škola
2. Srednja škola
3. Viša škola ili fakultet
4. Magisterij, doktorat, specijalizacija ili više

5. U kakvom ste mjestu proveli najveći dio svog života?

1. Manje od 10.000 stanovnika
2. Od 10.001 do 70.000 stanovnika
3. Od 70.001 do 150.000 stanovnika
4. Od 150.001 do 500.000 stanovnika
5. Više od 500.000 stanovnika

INFORMACIJE O ISTRAŽIVANJU

Poštovani kolega, poštovana kolegice,

hvala na sudjelovanju u ovom istraživanju! Ispunjavanjem anketnoga upitnika pomogli ste mi u izradi moga diplomskog rada.

Niže prilažem osnovne podatke o istraživanju. Ukoliko ste zainteresirani za njegove rezultate, možete mi se javiti putem dolje navedene adrese.

Nadja Čekolj,
studentica diplomskog studija sociologije i pedagogije

Naziv istraživanja: Stavovi studenata pedagogije prema samohranom majčinstvu

Voditeljica istraživanja: Nadja Čekolj

Mentorice: dr. sc. Branka Galić, red. prof., dr. sc. Barbara Kušević

Cilj istraživanja: utvrđivanje stavova studenata pedagogije prema pojedinim kategorijama samohranog majčinstva ovisno o uzroku nastanka jednoroditeljske obiteljske strukture (udovice, samohrane razvedene majke, samohrane majke po izboru)

E-mail: nadja.cekolj@gmail.com

12. SAŽETAK

Ovaj rad je usmjeren na samohrano majčinstvo, odnosno na tri kategorije samohranog majčinstva: udovice, razvedene i samohrane majke po izboru. Samohrane su majke definirane kao majke koje dominantno samostalno bez pomoći drugog roditelja skrbe o djetetu. Cilj rada je usporediti stavove studenata prve godine preddiplomskog studija i studenata prve godine diplomskog studija pedagogije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu prema navedenim kategorijama samohranog majčinstva. Dodatni cilj je analiza razlika u stavovima studenata pedagogije s obzirom na njihova socio-demografska i socio-kulturna obilježja. Za potrebe istraživanja konstruiran je upitnik sa sljedećim subskalama: Ekonomska sigurnost, Psihičko zdravlje, Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške, Nadzor, Potpora te Kažnjavanje. Istraživanje je provedeno metodom ankete na prigodnom kvotnom uzorku studenata pedagogije prve godine preddiplomskog studija i prve godine diplomskog studija (N=110). Korištene su metode univarijatne, bivarijatne te multivarijatne statistike. Rezultati su pokazali da studenti pedagogije imaju općenito pozitivan stav prema samohranom majčinstvu, no isto tako da postoji razlika u stavovima s obzirom na kategoriju samohranog majčinstva. Studenti imaju pozitivnije stavove prema samohranim majkama po izboru, a najmanje pozitivne prema razvedenim majkama. Jedino na subskali Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške studenti imaju pozitivnije stavove prema udovicama, a najmanje pozitivan prema samohranim majkama po izboru. Pronađene su statistički značajne razlike na varijablama spola, godine studija te strukture obitelji u kojoj su ispitanici proveli većinu života. Studentice imaju pozitivnije stavove prema svim kategorijama samohranog majčinstva, a studenti četvrte godine imaju pozitivnije stavove od studenata prve godine, osim na subskali Potpora. Studenti koji su većinu života proveli u jednoroditeljskoj obitelji također imaju pozitivnije stavove prema samohranom majčinstvu od ispitanika koji žive u dvoroditeljskim obiteljima na subskali Procjena za većom potrebom formalne socijalne podrške. Zaključuje se da ispitani studenti imaju veću šansu za stvaranjem pozitivnog partnerstva sa samohranim majkama zbog svojih pozitivnih stavova.

Ključne riječi: *samohrano majčinstvo, udovice, razvedene, samohrane majke po izboru, studenti pedagogije, kontekst obiteljskog odgoja, kvaliteta obiteljskog odgoja*

SUMMARY

The thesis focuses on single motherhood, i.e., three categories of single motherhood: widows, divorced mothers and single mothers by choice. Single mothers are defined as mothers who independently care for a child without any assistance from another parent. The goal of the thesis is to compare attitudes towards the aforementioned categories of single motherhood. The study was conducted on first year undergraduate and first year graduate pedagogy students at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. An additional goal is the differential analysis of pedagogy students attitudes based on their own socio-demographic and socio-cultural characteristics. For the purpose of the study, a questionnaire with subscales was constructed. The subscales are the following: Economic security, Mental health, Assessment of the greater need for formal social support, Supervision, Support, and Punishment. The survey method was used to conduct the study. An appropriate quota sample of first year undergraduate and graduate pedagogy students was surveyed (N=110). Univariate, bivariate and multivariate statistical methods were used. Results showed that pedagogy students have a generally positive attitude towards single motherhood; however, differences in attitudes occur depending on the single motherhood category. Students have more positive attitude towards single mothers by choice, while divorced single mothers were shown the least positive attitudes. On the Assessment of the greater need for formal social support subscale, students have more positive attitudes towards widows; single mothers by choice, however, were shown the least positive attitudes on this subscale. Statistically significant differences were found on some variables such as sex, years of study and the family structure in which the respondents spent most of their life. Female students have more positive attitudes towards all categories of single motherhood, and first year graduate students have more positive attitudes than first year undergraduate students, except on the Support subscale. Students that spent most of their life in a single-parent family have more positive attitudes towards single motherhood on the Assessment of the greater need for formal social support subscale than respondents that live in two-parent families. The conclusion is that surveyed students have a greater chance of creating a positive partnership with single mothers because of their positive attitudes.

Key words: *single motherhood, widows, divorced mothers, single mothers by choice, pedagogy students, family upbringing context, family upbringing quality*